

ЮНУСИ ИМОМНАЗАР

АЗ САНГ САХТ, АЗ ГУЛ НОЗУК

**Тошканд
«EXTREMUM PRESS»
2010**

Тақризнависон:

Абдулло СУБҲОН, шоир, узви Иттиҳоди нависандагони Ўзбекистон
ПАЙМОН, шоир, узви Иттиҳоди нависандагони Ўзбекистон

Муҳаррир:

Зебунисои ТОҲИРИЁН, масъули бахши тоҷикии нашриёти давлатии «Ўзбекистон»

Имомназар, Юнус

Аз санг саҳт, аз гул нозук (Ҳикояҳо ва қиссаҳо; Очеркҳо, мақолаҳои публицистӣ, таҳлилий ва фарҳангӣ). – Тошканд, «Extremum press», 2010, 328 саҳ. (Қисми 2).

Зиндагии инсонро бе мушкилот тасаввур кардан амри муҳол аст. Бо ин ҳол, бани башар доимо дар тақуост ва аз пайи мушкилот оромӣ надорад. Аз як сӯ, ба хоҳири кушодани басту бандҳои пешомада ва аз ҷониби дигар, барои аз байн бардоштани нобаробарӣ, дурӯғ, кинаю адоват, коҳилӣ, ҳасодат, тамаллуку таарруз ва соир хислатҳои манфур талош мекунад. Ақли расои инсон аст, ки дар охир анвори хубиву покӣ, назокату нафосат ва хушиву рифоҳу офият рӯзгору зиндагиро мучалло месозад. Бешак, дар ҳама дастовардҳо нақшу мучодилаи афроди боҳуш муассир аст.

Ба таври хулоса, мавзӯи умдаи китоби тозанашири Юнуси Имомназар мазмуну маонии мазкурро фаро мегирад ва барои оммаи васеи хонандагон пешниҳод мегардад.

ҚИСМИ 2

(ОЧЕРКҲО, МАҚОЛАҲОИ ПУБЛИТСИСТӢ, ТАҲЛИЛИ ВА ФАРҲАНГӢ)

(Ба таври мунтахаб)

МЕҲМОН АТОИ ХУДО

Борҳо бо ифтихор ва аз дили гарму саршори меҳру муҳаббат, бо ишора ба оинҳои хамидаи одамшиносӣ гуфтаем, ки тоҷикон аз қадимулайём меҳмоннавозанд. Ин халқи кухантаъриху бо амри тақдир парешоншуда, ки ҳазорон бунбасту алангаҳои рӯзгор, сардиҳои тоқатфарсою оташҳои баланди ҷонсӯзи зиндагӣ, бори гарони ғаму андӯх ва аламҳои дилхарошро сипарӣ кардааст, ҳамеша меҳмони худро ҳабибу атои Худо хонда, барои ӯ эҳтиром гузоштааст. Меҳмондӯстӣ одати ба шираи ҷисму ҷон часпидаи тоҷикон мебошад, ки ҳеҷ гуна азобӣ ин хӯйи неку писандидаро аз байн набурдааст.

Халқи мо ба хубӣ дарк карда, ки одам дубора ба дунё намеояд, аз ин рӯ, ҳар лаҳза донишманди қадрӯ қимат ва манзалати инсонӣ азизтар аз ҳама кори дунявист. Одамшиносӣ аз рафтуомад, аз муносиботи тарафайн, аз сӯҳбату ҳамнишинӣ сар мезанад, ки маънии меҳмонӣ дар ин гуфтаҳо нуҳуфтааст. Ҳамчунин дар боби меҳмоннавозӣ мақолу зарбулмасалҳои фаровоне гуфта шудаанд, ки онҳо чун дурдонаҳои нодир аз дарёи ҳаёлоту эҷоди мардум падидаи омада, мамлу аз пандҳои ҳақимонаю дилангез ҳастанд ва аз насл ба насл мегузаранд.

Меғӯянд, одамшиносӣ боиси сурхии рӯ ва баландии сар аст. Агар аз пайи ин ҳикмат хайру эҳсон нурпошӣ кунад, рӯзе ба ин саховатманд низ бори баракат фуруд меояд, яъне одамон аз нишоти ҳамдигар баҳра мебаранд. Вақте ки одамият дар ниҳоди кас устувор аст, фирефтагӣ ба молу дунё аз байн меравад ва обрӯю ҳайсияти аз ин роҳ ба даст омада аз ҳар гуна давлату дорой бартар аст, ба қавле, «одам пулро меёбад, на пул одамро!».

Инсонро шинохтан, касеро пазируфтани нишонаи боодобист. Набояд гумон кард, ки меҳмон балои ҷон аст, баръакс бояд дар хотир нигошт, ки «меҳмон рӯзии худро бо худ меоварад» ё «меҳмон аз дар дарояд, ризкаш аз тоҷа медарояд». Меҳмон касеро озор намедихад, ӯ ризқи худро меҳӯрад ва доимо мутеи соҳибхона аст. Ба шӯҳӣ гуфтаанд, ки «меҳмон хари соҳибхона аст». Яъне, ҳар чӣ мизбон ҳозир намояд, бар он ризоят диҳад ва қонеъ шавад.

Меҳмон зирак аст. Ӯ медонад, ки ба кучо меравад, дари киро мекубад. Аз ин рӯ, агар меҳмон омад, ҳар ҳунареро, ки дар пазирайи ҳаст, бояд ба кор бурд. «Нон пушти шиша молідан», яъне ҳасисиву лаимӣ қардан қори ақлона нест ё нашавад, ки тарсу ваҳм ба дил роҳ ёбад. Ба касе шак доштан, бадбин будан, ба гуфтае, «аз сояи худ тарсидан», одамро ба доми чаҳолат мекашад. Дар ин маврид Қоонии ҳассос гуфта:

*Нохуни хеш ҳаме бинаду пиндорад тег,
Даст бар миҷа ҳаме моладу ангорад мор.*

Одоби расида дар он аст, ки меҳмоннавозии ҳар кас бо лутфу марҳамат, бо хурсандиву эҳтиром ва бо дасти кушод сурат гирад. Забони нарму ҳарфҳои дилнишин ба меҳмон писанд меояд. Гуфтаанд: «Бо забони хуш мор аз сӯроҳ дармеояд». Ҳатман дар назди меҳмон аз дашному носазо гуфтан ва аз амали ноҷо худдорӣ бояд кард, зеро «ҳар суҳан вақтеву ҳар нукта маконе дорад».

Ба хелеҳо одат шудааст, ки будани меҳмонро нодида мегиранд ва ҳар сухани пасту баландро бо қахру итоб, бо зардаву ғазаб ба ҳамдигар фуру мерезанд. Ба хусус, ин рафтори зану шавҳарони камандеш аст, ки мехоҳанд «оқили ва тавоноӣ»-и худро ба меҳмон нишон диҳанд. Онҳо ҳис намекунанд, ки дили меҳмон аз ин ҷаҳолат ба танг омада, аз омадани худ пушаймон аст. Барҳақ, ин мизбонон фаромӯш кардаанд, ки «дар хонаат меҳмон бошад, пишакатро пишт магӯӣ» ё нафаҳмидаанд, ки «дар хона кас ҳаст, як ҳарф бас аст».

Мардуми мо қадри меҳмонро баланд бардоштаанд. Ҷуро атои Худо хонда, аз падар ҳам бузург ҳисобидаанд. Аз ин хотир, барои пешвозгирии меҳмон, ки аз дур меояд ё аз наздик, хеш аст ё дарвеш, бузург аст ё кӯчак, ҳамеша омода будан мебояд. Дар ин вақт ба нозуктарин нуктаҳо бояд тавачҷӯх намуд. Доимо ҳис кардан лозим аст, ки ана-ана меҳмон меояд. Барои ин хонаю дар ва худ мизбону ҷогаҳаш бояд тамизу озода бошад. Агар ин корро накунем, мақоли «ба хонаи норӯфта меҳмон меояд» ҳеҷ гоҳ маънии худро аз даст намедихад. Пас аз ин, рӯи кушоду лабони пуртабассум ва илтифоти самимонаи пазиройӣ ба дили меҳмон фараҳу нишот мебахшад. Дасторхони густурда ва сӯхбати гарм қалби меҳмони нақӯрзуро тасхир мекунад. Камоли Хучандӣ басо хуб фармуда:

*Ба хони ошиқи мискин, агар меҳмон расад, ҷонон,
Қабоб аз сина, об аз дида, ширинӣ зи ҷон бошад.*

Бояд дар хотир дошт, ки меҳмондории дуруст ва куллан, хушиҳои рӯзгор аз саҳархезӣ маншаъ мегирад ва беҳуда нагуфтаанд: «Саҳархез бош, то комраво бошӣ».

Ба меҳмонӣ рафтан низ тақозои муайян дорад. Унсурмаолии Қайковус дар «Қобуснома» овардааст: «Агар меҳмон шавӣ, меҳмони ҳар кас машав, ки чашматро зиён дорад ва чун шавӣ, саҳт гурусна машав ва сер низ машав, ки агар нон натавонӣ хӯрдан, мизбон озурда шавад ва агар ба ифрот хӯрӣ, зишт бошад».

Дар меҳмонӣ нишастани одам ба давраи одоб кашида шудани ӯст. Сар ба ҳар сӯ задан, чашм андохтан ва аз ҳама қабелтар, гуруснагӣ нишон додан, камоли беақлист. «Одами гурусна имон надорад», мегӯянд. Пас, меҳмон бояд ба навбати аввал барги гурусначашмиро хазон кунад!

Мӯҳлати меҳмонӣ тӯлонӣ нест, ҳарчанд мегӯянд, «омадан бо иродат рафтан бо иҷозат». «Меҳмон то се рӯз азиз аст», набояд заҳмати соҳибхонаро зиёд кард ва асбоби дарди сари ӯ гардид. Меҳмон агарчи азиз аст, агар дер бимонад, иззаташ мекоҳад. «Об, ки як ҷо бимонад, мегандад». Сафар кардаву сари вақт хушбошӣ намудан ба хурмати кас меафзояд.

Дар меҳмонӣ лутфу эҳтиром, меҳру адолат роҳ меёбад. Меҳмон шарикӣ заҳмату эҳсон мизбон мегардад, аз неъмат хонавода баҳра мебарад. Ҳамин лаҳзаи дилхушӣ бояд меҳмонро қонеъ кунад ва нашавад, ки пас аз рафтан ғайбати ин хонадон ба забон ояд, «намакро хӯрдаву намакдонро бишканад».

«Ҳолаи хушваъда будан» ҳам аз рӯи одоб нест. Зеро «меҳмони ноҳонда иззат надорад», бе даъват ба ҷое рафтан, ҳатто ба хонаи дӯстону хешони худ, шояд боиси ноҳинҷорӣ ва бесаранҷомӣ гардад.

Пас аз меҳмон шудан одоби меҳмониро ниғаҳ доштан зарур аст. Тамоми муруоту пешниҳод ва дархости мизбонро мебояд қабул кард. Ҳар лаҳзаи меҳмониро бо ширингуфторӣ, бо дилхушӣ ва бо ҳамдигарфаҳмӣ бояд сипарӣ намуд. Аз ҳама рафтору гуфтори бад парҳез намудан камоли оқили бошад. «Он чӣ ба худ нарасандӣ, ба дигарон нарасандӣ».

Ҳам меҳмон ва ҳам мизбон мехоҳад аз муҳити баду одами баддаҳан ва муоширати зиёновар дурӣ ҷӯяд. Беҳуда халқӣ нозукандеш нафармуда: «Аз девори шикаставу саги даррандаву зани салита бояд тарсид».

Чун ҳама қоидаи меҳмонравӣ ва меҳмоннавозӣ риоят шуд, иншооллоҳ, кор дуруст анҷом мепазирад ва «об аз осиеб меафтад».

«СИРРИ МАН АЗ НОЛАИ МАН ДУР НЕСТ...»

*Забонат даркаш, эй Ҳофиз, замоне,
Ҳадиси безабонон бишнав аз най.
(Ҳофизи Шерозӣ)*

Най ҳикоят мекунад...

Ҳикояти он кӯтоҳу мухтасар нест, ҳикоятест дорои қисса андар қисса, мамлуи таронаҳои ҳаёт, баёнгари лаҳзаҳои дилангези зиндагӣ. Нақли най аз суруру шодбоши чавонӣ, аз авзои ногуфтани ҳастии инсонист.

Най суруди шодӣ месарояд...

Суруде, ки аз чашмаи дилҳои шоду хуррам об хӯрдааст ва дар шарёни вучуди одамон равон аст, ки ба ҳавои даҳан, бо дамидани нафас дар мӯхраю сӯроҳҳои най мелалпад ва берун меояд. Суруди дилангезу лаззатбор масаррате ба қалбҳои хуфтаву мӯхтоҷ ато мекунад.

Най нола мекунад...

Нолаи он муқаррарӣ набуда, як ҷаҳон дарду ғаме дорад ва он ҳама аз ғамбоди қалбҳои шикаставу озордида дарак медиҳад. Мӯхраю сӯроҳҳои най охирином умедгоҳи диланд, ки аз худ садои таскиндиҳанда берун месозанд ва андаке ҳам бошад, ба дардҳои дил дармон мебахшанд.

Вақте най ҳикоят дорад, суруд мекунад ва нола мекунад, қалби найнавоз сабук мешавад, ба рағу паяш неруи тозатаре зам мегардад, рӯҳаш меболад ва... шукр мекунад аз ҳукми таскин. Ва ин таскин мунҳасир ба фард нест, садои най роҳату лаззат мебахшад инчунин ба танҳои дигар, ба қалбҳои дигар.

Насриддин бо навохтани як най қонеъ нест. Ӯ ҳамзамон ду най, яъне ба истилоҳи дар илми мусиқӣ роиҷ, «қӯшнаӣ» менавозад. Қӯшнаӣ дар фароварди мусиқии имрӯз яке аз муҳимтарин асбобҳои нафасӣ аст. Онро аз пояҳои ниҳоят мустаҳкамӣ гиёҳи най устои чирадаст ё худ найнавози ҳақиқӣ месозад: ба найчӯб сайқал медиҳад, мӯхраҳо мебарорад, сӯроҳҳо меандозад, ба пардаҳои нафас мутобик мегардонад. Чун Насриддин хулоса кардааст, «ҳар касе, ки бо дасти худ най месозад, ҳатман ба қадри он мерасад. Навохтани қӯшнаӣ назар ба найи маъмулӣ, мантиқан, ду баробар мушқилтар аст. Агар най овози маҳину мулоим барорад, қӯшнаӣ бар замми ин боз оҳанги борику нозук меофарад. Мумкин аст найро бисёр қасон навозанд, аммо қӯшнаӣро на ҳар қас. Омӯхтани навохтани он як мактаб аст».

Насриддин Рӯзиев асосан қӯшнайнавоз аст, вале ҳама шиносу дӯстон ӯро «найнавоз» мехонанд. Ӯ дар ҳайати оркестри созҳои халқии ба номи Донӣ Зокиров, ки як сутуне дар мавҷудияти Кумитаи радио ва телевизиони ҷумҳурии Ўзбекистон аст, фаъолият дорад. Бо ин ҳунар Насриддин бисту як сол собиқаи қорӣ дорад, аммо мусиқорест бе унвон ва соҳиби тӯҳфаю қоғазҳои ифтихории башумор, ҳарчанд баъди ҷаҳор сол, ба чавонии худ нигоҳ накарда, дари бознишастагиро мекӯбад, зеро навозандагони асбобҳои мусиқӣ ҳам чун қорамандони низомӣ имтиёздоранд дар барвақт баромадан ба айёми нафақа. Ба ҳар ҳол, Насриддин ҳазор бор шукр мекунад аз ҳунари омӯхтааш, аз ҳунаре, ки метавонад бо он ба дардҳои мардум малҳам бахшад. Ӯ бо ҳокорию фурутани, бо дилбастагии қомил ба касби худ умеди аз инъом накардааст ва аз унвону узвияте низ ёдовар нашудааст. Хурсандии сомон, ашқҳои равону анвори раҳидаи чашмони мардуми бохуш, даст фушурдану ба оғӯш гирифтани муҳлисони ба ҳаяҷону ба эҳсос омада бузургтарину беҳтарин инъомест барои Насриддин.

Насриддин Рӯзиев зодаи хоки бостонии Бухорост ва соли тавлидаш 1954. Ӯ хангоми таҳсил дар мактаби миёна ба шунидани оҳангҳои дилнишин, ба доиразанӣ шавқи

беандоза дошт. Сурудаҳои ҳофизонро пайваста замзама мекард ва бештари оҳангхоро бо як шундан ёд мегирифт. Аз ҳама пештар ин қобилияти Насриддинро тағояш Собирҷон Собиров пай мебарад. Ў ҳар гоҳ ба хонаи хоҳараш меомад, ба Насриддин мегуфт: «Канӣ, қиян, «Раъно ту гулам»-ро хон». Ва Насриддин ҳамоно бо овози ширадори худ ба сурудан мепардохт. Тағо ба завқ омада меафзуд: «Акнун «Индамади». Насриддин боз мехонд. Тағо дубора амр мекард: «Ҳоло доира бизан»...

Дар замони мактабхонӣ ҳам бештар бо таҳриқи тағояш тавачҷӯҳи Насриддини чавон ба илми мусиқӣ меафзояд. Мутғасил дар маҳфилҳои мусиқии мактаб иштирок мекунад ва ба як симои ҳақиқӣ дар ҷамъомадҳои тантанавию ҷашнҳои мактаб табдил меёбад.

Тағояш мехост ўро баъд аз хатми синфи ҳаштум ба омӯзишгоҳи мусиқии шаҳри Бухоро барад, аммо падар – Садриака ба ин раъйи ў муҳолиф баромад. Он вақт дар ҳузури Собирҷон ба писараш гуфта буд: «Дар гузаштаҳои мо санъаткор нест. Ту дигар касбро ёд гир, инженер шав, муаллим шав...».

Ҳамин тавр, бо талабу хоҳиши падар Насриддин пас аз итмоми мактаби миёна, бо мақсади муҳандис шудан, ба донишкадаи политехникӣ ҳуҷҷат супорид. Шояд ба сабаби ин ки шавқу завқи ў чизи дигарро мехост, ёду ҳушаш ба сурудхониву доиразанӣ, ба ғижаку найнавозӣ банд буд, натавонист донишҷӯии донишкадаи мазкур гардад. Соли дигар бошад, бо қатъият роҳи омӯзишгоҳи мусиқии Бухороро пеш гирифт. Имтиҳоноти дохилшавиро бо баҳоҳои баланд супорид ва донишҷӯ гардид. Дар ин ҳусус мегӯяд: «Вақте ки моро ба шўъбаҳо ҷудо мекарданд, аз ман пурсиданд, ки кадом бахшро интихоб карданиам. Ман мехостам ғижакнавоз шавам. Он замон устодамон Ҳикматҷон Неъматов синҷакорона симои ман ва бештар ангуштони маро муоина карда гуфта буданд: «Ба ғижакнавозӣ дастони нозук лозим аст. Панҷаю ангуштони ту давои доира». Ман, ки бе он ҳам доиразаниро хуб омӯхта будам, орзу доштам ягон асбоби дигарро пурра ёд гирам. Ва норозигии маро устод пай бурд магар, бори дигар афзуд: «Набошад, ба шўъбаи найнавозӣ даро». Ҳамин тавр, аз соли 1971 таҳсили ибтидоии ҳунари худро оғоз намудам».

Насриддин Рўзиев баъд аз хатми омӯзишгоҳ бо роҳхат ба консерваторияи мусиқии Тошканд дохил шуд. Аз соли 1976 сар карда ба навохтани кўшнай пардохтааст. Аллақай дар соли дуҷуми омӯзиш ў чун найнавози бомаҳорат шинохта мешавад ва бо даъвати сарварони филармонияи давлатии ба номи Қорӣ Ёқубов, мувозӣ бо донишҷӯӣ, чун навозандаи кўшнай ба кор мебарояд. Даҳ сол дар ҳайати оркестри созҳои халқии ба номи Тўхтасин Чалилов, ки дар таркиби филармония таҳти раҳбарии Фаррух Содиков амал мекард, бо навохтани кўшнай ва дар мавридҳои зарурӣ бо доиразанӣ шуғл варзид.

Соли 1986 буд. Боре тағояш Собирҷон Собиров ва устои аввалинаш Ҳикматҷон Неъматов ба Тошканд омада, аз Насриддин, ки аллақай дар олами санъат мастур гашта, як хунарманди баркамол шуда буд, дидан карданд. Хостанд ўро ба Бухоро баранд. Аммо Насриддинро рухсати рафтани надоданд. Ў хунарманде буд чун обу ҳаво зарур. Соли 1988 дар ҳайати оркестри созҳои халқии ба номи Донӣ Зокиров, ки таҳти раҳбарии оҳангсози номӣ – Мустафо Бафоев дар назди Кумитаи давлатии телевизиону радиои ҷумҳурӣ кушода шуда буд, ба кор идома дод. Аз ҷониби ҳамин коргоҳ бо навбат соҳиби хона шуд, пайваста маҳорати касбии худро сайқал дод.

Дар замони мавҷудияти Иттиҳоди Шўравӣ, ки понздаҳ ҷумҳурӣ узви он буданд, Насриддин Рўзиев чандин бор дар сафарҳои эҷодии оҳангсароёну хунарпешагон ширкат варзидааст. Ў паҳлӯи муғанниён ба шаҳрҳои Маскав, Ленинград (ҳоло Санкт-Петербург), Киев, Боку, Алмаато, Душанбе ва ғайра рафта, дар гастролҳои ҳунари иштирок намудааст.

Боре филмбардорони Юнон меҳмони кишвари мо мешаванд. Онҳо аз найнавозии Насриддин низ иттилоъ ёфта, бо ў мулоқот мекунанд. Ҳангоми навохтани кўшнай ба сурат мегиранд ва дар яке аз нақшҳои асосии филми мустанади «Шаҳри пурситора» ҳунари Насриддинро ҳам рӯйи навор мебардоранд.

Насриддин Рўзиев пайваста дар ҷустуҷӯии усулҳои нави эҷодӣ аст. Аллақай дар бойгонии мусиқии ўзбеку тоҷик чандин оҳангҳои навохтаи ў маҳфузанд. Ҷунончи:

«Зулола», «Шароб-1», «Оҳиста», «Сели ишк», «Чўл ороми», «Навои қалби ман», «Кўшнай кўшиғи», «Чапандози наво», «Дилхироч», «Фасли гул», «Сен бўлмасанг», «Самои дугоҳ», «Фирӯз-2», «Маҳбуби ман шав», «Ҳадя». Бештар садои дилнавози кўшнаи Насриддин бар оҳангҳои халқӣ, мусиқаҳои Сайфӣ Ҷалил, Тўхтасин Ҷалилов, Ҳалим Ҷўраев ва Мустафо Бафоев ҳамнаво гардидааст.

Нолаи кўшнай ба таври алоҳида ё бо чўр шудани доира, ё дар таркиби созҳои халқӣ садо медиҳад ва бояд хотирнишон сохт, ки Насриддин на ба ҳар як оҳанги навохтаи худ ном гузоштааст. Аксаран бар сурудҳои классикӣ ва халқӣ оҳанг мебандад, зеро маҳз лаззати он сурудҳо мағз андар мағзи найнавоз нақш бастаанд.

Насриддин иброд медорад, ки дар омӯзиши нозуқиҳои хунари найнавозӣ ба ӯ устодон Абдусамад Мачидов, Йўлдош Тоҷиев, Ҳалимҷон Ҷўраев, Мустафо Бафоев кумақҳои зиёд кардаанд. Мирзошариф Мирбаротов сохтани найро ёд додааст. Қаблан пояҳои най аз шаҳри Кировободи Озарбойҷон дастрас мешуд, вале имрӯз бошад, аз Тоҷикистон, бештар аз Кўлоб оварда мешавад.

Насриддин танҳоиро хеле дўст дорад. Танҳои аз он лиҳоз ўро хуш аст, ки шохини илҳомаш бол мезанад. Бо дили пурэхсос кўшнай менавозад, оҳанге тоза, оҳанге салису дилнишин эҷод мекунад. Аз лобалои садрангиҳои хаёл навое меҷўяд, бо кашишҳои муносиби пардаи гулу ҳаво медамад, бо алоқамандии тахайюл бар олуҷаю полудаҳои рўзгор оҳанге менавозад. Ў мегўяд: «Най овоздеҳи ҳастии ман, баёнғари орзуҳои дили ман аст. Шўри диламро наю доира ба забон меоваранд ва ба ин васила қалбам шарикӣ хурсандихову дардхост. Ба гуфтаи Мавлонои Балхӣ:

*Ман ба ҳар ҷамъияте нолон шудам.
Ҷуфти бадҳолону хушҳолон шудам.
Ҳар касе аз шарри худ шуд ёри ман,
В-аз даруни ман начўст асрори ман.
Сирри ман аз нолаи ман дур нест,
Лек чашму гўширо он нур нест...».*

Боре ба хонаи Насриддин меҳмон шудем. Дар хонаи ин хунарманд он чиз вучуди моро тасхир намуд, ки аҳли хонаводаи ӯ саросар як ҷаҳон лаззати мусиқӣ доштанд. Дарёфтем, ки на танҳо худи Насриддин, балки тамоми оилааш дилбохтаи мусиқиянд. Духтари калониаш Нилуфар, ки донишҷўйи баҳши англисии Донишқадаи омўзгории Тошканд аст, фортепиано ва дуторро дўст медорад ва ин асбобҳои мусиқиро хеле хуб менавозад. Писараш Фаҳриддин окардеонро бозӣ медоронад ва оҳангҳои форами дуруст мекунад. Духтараш Лобар бошад, синфи дуторнавозиро гузаштааст. Нуриддин навохтани скрипка (ғижак)-ро меомўзад. Ба писари хурдиаш Фазлиддин асрори доиразаниро ёд медиҳад. Билкул, хонаи эшон чун як мактаби мусиқӣ аст ва аз шавқу завқи фарзандонаш нисбат ба илму хунари мусиқӣ Насриддин ба вачд меояд. Хеле хурсанд асту охи сабук мекашад ва шукр мегузорад ба Парвардигори пурэхсон.

Ҳамсараш Адолат Раҳимова ҳамеша дастҳои ӯ ва пуштибони хунари фарзандон аст. Ў аз машғулиятҳои аҳли оилааш доимо лаззат мебарад ва мегўяд: «Кош мусиқӣ ҳеч гоҳ аз ҳавои хонадоне дур нашавад. Зеро мусиқӣ ҳам ҳавоест, ки тани одам ба он мўхтоҷ аст».

Дар офаридани оҳангҳои дилнишину марғуб кўшнай нақши муҳим мебозад. Ҳар гоҳ хунарпешае оҳанге бар суруди худ офариданист, саъй мекунад аз кўшнай баҳра барад. Бо кумаки ин сози мусиқӣ боз ҳам бештар овозхонҳои бохунару раққосаҳои боистеъдод ба сахнаи хунар ҷалб мешаванд. Насриддин Рўзиев низ ҳамроҳи офарандагони оҳанго дар чандин озмунҳои хунарӣ иштирок кардааст. Мо аминем, ки заҳмати хунарманди асил дер ё зуд кадршиносӣ меёбад. Мисли ин ки хунари асил чун пораи зар аст, рўзе аз зери хоку чанг ҷило медиҳад.

Най нола мекунад...

Нолаи он баёнғари оташи ишқ аст, дӯстдори ёри мувофик аст, дамсозу муштоқи меҳрубонхост. Най киссагӯ аст...

*Оташи ишқ аст, к-андар най фитод,
Қӯшиши ишқ аст, к-андар май фитод.
Най ҳарифи ҳар кӣ аз ёре бурид,
Пардаҳояш пардаҳои мо дарид.
Ҳамчу най захреву тарёке кӣ дид?
Ҳамчу най дамсозу муштоқе кӣ дид?
Най ҳадиси роҳи пурхун мекунад,
Қиссаҳои ишқи пурхун мекунад.*

Қӯшнай дар дасти Насриддин нола мекунад...

Кош нолаи ўро ҳамагон бишнаванд ва аз ҳунари найнавоз арзёбӣ кунанд. Зеро ба ибораи мардумӣ «мушк он аст, ки худ бибӯяд, на ин ки аттор бигӯяд».

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 12 июли соли 1997.

ОЛИҲАИ РАВШАНЗАМИР

*Нигиндори ин чархи фирӯзафом,
Пайи номи некӯ бувад, вассалом!
(Ҷомӣ)*

Ҳар гоҳ дар сарзамини Нурато сухан роҷеъ ба одамони шӯҳратманду овозадор меравад, беихтиёр ҳар кас номи момои Сафияро низ бо эҳтиром ба забон мегирад. Ин момои ҳалиму меҳрубон симои нуронӣ дорад, дилаш саршори меҳру муҳаббат ва пур аз ишқу ормони зиндагист. Мӯйҳои чун барф сап-сафед, чашмони фурурафта, рухсори пурожанг ва қомати ҳамидааш аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки ӯ пастиву баландиҳои зиндагиро бисёр дидааст, таъми неку бади рӯзгорро хеле чашидааст.

Момои Сафия аз шаҷараи дар кӯхпояи Нурато маъруфи «Абдуназарӣ» аст. Аксари наслҳои гузаштаву имрӯзаи ин шаҷара одамони оқилу хирадманд, аҳли илму маърифат ва порсову озодандешанд. Намояндаи маъруфи он Мулло Нурназар, ки дар замони худ мадрасаи машҳури Бухороро хондааст, берун аз Нурато ҳам обрӯю нуфуз дошт. Сеҳри ақлу заковат, нафаси гарму начотбахш ва усулҳои экстрасенсии табобати ӯ мардуми зиёдро аз ранҷу азобу шиканҷа фориғ намудааст. Кӯхистониён ин марди худоғох, табиб ва ҳикматшиносро бо некӣ ёд мекунанд. Вакили дигари шаҷараи «Абдуназарӣ» омӯзгори асилу шӯҳратманд Абдунабӣ Назаров аст, ки ӯ низ дар сафҳои хотироти аҳли диёр нақши босазое гузоштааст. Ӯ ташкилкунандаи мактабҳои нав буд ва бештар аз сӣ сол вазифаи директори мактаби зодгоҳи худро ба ўҳда дошт. Баъд аз даргузашти ин марди ҷонсупори халқу миллат мактаби миёнаи деҳаи Эҷ ба номаш гузошта шудааст.

Гузашта аз ин, одамони кӯхпоя номҳои Қурбон Самадов – омӯзгор, аълоҷии маорифи халқ, Маҳмуд Нурназаров – профессор, доктори илмҳои иқтисодӣ, Назрулло Расулзода – номзади илмҳои филологӣ, шарқшинос ва Абдуназари Набӣ – омӯзгор, эҳёгари расму оинҳои миллиро бо эҳтиром ба забон мегиранд, ки эшон низ мансуб ба шаҷараи ғавқуззикранд.

Момои Сафия дар ин гуна муҳити илмдӯсту маърифатпарвар ба дунё омадааст. Вакте ки падару модараш ба шаҳри Каттақӯрғон (он вақт ин шаҳракро Миёнкол ҳам меномиданд) кӯч бастаанд, ӯ соли 1909 дар маҳаллаи Сӯфигузар таваллуд меёбад. Таълими ибтидоиро дар ҳамон ҷо мегирад. Ба гуфтаи худи момо, падараш марди порсову эътиқодманд буд. Лаёқату истеъдод ва дилгармии ўро ба дарсҳои пай бурда, дар синни

нӯҳсолагӣ ба мактаби махсус мегузорад. «Ман се сол дар назди зани мударрис – Бибӣ Мунаввара дарси Қуръону аҳкоми шариат, «Фарзу айн»-у «Чор китоб», девони Хоҷа Ҳофизу Бедилро хондам. Худоба шукр, аз он дам то ҳозир намозхониरो тарк накардам», – мегӯяд омирони ӯ.

Дар ҳақиқат, момои Сафия илми, ба гуфтае, «кӯҳна»-ро хеле хуб андӯхтааст. Агар дар ин хусус бо ӯ мусоҳиб шавед, аз даҳонаш шахду шакар мерезад. Ӯ бо лафзи равону шево «Чор китоб»-и шарифро аз ёд кироат мекунад. Қувваи ҳофизааш ба андозае қавӣ аст, ки то ҳол чандин ояти раббонӣ, ғазалҳои Ҳофизу Бедил ва абёти халкиро фаромӯш накардааст. Ӯ ба пириҳои худ нигоҳ накарда, рӯзе панҷ вақт намоз мекунад. Мояи осудагии ҳаётро, ба қавли худаш, дар «панҷ маҳал намозу панҷ вақт таҳорат ва покизагии ахлоку хусни гуфтор» мебинад.

Момои Сафия дар синни дувоздаҳсолагӣ ба макони бобой – деҳаи Эҷ меояд. Он ҷо дар гузари Дарифечак зиндагиро давом медиҳад. Солҳои бистум мактабҳои маҳви бесаводӣ амал мекарданд ва момои Сафия низ дар чунин мактаби занона, ки дар хонаи Ҳайдарбой ташкил шуда буд, дарс мекунад. Соли 1931 ба маркази ноҳияи Нурато рафта, фаъолияти худро дар мактаб-боғча давом медиҳад. Соли 1933 дар ин ҷо курси шашмоҳаи муаллимтайёркуниро хатм мекунад. Баъд ба деҳа баргашта, ҳафт сол ҳамчун омӯзгори синфҳои ибтидоӣ кор мекунад. Ин аст, ки дар солҳои душвори сиёму шогирдони зиёдеро таълиму тарбия додааст. Якҷоя бо ҳамкасбони худ – Деҳқон Шомуродов, Нурназар Қазоқов, Абдунабӣ Назаров (бародари ӯ), Чинорапа, Бахтигул, Хадича ва дигарон барои саводнок кардани фарзандони халқ ва омӯзондани асрори таълиму тарбияи мактабҳои нав заҳмат кашидааст.

Шогирдон момои Сафияро ҳамчун устои ҳалиму меҳрубон ҳурмат мекунанд. Момо на фақат дасти қачи онҳоро рост намуда сабақ додааст, ҳамчунин дар замони пур аз муаммо дарсҳои зиндагӣ ва роҳҳои раҳо шудан аз банди ҷаҳолатро омӯзондааст.

Момои Сафия ранҷу азобҳои даври ҷангро низ аз сар мегузаронад. Ба таъбири ӯ, ҷанги хонумонсӯз, ки онро Олмони фашистӣ ба сари мардуми мо бор карда буд, ба ҳар як ҷабҳаи ҳаёт латмаи саҳт ворид намуд. Шаҳру деҳот аз қувваи мард ҳолӣ шуда буд. Дар ҳар ҷо, ба ҳама кор занону духтарон ҷалб мешуданд. Момои Сафия дар ин давра вазифаи котибии шӯрои кишлоқро ба ӯҳда гирифтааст. Ӯ ҳам дар саҳро ба ғаллакорон кумак мерасонд ва ҳам корҳои расмиро иҷро мекард. Дар он замон ҷисму ҷони момои Сафия боз ҳам бештар обутоб меёбад. Мардонавор қадам мезад, фикру андеша меронд ва ба афтидаву бечорагон дасти ёрӣ дароз мекард.

Момои Сафия баъд аз ҷанг низ фаъолияти худро дар идораҳои давлатӣ идома медиҳад. Аз сабаби набудани мутахассис ду моҳ курси ҳисобдориро дар Боғдон (Фориши имрӯза) хатм намуда, дар шӯрои кишлоқ ҳисобчӣ шуда кор мекунад. Ӯ, рӯйиҳамрафта, сӣ соли ҳаёти худро ба хизмати халқу давлат бахшида, барои беҳбудии зиндагӣ ва хуб намудани некӯахлоқии мардум саъю талош варзидааст. Саҳттарин рӯзҳои зиндагиро бо таҳаммул паси сар намуда, барои фаровонӣ ва осудагӣ мубориза бурдааст. Кам андар кам замон пайдо мешаванд, ки мисли момои Сафия дар муассисаҳои давлатӣ ба муддати тӯлонӣ кор карда ё фаъолияти ташкилотию ҷамъиятии ҳамешагӣ дошта бошанд.

Момои Сафия модари панҷ фарзанд аст. Ӯ нозуктарин ҷузъиёти ҳаётро ҳис карда, бо нафаси тозаии модарона кӯдакони худро ба камол мерасонад. Дар вучуди онҳо бештарин хислатҳои инсонӣ, чун хоксорӣ, олиҳимматӣ, сабру тоқат, саъю талош, кордонии одамшиносиро тарбия намуда, чашми онҳоро барои хубтар дидани муаммою нозукиҳои ҳаёт боз кардааст.

Сад афсӯс, ки хеле барвақт, соли 1946 шавҳари момо – бобои Тилаб зиндагиро падруд мегӯяд. Аз он дам бори рӯзгорро танҳо худаш мекашад. Санъати тақдир чунин аст, ки инсон пай дар пай бо азобу душвориҳо рӯ ба рӯ мешавад, ба гуфтаи Бедил:

*Зиндагӣ нақди ҳазор озор аст,
Ҳар қадар кам шумарӣ, бисёр аст.*

Момои Сафия бошад, бо бурдборию истодагарӣ ба ин гуна азобиҳо ҳамеша пирӯз омадааст.

Дар айёми пирӣ сарпарастии момо писари хурдиаш Кӯҷум Тилабов мебошад. Ӯ низ яке аз мардони шӯҳратманди кӯхпояи Нурато буда, бисту панҷ сол сарвари комиссариати харбии ноҳияро ба ӯҳда дошт. Ҳоло ба унвони сарҳанги мустафӣ бознишаста аст. Момои Сафия беҳтарин хислатҳои худ, чун инсонпарварӣ, меҳнатдӯстӣ ва кордониро бештар дар симои ин фарзандаш мебинад. Ин марди баландқомати тануманд, ба гуфтаи ҳамдиёрон, «ҷони одам» аст.

Имрӯзо ҳар кас ба дидорбинии момои Сафия меравад, ба нақлҳои гуфтори аҷоибӣ ӯ комёб мешавад, барои худ як ҷаҳон лаззати маънавӣ мегирад, аз панду насиҳатҳои ӯ бархурдор мегардад. Момо доимо дар ҳалқаи набераю абераҳои худ аст. Ӯ чилу ҳашт набера, қариб шаст абера ва панҷ чабера дорад. Ин давлати гаронбаҳо барояш шодиву сурур мебахшад. Хурсандии кӯдакон, шӯҳию бозии онҳоро дида охи сабук мекашад ва фаҳр мекунад, ки барои офаридани чунин зиндагии зебою ором ҳиссаи ӯ низ кам нест.

Барҳақ, момои Сафия яке аз фидоиёни ватан, омӯзгори ҳаёт, модари ҷонсупору баландҳиммат аст. Ӯ тавонистааст, ки ба дили мардуми диёри худ ҳамчун инсони нақӯкору ҳунарманд роҳ ёбад. Ба гумон аст, ки зинаҳои пурпечуби тайкардаи ӯро касе азхуд наояд. Момои Сафия дар зиндагӣ роҳи дуруст интихоб намуд ва аз ин ҷост, ки ба мақоми олий – дӯстдоштаи халқи худ соҳиб гардид. Ба гуфтаи ҳадаш: «Дар ҳаёт худхоӣ, худписандӣ ва шӯҳратлалаби бузургтарин офат аст. Ҳар кас аввал бояд ҳадашро бисозад, баъд ба ҷамъият метавонад таъсиргузор бошад. Шӯҳрати инсон он аст, ки дигарон ба ӯ баҳои мусбат диҳанд». Ва хушбахтии момои Сафия ҳам дар ин аст: дигарон ба ӯ лутфу эҳсон меварзанд, ҳаёти ибратомӯзи ӯро ситоиш мекунанд, бо доштани чунин як симои нурунӣ ифтихор доранд.

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 12 июни соли 1996.

Замима: Вақте ки ин мақола ба таърифи расида буд, момои Сафия Қазоқова 87 сол дошт. Ин олиҳаи равшанзамир соли 1999 дар синни 90-солагӣ аз олам даргузашт.

САРЧАШМАДОРИ ДУНӢИ ОБОД

(Мавзӯи озод ба озмуни «Қадамҳои истиқлол»)

Вақте ки ҳусну ҷамоли беҳамтои боғу бӯстон моро чун оҳанрабо ба худ ҷазб мекунад ва насими бонақхату атри диловези он ба машом мезанад, беихтиёр ба зеботарин гулҳо ва шоҳҳои мунаққашу рангоранг назар меафканем.

Агар шаби маҳтобӣ аз осмони пурситора, ки гӯё дар умқи торикӣ ҷароғҳои равшан ҷашмакзанон медурахшанд ва аз ҳаёту зиндагӣ дарак медиҳанд, дидан кунем, хоҳу ноҳу назари мо дар аввал ба дурахшонтарин ситора меафтад, ки он бо нуру партави худ хушу ҳаёли моро рабуда нозу истиғно мекунад.

Ҳамеша тайи рӯзгор, дар гузаштаву имрӯз гулҳои зеботарину бонақхат ва ситораҳои тобону дурахшони ҳаёти мо устодони азизу мӯътабар, омӯзгорони асилу хирадманд, муаллимони покнатинату покизарӯзгор будаанду ҳастанд, ки бо санъату маҳорат ва панду алфози шифобахши худ ба ҷумла дардҳо дармон бахшида, дили моро тасхир намудаанд. Онҳо нахустин симоҳе ҳастанд, ки дар байни тӯдаи мардум бо шаҳомату зебой ва бо ҳусни нурунӣ ба назар мерасанд. Шояд ҳамин посдорони маърифат ва илму одоби инсонӣ арзи вучуд доранд, ки ҷомеа рушд мекунаду ба ҳусни зиндагӣ ҳусну

таровати дигаре зам мешавад. Вагарна, дар сурати набудани ин мояи ҳастӣ мегуфтем: «Чаҳли бебок ба олам лагади хар задааст».

Дар ҳақиқат, қабл аз ҳама омӯзгорон аҳли ҷомеаро аз чаҳолат ва муфлисӣ раҳо месозанд. Онҳо ҳамеша тарғибгари омӯзиши ростӣ, покизагӣ, ваҳдат ва орзуву матолиби нек ҳастанд. Аз ин ҷост, ки бузургтарин алломаву донишмандон ва малику сарлашкарон низ пеши устод сари таъзим фуруд овардаанд, ба омӯзгорони асил эҳтироми самимӣ варзидаанд:

*Ҳамебуд доим фарҳангу рой,
Ба таъзими устоз кӯшиши намой (Ҷомӣ).*

Шогирди хурдсол, ки акнун ба дарки зиндагӣ шурӯъ мекунад, нахуст ба назди устод меояд. Ӯ бояд саводи хондану навиштан, дурдонаҳои одобу муоширатро фаро гирад ва ҳастиаш аз партави илму маърифат, касбу хунари пазиро мунаввар гардад. Аз ин лиҳоз, маҳз устод бори вазнину пурмасъулро ба дӯш мегирад. Ӯ сабру тоқат дорад, ба хар нозу нузи кӯдак таҳаммул мекунад ва бо дидаи нек ба ӯ назар меафканад. Мақсад якест: раҳой сохтани кӯдак аз банди чаҳолат ва раҳнамун кардани ӯ ба ҷодаи илму маърифат, барои андӯхтани ҳунар ва ниёзу дархостҳои дилхоҳ. Дар ин роҳ устод азият мекашад, хуни дил меҳӯрад, сӯзонтарин лаҳзаҳоро сипарӣ мекунад. Ба гуфтаи шоир:

*Зи гиря кор ба ҷое расондаам, Ҳайрат,
Ки сӯхт аз ғами шогирдии ман устодам.*

Аз ин ҷост, ки бо саъю талоши устод, бо амру фармойиш ва талабу тақозои ӯ олами маънавиёти донишомӯз рӯшан мегардад ва чашмаи илҳомаш ба ҷӯш меояд. Устод, яъне омӯзгори асилу нуктадон, муаллими ҳалиму меҳрубон ва серталаб шогирди худро ба роҳи рост ҳидоят мекунад, ӯро савод мебахшад, илми ростини ҳаёт ва дарси ахлоқу муносибатро таълим медиҳад ва инсоне нав бо ҷилои тозаву мӯҳтавои ҷадид эҷод мекунад. Ин аст, ки устодро аз падар пеш гузоштаанд, саҳми ӯро дар рушду камоли инсон бештар донистаанд. Дар ин хусус бузургон такрор ба такрор сухан гӯянд, чунончӣ:

... Ҷабри устод бех зи меҳри падар (Саъдӣ).

* * *

*Ҳаққи устод аз падар беш аст,
В-аз падар устод дар пеш аст (Биноӣ).*

* * *

Ҳаққи падар бузург аст ва ҳаққи устод бузургтар (Дониш).

Ин гуфтаҳо далели қотеъ бар он аст, ки эҳтироми касби омӯзгорӣ, фароҳам овардани имконият ва шароити мусоид барои омӯзгор, баланд бардоштани обрӯю мақоми ӯ бояд рукни асосии ҷомеаи мо бошад. Имрӯз, ки мамлакат мустақил асту дар роҳи инкишофи ҳамаҷониба қарор дорад ва сохтмони тозаи давлатиро ба ӯҳда гирифтааст, бешубҳа, ба мутахассисони оқилу кордон ва тадбиркор ниёз дорад. Аз ин хотир омӯзгоронро бояд ҳукумату давлат ба ҳимояи худ гирад ва аз онҳо чун силоҳи рушди ҷамъияти нав истифода барад. Дар акси ҳол, ҷамъият молмоли дузду ҳарис, порахӯру фиребгар, риёкору ҷаллоб, дурӯяву заиф ва нодону беимон мегардад.

*Агар дар чаҳон набвад омӯзгор,
Шавад тира аз беҳирад рӯзгор (Ҷомӣ).*

Аз ин рӯ, нисбат ба табаддулоти иқтисодӣ тарбияи маънавии аҳли ҷомеа вазифаи аввал ва мушкилтар аст. Фақат омӯзгори воқеӣ ҳис мекунад, ки ӯ дар сохтори ҷомеа мутасаддӣ нахустин мебошад. Агар ба касби худ лоқайдӣ намояд, илму донишро ба манфиати хеш, ба хоҳири нафсу худситоӣ истифода барад, ҳеч гоҳ мавриди писанд қарор намегирад. Ва ин ҷо панди Шайх Саъдиро дастак мекунем:

*Ниғаҳ дор аз омӯзгори бадаш,
Ки бадбахту бадраҳ кунад чун ҳудаш.*

Омӯзгор ҳамон вақт маҳбуби халқ гардида, шӯҳрат пайдо мекунад, агар ҳамчун инсонии ростин ва поквичдон ба пешаи худ дил баста бошад, агар кори худро на барои чаши дигарон, балки аз рӯи марому майли ҳастии худ анҷом диҳад.

Бояд гуфт, ки ҳусни кори муаллим асосан ҳангоми тадрис ошкор мешавад. Қабл аз ҳама, ба муайян кардани дастурҳои синфдорӣ ва амалӣ кардани иддаҳои худ камар мебандад. Дар ҳар синф мумкин аст рӯҳияҳои мочароҷӯ вучуд дошта бошад, вале кайфиятҳои поку ором, рафтори мӯътадил, андешаҳои дуруст бештаранд. Бо ин ҳол, муаллим бояд рафтори худро бар асоси ниёзи синф тавре татбиқ намояд, ки қоидаҳои талаботи инсонӣ ва равиши эътидол дар шуғли омӯзгорӣ иҷро гардад.

Барои ҳар чӣ зудтар ба мақсадҳои омӯзишӣ расидан, муаллимро лозим аст, ки дар синф дастёр дошта бошад. Ин дастёрҳо шогирдоне бошанд, ки сад дарсад мавриди боварии устод ҳастанд. Бо кумаки онҳо муаллим зуд-зуд ҳулосабарорӣ мекунад, сиёҳро аз сафед ҷудо месозад. Он шогирдон метавонанд дар муайян кардани мушкилоти супоришҳои хонагӣ, ташкили сӯҳбату мувоҳисаҳо, арзёбӣ намудани омодагии хонандаҳо ба дарс ва ғайра масъулият нишон диҳанд. Умуман, истифода аз неруи шогирдон барои назм бахшидан ба кори синф, мураттаб сохтани воситаҳои аёнӣ ва омода кардани онҳо, ниғаҳдорӣ тозагӣ ва оройиши синф ва ин гуна корҳои дигар бисёр муҳим аст.

Дар ниғаҳдорӣ дарсхона ҳолисона ва аз рӯи муҳаббат ба хонандаҳо бояд фаҳмонид, ки албатта, беҳтар аст ба ҷойи як хонаи дарҳаму барҳам хонаи муназзаме дошта бошем. Бо ин мақсад шогирдонро мутобиқи шавқу завқашон ҳидоят намудан лозим меояд. Аз истеъдод ва фаъолияти онҳо истифода бурдан судманд аст. Фаъолиятҳои изофии шогирдон як хидмати шарофатмандона барои синф ва омӯзиш маҳсуб мешавад. Дар ин маврид аз додани тӯҳфа, ҷоиза ва рағбатнокунӣ ба ҳеч ваҷҳ набояд дарег кард.

Бисёр ташаббус ва салиқаро аз фикри ҳуди шогирдон метавон касб намуд. Ба он иҷозат додан даркор аст, ки истеъдоду неруи вучуди шогирдон озод бошад. Онҳо метавонанд тибқи лаззати худ тарҳу нақшаҳо созанд, китобу маҷалла ва рӯзномаю мусаввараҳои заруриро гирд оваранд. Агар шогирдон ҳис кунанд, ки устод аз самими қалб меҳонад ба онҳо ёрӣ диҳад ва роҳбарии лозимро дар синф ба қор бастааст, бешубҳа, аз дилу ҷон ба ӯ мадад мерасонанд.

Бояд омӯзгор эҳтирому муносиботи неки худро дар байни шогирдон ба таври мусовӣ тақсим намояд, ки ин боиси рӯҳияи неки синф мегардад. Гоҳе мумкин аст ҳолатҳои асабонӣ ва бӯҳронӣ пайдо шаванд. Дар ин сурат хулқу ҳӯи тунд зоҳир мегардад, ки шояд шогирдон сарзаниш ё таҳқир карда шаванд, вале омӯзгор набояд таслими эҳсосот гардад. Маҳз ҳангоми ҳашм арзиши эҳтиёт ва сабру тоқат маълум мешавад. Дар ҳақиқат, эҳтиёт ва сабр боиси ҷилавгирӣ аз шикаст аст.

*Агар сабрат ба дил чун ёр гардад,
Зафар охир туро дилдор гардад (Носири Хисрав).*

Ҳамеша шогирдонро ба хоҳири қорҳои хубашон ташвиқу рӯҳбаланд кардан лозим аст. Аз шикасту ноқомии онҳо ба оромӣ бояд гузашт кард. Ташвиқ ва гузашти огоҳонаю бачо шеваи матлубест, ки дар ҳар замон ба қор меояд. Ба ҳусус, ҳангоми тадрис яке аз омилҳои пешрафт аст.

Ба гуфтаи бузургон, танбеҳ бояд мутаносиб бо гуноҳ бошад. Аз ин рӯ, оқилӣ, донишмандӣ, хулосабарории зуд ба омӯзгор кумак мекунад. Масалан, ҳангоми дарс хонандае ҳарф мезанад ё бо кори нописанд машғул мешавад. Ӯро ба назди тахтаи синф бароварда талаб кардан мумкин аст, ки дар бораи ҳар мавзӯи дилхоҳе ду-се дақиқа сӯҳбат кунад ё китъаи шеърро аз ёд қироат намояд. Чунин ақсуламали мантиқӣ дигаронро низ хушёр месозад.

Ҳамеша дар хотир бояд дошт, ки нуктаи ҳассос дар замони пайдоиши нороҳатиҳо бештар ақиби синф аст. Маъмулан, қатори охири синф бояд таҳти назорат бошад. Гоҳе дар ақиби синф қадам задан лозим меояд. Шогирдон ин амалро дида, на танҳо сарбарнамегардонанд, балки ба кори худ машғул шуда, боварӣ ҳосил мекунанд, ки онҳо зериназар ҳастанд.

Танбеҳи ҷисмонӣ манъ аст. Ҳамеша бояд аз ҳаракати дастони худ бохабар буд. Дар хотир дорам, ки боре яке аз ҳамкории мо шогирдашро барои беинтизомӣ як торсақӣ мезанад. Хонанда ба қаҳр меояд ва аз синф баромада меравад. Он рӯз, пас аз тамошудани дарсҳо, дар хонаи муаллимонам чамъ шуда будем. Ҳамон лаҳза занаке вориди идора шуд ва рост ба сӯйи он муаллим рафта, як торсақӣ ба сураташ фаровард ва гуфт: «Меҳостам бидонед, ки шапботӣ задан ба рӯйи як нафар дар назди дӯстонаш чӣ маъна дорад». Ҳамкории мо сурх шуда, аз шарм ҳарфе наметавонист гуяд.

Ҳамеша мудирони мактаб, раҳбари синф, хонанда ва падар ё модари вай аз як таҷрибаи ғайриоддӣ ранҷ бурдаанд. Агар миз, курсӣ ё партаи синф бар сари хонанда шикаста шавад, бештар аз он аст, ки шахсияти хонанда шикаст хӯрад. Аз ин рӯ, бемаврид таҳқиқ кардан, дашном додан ва фарёд кашидани омӯзгор аз одоб берун аст. Донишмандӣ нафс ва эътибор ба нафс дар қору зиндагӣ муҳим мебошад.

Ҳар як нофаҳмӣ ва рафтори номуносибро ба нафси хонанда бояд ҳал кард. Агар шогирд устодро тамоман гӯш накунад, ба ӯ эҳтиром нагузорад, дар синф ҳолати ногувор ба амал меояд, ки дар ин ҳусус ҳар чӣ зудтар ба мудирони мактаб бояд хабар дод. Зеро бисёр мушкилотро танҳо мутахассисон ҳал мекунанд. Аммо, агар беинтизомӣ ё беодобии хонанда як лаҳза бошад ва имкони ислоҳи он дида шавад, зарурат надорад, ки дар ҳолати рафтори ӯро овоза карда, ба чандин кас гӯшрас намуд. Муаллим метавонад худаш ӯро аз рафтори нодуруст ниғаҳ дорад, ки бо ин амал ҳақиқатан чун қордону нуктафаҳм ва масъули асосӣ ба назар мерасад. Ин ҳам яке аз воситаҳои афзун шудани обрӯю нуфуз ва эҳтиромии устод дар назди шогирд аст.

Аз эҳтимол дур нест, ки мумкин аст ҳар замон дар синфу дар мактаб вазъияти ноҳинҷор, ҷанҷол ё пешомади талхе рух диҳад. Аз ин хотир, муаллим бояд ҳассос бошад ва пешақӣ барои ҷилавгирӣ кардан аз ноқолии руҳдиханда чораю тадбирҳои зарурӣ андешад. Дар ин гуна лаҳзаҳо шогирдонии бовариноки ӯ мададгори асосӣ шуда метавонанд.

Дар ҷараёни таълим мумкин аст бисёр қасос аз мактаб дидан кунанд, зеро ҳам омӯзгорон ва ҳам хонандаҳо дар ҷамъият бо доираи васеъ иртибот доранд. Ҳар қасе, ки ба мактаб меояд, меҳроҳад аз қасоси омӯзгор, синфи ӯ, шогирдонаш боздид кунад. Аз ин рӯ, ҳамеша дар интизори гурӯҳе ё қасе будан лозим аст ва бояд ба пешвоии боздидкунанда ҳамҷониба тасеҳӣ дида шавад. Агар мулоқоткунандагон дуруст ва самимӣ истиқбол наҷаванд, ин худ як омил номуназзамӣ ва белаёқатӣ дар мадраса аст.

Муаллим на танҳо худро, балки шогирдонро ҳам бояд ба истиқболи боздидкунандаҳо омода созад. Агар муносибати онҳо низ боадабона ва аз рӯйи эҳтиром бошад, дар қадамҳои аввал ҳусни тавачҷӯҳи меҳмон бештар меҷарад ва як лаззати фараҳбахш ӯро фаро меҷарад. Чунин, қадбону барои меҳмонии азизи худ анвои шириниву хӯроқҳои хос дорад ва муаллим низ боздидкунандаҳоро бо «хӯроқ»-и фикрию амалии лаззатбахш мебояд пешвоз ҷарад.

Пеш аз ҳама, волидайн муштоқи дидани амали фарзандони худ ҳастанд. Барои ҳамин, муаллими оғоҳ ҳамаи қорҳои шогирд – нақшау тарҳҳои сохтаи ӯ, варақаҳои тест, санҷиш ва баҳоҳои ӯро нишон дода, бо фаҳр дар борааш нақл мекунад. Агар дар омӯзгор

фурсати пешвозгирӣ набошад, бояд муаддабона аз меҳмон маъзарат хоста, вонамуд кунад, ки ба таври чиддӣ машғули фаъолиятҳои омӯзгорӣ аст.

Боздидкунанда мумкин аст мудир, корманди шӯъбаи маорифи ноҳия ё вилоят бошад. Аслан мақсади ӯ он аст, ки ба кори омӯзгор ягон ёрдаме расонида тавонад. Аз ин рӯ, бо фаъолияти мактабиён шинос мешавад ва ҳар нуқсонро камбудиро ошкоро гуфта, аз дастовардҳои хуб, пешрафти фаъолияти омӯзгорӣ ва омӯзиши арзёбӣ мекунад. Ӯ метавонад симои зоҳирии муаллим, вазъи саломатӣ ва эҳсосоти ӯ, тавоноӣ дар ҷавоб додан ба саволҳои шогирдон, дараҷаи дарки хислатҳои ҳамдигар ва мисли инҳо фаъолияти омӯзгорро баррасӣ намояд. Ба ҳар пурсиши ӯ бояд бо эҳтиром ва равшан ҷавоб дод. Хичолат кашидан, аз ҳад зиёд хоксорӣ доштан, ба ғазаб омадан, шӯро валвала бунёд кардан дуруст нест. Бояд ҳушмандона ҳақиқатро баён кард. Ҳар як коршинос низ кӯшиш мекунад, ки омӯзгор ба муваффақияте ноил бошад. Аз ин ҷиҳат, ба ӯ эҳтироми самимӣ зоҳир намуда, ҳар фикру пешниҳодашро дар ҷараёни таълиму тадрис ба эътибор гирифтани лозим аст.

Умуман, фаъолияти омӯзгор, ҷараёни таълим, мӯҳтавои омӯзиш басо доманадор аст. Гуфтаҳои боло аз баҳр қатрае асту халос. Дар ҳар сурат, мақому нуфузи устодон, омӯзгорон дар ҷамъият баланд аст ва онҳо ҳамчун сутуне дар пойдевори давлати мустақил хизмат мекунанд. Бе муаллим ҳаёти инсон ваҳшиёна аст ва бунёди давлати наву сохти тозаи иҷтимоӣ амри муҳол. Маҳз омӯзгор ҳушёрғари ғафлати ҷомеа ва сарчашмадори дунёи обод аст. Устод Камолиддин Биноӣ барҳақ фармудааст:

*Ҳурмати илму устоду китоб,
Лозими ин раҳ аст аз ҳама боб.
Ҳар кӣ ӯ тарки ин се ҳурмат кард,
Азми идбору майли зиллат кард.
Пой аз ҳурмат он касе, ки кашид,
Андар ин роҳ ба ҳеч ҷо нарасид.*

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 31 августи соли 1996.

ПОСДОРИ ҲИММАТ ВА ҶОНФИДОИ МИЛЛАТ

(Ба муносибати 55-солагии зодрӯзи шоири шодравон Ҷонибеки Қувноқ)

Порашт дараи фараҳбахшу хушбахор ва файзбору хуррами кӯҳсори Нурато аст. Ин диёри рӯҳнавозу афсонавӣ чӣ бас дилфиребу назаррабост ва ҳар касе, ки ба ин дара меояд, аз тафарручи кӯҳҳои серфарозу сабзпӯш, замини босаховат, чашмаҳои зулолу мусаффо бо обҳои ширин, аз иқлими рангрёзу фараҳангез ва насими диловезу анбарбезаш, аз ҳавои дилкашу ҳаловатбахш сармасту сархуш гашта, хештанро дар олами дигар тасаввур мекунад. Ҷойи таачҷуб ҳам нест, ки аз ин гуна маскани пурнафосат ва фусунгар дил кандану дар ҷудойи зистан амрест муҳол. Вале бо тақозои замон, аз пайи доду ситади рӯзгор, барои зинатбахшии зиндагӣ кас худро ба мулки дигар, андаруни мардуми дигар меандозад.

Ҷонибеки ҷавон пас аз хатми мактаби миёна то охири умр ин зодбуми пурнафосати хешро хайрбод гуфта буд. Ӯ ҳам рангорангиву назофат ва лаззату фараҳи диёри худро бо гулистони шеърӯ адаб, бо диёри дӯстиву одамшиносӣ, бо нашъунамои боғи тозаӣ маърифатӣ иваз намуд. Бо вучуди ин, пайваста месарояд:

*Ман – форишӣ, дар магзи кӯҳ
Кӯю дари аҷдоди ман.
Аз чашмаву кӯҳи баланд*

Чор унсури бунёди ман.

Қонибек дур аз маркази илму фарҳанги тоҷик дар расани каломии мавзун дурдонаҳои рангини шеърӣ дариро кашид. Ангоштаҳои ҷаҳони дидаи ӯро, фаҳму идроки ҳушмандонаи ӯро тараннум крдаанд. Ӯ худро дар анбӯхи мардум бо шеърӣ дарӣ шиносонд:

*Шукро, ки аз кӯю дарам,
Пар мезанад лафзи дарӣ.
Танҳо наям, ман – мардуме,
Кӯю дари ман – кишваре.*

Ва бо таъкид афзуда:

*Бо ин забон ман тоҷикам,
Бе ин забон ман безабон.
Маҳруми мардум – марҳуме.
Маҳрум чӣ? Бадтар аз он!*

Шоирӣ шодравон Қонибеки Қувноқ қисмати асосии умри худро дар шаҳри дӯстиву бародарии Тошканд сипарӣ намудааст. Ӯ солҳои дароз дар манзили маънавиаш – идораи рӯзномаи «Овози тоҷик» адои вазифа намуда, шогирдони зиёдеро тарбия кардааст. Аз пайи меҳнатдӯстӣ ва қорбарии дуруст вазифаи ҷонишинии сармуҳарриро бо муваффақият анҷом меод. Ӯ ҳар лаҳза худро шарикӣ шодиву хурсандӣ ва ғаму андӯхи одамони гуногунмиллат ҳис мекард. Ба хусус, дар ҳайси бародарони ўзбек суханони самимӣ дорад. Аз ҷумла:

*Духтари ўзбек арӯси нозанини тоҷик аст,
Дар замири ин русум бас маъниҳои борик аст.
Муддаои ман фақат шояд ба аъмо торик аст,
Қалби моён аз азал наздик буду наздик аст.
Ҳамдаму ҳамсоияи ман – қадрдонам, тоҷикам...*

Қонибек чун пуле буд мустаҳқамау бозътимод, ки мардуми равшанзамири ду кишвари ба ҳам ҳамсояву қарин – Ўзбекистон ва Тоҷикистонро мепайваст. Тавассути ӯ рӯдҳои маънавий бо ҳам даромехта, баҳри илму фарҳанг ва худшиносии халқҳо серобтар мегашт. Ӯ ба дӯстии одамон эътиқод дошт ва пайвастаи ин маъниро ситоиш мекард:

*Каломии дӯстиро сабт бар тоқи замон созам,
Чароғи нурфишоне дар дили ҳар хонадон созам,
Барои қорвони чархи олам сорбон созам,
Чу мӯҳре баҳри ҳар як қору омоли ҷаҳон созам,
Чу ҳарфи душманӣ боқист, хотир ҷамъ намегардад...*

Аз Қонибеки Қувноқ мероси назарраси адабӣ боқӣ мондааст. Маҷмӯаҳои ашъори ӯ, тарҷумаҳо ва осори публитсистиаши дар китобхонаю бойгонии мардум ҳифз мешаванд. Қабл аз ҳама, ӯ шоирӣ маҳбуби мост. Асосан шеърҳои дар маҷмӯаҳои «Қарз» (1973), «Арзи дил» (1977), «Ифтихор» (1982), «Розҳо» (1987), «Зангӯла» (1990) ва «Юрак тӯлқинлари» (ба забони ўзбекӣ, 1977) гирд оварда шуда, ба таърифи расидаанд. Бисёр шеърҳои дostonҳои шуароӣ муосиру классикии тоҷикро ба забони ўзбекӣ ва ашъори шоирони ўзбекро ба забони тоҷикӣ тарҷума кардааст. Умуман, таҳқиқи осори шоир қори домнадорест ва баррасии махсусро талаб мекунад.

Шоир ҳамеша хислатҳои ҳамидаи инсониро тарғиб намуда, одамонро ба роҳи рости рафтори нек ҳидоят кардааст. Ў аз дидани афроди нек ба завқ меояд ва маҳз некиро ғуссабари фарзанди башар меҳисобад:

*Бисёр некӣ дидаам,
Умре зи одамҳои нек.
Қурбонашон гардад кам аст,
Гар беки ҷонҳо – Ҷонибек.
Бигзор некӣ дар ҷаҳон,
Мӯҳри ҳама фармон шавад.
Он гоҳ фарзанди башар,
Ори зи ҳар армон шавад...*

Сурудаҳои шоири ширинсухан басо равону суфтаанд. Ў моҳирона каламотро чунон бо ҳам меомезад, ки фикраш содаву аён, бо мӯҳтавои маъниҳои дақиқу сербор ифода меёбад. Шоир марди фозилу рӯзгордидаест, ки ҳар каломаш панд аст барои насли ҷавон, ба аҳли зиндагии равон. Ў ҳусни зебою ҳарфи шево, дӯстдори миҳану ҳудогоҳи миллат, ҷавонмарду олиҳиммат ва ҷилодеҳи рӯзгорро васфу ситоиш мекунад. Шоир саҳт парҳез дорад аз ҷамъи бадиҷу бадкорихо, аз ҳасуду кинаварон, аз лаину безорихи зиндагӣ. Орзу дорад:

*Аз ин замон то он замон,
Аз ин макон то он макон,
Ёбем то ки роҳи рост,
Гӯем то ки роҳи мост.*

Муҳаббати модар ва меҳри ватан дар ашъори шоир тавҷам часпидаанд. Ў даъват дорад ба ҳифзу сариштаи хоки ниёгон, ниғаждории лафзи поки модарон. Вайронаҳои ватан ва камхобию азиятҳои модар доимо ўро ба рикқат меоваранд. Меҳоҳад замини падаронро доимо ободу зебо бинад ва модарон хандону шукуфон ба дилҳо сурур бахшанд. Шоири ҳудогоҳ мефармояд:

*Хоки аҷдодони худро посбонӣ мардумист,
То нагӯяд нокасе, худ соҳиби ин хок кист?
Зиндаву пояндатар аз одамӣ ҷуз кӯҳ нест,
Кӯҳро чун одамӣ дидӣ, магар бе роҳ зист?
Хокро мебӯсаму чун тоҷ бар сар мекунам,
Хокро дар зери тоҷи хеш ман зар мекунам.*

Ё ба модар чунин мурочиате дорад:

*Пеши поят сар ниҳодан сарфарозӣ будааст,
Пораи нон бо ту хӯрдан бениёзӣ будааст.
Бо ту ҳар як дам чу як умри дарозе будааст,
Буд гӯё дар кафам оби бақое, модарам,
Он ту будӣ, бе туям обу адое, модарам!*

Мутаассифона, аз он ки умри шоир кӯтоҳ будааст, ў асрори қалби худро комилан нагуфта, дар синни 49-солагӣ ҷаҳонро падруд мегӯяд. Бо вучуди ин, алоқамандони каломи ширинаш эътирофдоранд, ки Ҷонибеки Қувноқ инсоне буд посдори ҳиммат, сарбаланду сабур, ёри меҳрубону ҷонфидои миллат ва ба гуфтаи худ шоир:

*Ман посдори ҳиммат, бо ин нишон шиносед!
Ҳиммат матои қимат, бо ин нишон шиносед!
Дар рӯзи сахт ҳаргиз ман пеши сахтрӯён,
Қадро намекунам қат, бо ин нишон шиносед!
Ман – душмани хушомад, аммо ба ёри хушрӯ,
Гӯям фақат хушомад, бо ин нишон шиносед!
Ман – ҳадшинос, аммо нокас чу садди раҳ шуд,
Талқони по шавад ҳад, бо ин нишон шиносед!
Ман – бехсӯзи зиллат, барбоддеҳи иллат,
Як ҷонфидои миллат, бо ин нишон шиносед!*

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 13 ноябри соли 1996.

ТАҒОЙМУРОДИ РАССОМ

Тағоймурод дар курсӣ нишастааст. Ҷилави ӯ, болои миз куттичаву картонпораҳои бешумор бо рангҳои гуногун ва мӯқаламҳои хурду бузург дар як сӯ беназм гузошта шудаанд.

Тағоймурод ангушти ишораро ба пешонӣ рост карда, хаёлангез ба нуқтае номаълум чашм дӯхта менишинад. Ӯ чиро фикр мекунад? Мурғи тахайюлаш дар чӣ гуна осмоне парвоз дорад? Барои бинанда маълум нест, фақат ҳудаш медонаду Худо. Шояд манзараи тозаеро дар лавҳи хотир акс месозад ё мочароеро тасвир карданест, ё...

Баъди чанд муддат оҳиста ҳам мешавад, мӯқалами хурдтаринро ба даст гирифта, ба ду-се ранг омезиш медиҳад ва чашмонашро хира карда, бо тавачҷӯҳи зиёд онро рӯйи коғази ғафси сафед медавонад. Аз пайи ҳаракоти ангуштони Тағоймурод рангҳо паёпай бо ҳам ҷанг мекунанд, болои ҳам хатҳои нозуку ғафс ҳамдигарро ҷо иваз мекунанд ва ... кам-кам симои нуронӣ падида меояд. Бале, акнун аён шуд, хаёлоту оромии мутлақи рассом бар рӯйи коғаз мунъакис мешавад. Ӯ сурати момои Олиҳаро, ки бо чашмони фурурафтаи боумед менигарад, дар сар шои сафеди шилшиладор партофтааст ва дастони хароби ожангдори худро бар сари дил ниғаҳ медорад, ба сафҳаи коғаз фаровард. Аҷабо, гӯё момои Олиҳа зиндааст! Мисли ин ки мехоҳад бо симои ба табассум моил ба набераи хунараманди худ сипос гӯяд.

Рассоми нуратой – Тағоймуроди эҷӣ асарҳои зиёд офаридааст. Онҳо бар рӯйи коғази картонҳо, тахтаҳо ва девору сақфи хонаҳо ба назар мерасанд. Ҳар як асари рассом баёнгарӣ воқеае ё лаҳзаҳое аз рӯзгори одамон аст. Ҳар чизе, ки Тағоймуродро ба эҳсос оварда, тавачҷӯҳи ӯро ҷалб намуда, бо таъсиргарӣ дилашро тасхир мекунад, тавассути мӯқалам дар сафҳаҳо акси худро меёбад. Осорхонаи рассомии ӯ пур аз манозирӣ табиат, чехраҳои гуногун, симои зебои ҷонварону паррандагон аст. Ҳар як тасвир хусусияти ба худ ҳосе дорад ва аз ҷиҳате диққатро сахт ҷалб мекунад.

Ана, манзарае аз поини боғ рӯйи тахтача акс ёфта. Он ҷо ҳама чиз муқаррарӣ ба назар мерасад: рӯди мавҷноки равон, шаршарои зерӣ дарахти тут, чанд маҷнунбеди чилвагар паҳлӯҳои рӯд, ҳавзи начандон калон, ки шоҳае аз рӯд оби худро ба он мерезад, дар дури дур қатори кӯҳҳо ва болотар осмони нилгун. Аммо диққатро дар мусаввара, қабл аз ҳама, ду лаклак ба худ ҷалб месозанд ва маҳз нуқтаи марказии тавачҷӯҳ ҳам онҳоанд. Тасвири лаклакҳо дар ҷилави дидгоҳ кашида шудааст, ки назар ба сӯйи рӯду дарахтон ва ҳавз меафкананд ва мехоҳанд бо болҳои нимабоз ба он ҷониб парвоз кунанд. Мусаввир орзуи лаклакҳоро бо симои дилнишини ҷаззобе офаридааст...

Ҳангоми мусоҳиба Тағоймурод Тоҷиев воқеаи аҷибро нақл кард. Ӯ боре дар хонаи як рафиқаш машғули кор будааст. Баноҳост аз хонаи дигар садои баҳсу талаш ва доду ғирев баланд мешавад. Тағоймурод як қад парида, ҳаросон мӯқаламро рӯйи миз партофта, давида ба даҳлез мебарояд. Аз тирезаи хонаи шафатӣ чашмаш ба рафиқаш меафтад, ки бо

хамсараш даъво мекард. Ў дастонашро бо виқор ба қафо гирифта, дод мезад: «Нафасатро каш!». Зан бошад, дастафшон ба шавҳар дарафтиданӣ мешуд ва ҳар сухани бечо, ки медонист, ба сари ӯ фуру мерехт. Дар ҳамин асно, кунчи хона кӯдаки лоубол дар гаҳвора дастакзанон гирия мекард...

Тағоймурод каме ба сукут меравад, аз манзараи дидааш мутаассир шуда хаёломез ба хонаи кораш бармегардад. Ҳама кори рассомиро канор гузошта, ба тасвири он чӣ дида буд мепардозад. Ғайри чашмдошт, ин мусаввараи ӯ хеле ҷолиб дармеояд. Дар он нуктаи асосӣ дастакзанон гирия кардани кӯдак буд. Ҳар як бинанда ин тасвиirro дида, равшан беътибории волидайн ва маъсумияту ба ғамхорӣ ниёз доштани кӯдакро хис мекунад.

Тағоймурод дар охири нақли худ баён дошт, ки он рафиқаш бо ҳамсари худ баъд аз дидани тасвири офаридаи ӯ хеле афсӯс мехӯранд ва бо тавба аҳд мекунанд, ки дигар хараша накунанд, то дар уболи кӯдаки бегуноҳ намонанд.

Тағоймурод маҳз бо табиӣ баровардани тасвиrhoи худ диққати дигаронро ҷалб мекунад. Ў ҳар як манзараву воқеа ва ашӯи дидаву хискардаашро зиндаву дилкаш ва ҳассосона ба килки рассомӣ мекашад. Дар расмҳои офаридаи Тағоймурод гӯё одамон бо ҳам дар иртиботанд: сари як пиёла чой, ҳангоми муколама, вақти китобхонӣ, дар аснои изҳори муҳаббат... Мӯқалами ӯ тараннумгари зебоии табиат, таҷассумгари эҳсоси мухталифи одамону ҷонварон аст. Гӯё ҳастии олам бо ҳастии эҷозофари Тағоймурод тавъам часпидааст.

Имрӯз Тағоймурод бо хунари худ ба эҳтироми самимии ҳамдиёрон сазовор гардидааст. Ёро пайваста ба сӯи худ мекашанд, то мусавварае зебо барояшон эҷод кунанд, сурати модару падар, момою бобо ё наздиконашонро офарад, хонашонро хушрӯву шинам созад, то аз харидани қолиҳои девории гаронбаҳо раҳой ёбанд... Ва ин аст, ки ҳама меғӯянд: «Дастонаш гул аст, Тағоймуроди рассомро!».

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 7 декабри соли 1996.

НИГОРАҲОИ ДАСТСОҲТ

(Таҳти рӯкни «Ҳунарҳои суннатӣ»)

Ҳунарҳои дастӣ дар байни мардуми кӯхпояи Нурато аз чойгоҳи маҳсус бархурдор аст. Кӯхистониён дар канори фаъолиятҳои кишоварзӣ ва чорводорӣ бахше аз ниёзҳои зиндагии худро аз тариқи машғул шудан ба ин гуна фаъолиятҳо таъмин мекунанд. Бофтани қолину гилем ва дигар маводи ҳунарҳои дастӣ аз ҷумлаи манбаъҳои даромадноки хонаводаҳо ба шумор меравад. Ин кор бештар тавассути занон сурат мегирад ва онҳо, ҳамзамон бо бофтани қолин, корҳои сӯзандӯзӣ, бофти порчаҳои суннатиро низ ба шакли зебо анҷом медиҳанд.

Санъати дастбофт дар деҳоти тоҷикнишини кӯхистони Нурато низ густариш ёфтааст. Маҳсусан, ин ҳунар дар деҳаҳои Эҷ, Синтаб, Мочарм, Ўҳм ва Порашт навҳои гуногун дорад. Бештар бофтани қолину гилемҳои хурду калон, пойандозҳо, шолчаҳо, чойнамозу хӯрчин, чуробу дасткашҳо ва сӯзанию либосҳои мухталиф маъмул шудааст.

Бо ҳаракати даст занон дар ҳар замина сурату нақшҳои ҷолиб бо истифодаи рангҳо бофта мешаванд, ки ба ростӣ, баъзе вақтҳо бо зеботарин осори боарзиши ҳунари баробарӣ мекунанд. Бешак, ҳар яке аз бофтаҳои онон шоҳкоре аст, ки аз ҳунари волои рангу нақшпардозӣ, аз мӯъҷизаи рангомезии мардумӣ дарак медиҳад. Дар ҳар тика аз дастбофтҳо анвои мухталифи омезиши рангҳо дида мешавад. Ба андозае, ки вучуди рангҳо бо вучуди ҳунармандон тавъам шуда, ҳамоҳангии ҳосеро дар зиндагии пурсафояшон эҷод мекунад.

Воқеан, ҳайратангез аст, ки ин мардуми деҳнишин бо камтарин алоқаи робита бо дунёи мутамаддини асри худ ва бе ҳеҷ гуна имкони баҳраварӣ аз таҷрибаҳои

такомулёфтаи хунармандоне, ки бо рангу рангомезӣ сари кор доранд, тавонистаанд бо яқояки дастбофтҳои худ дунёи рангини ҷолиберо биофаранд, дар сурате, ки ҳатто корхонаҳои порчабофӣ бо мадади садҳо тарроху наққош бо мушкилӣ ба ин дунёи шигифтангез роҳ пайдо мекунанд.

Аввалин ранги сабтшуда дар таърих ранги арғувонӣ аст, ки хунармандони нуратой аз он хеле зиёд истифода мекунанд. Дигар рангҳои ҷорӣ низ дар қатори он, аз қабилӣ, рангҳои обӣ, нилуфарӣ, заъфарон, қаҳвай, гули анор, гандумӣ, хиной, хокистарӣ, ҷигарӣ ба кор мераванд.

Яке аз маводи зарурии бофт пашм аст. Пашми интиҳобшуда вижагиҳои худро дорад ва дошти нахҳои он ба наҷод, навъ, сол ва маҳалли чидани пашм вобастагӣ дорад. Шустушӯ ва гирифтани ҷарбӣ, зудудани маводи маъданӣ, наботӣ ва хоричӣ бо панҷ бор шустушӯ сурат мегирад ва пашм омодаи «дандона» кардан (ба истилоҳи нуратойён «гузиндану соба кардан») мешавад. Сипас пашмо ба рангҳои гуногуни ҳайвонӣ ва гиёҳӣ омехта мекунанд.

Нақшу нигори гилемҳо бештар ба сурати ашколи ҷандасӣ аст, ки бо вучуди маҳдудияти худ бисёр тарроҳони хирфаиро дар ҳайрат гузоштааст. Гуландозӣ ба нақшҳои асотирӣ монанд мебошад ва ин далели хеле қадима будани ҳунари дастбофт аст. Ҷамроҳ бо қолинбофӣ ҳошиядӯзӣ нишонаи ҳаракоти дақиқ ва нозук мебошад. Мучассам кардани ҳаракати мавҷдори об, гули хуршедӣ, ракси барг ва амсоли инҳо аз инъикоси зиндагӣ дар ҳошияҳои дастбофт гувоҳӣ медиҳад.

Дар деҳоти Нурато аз миёни бофтаҳо бештар анвои гилем маъмул шудааст. Гилемҳои қол, равонакӣ, такчин, рӯчин, гирехдор ва гулдору оддӣ дар муддати кӯтоҳтарин омода мешаванд, зеро хунармандони ҷирадаст аллақай тасаллут бар рангомезию нахкашӣ ва риштану бофтан пайдо кардаанд.

Мумкин аст як тарҳ бо ҷандин ранг ва ё нақше бо як ранг дар ҷандин андоза бофта шавад. Фаровон дида мешавад, ки бофандагон як нақшо дар ҷанд ҷойи гилем бо ҷанд ранг андохтаанд. Инчунин аз назари бузургӣ дар байни нақшҳои монанд тафовутҳои махсус вучуд дорад, аммо ҳеҷ қадом аз онҳо далели поин омадани арзиши гилем шуда наметавонад.

Нақшҳои ҳам бо гирифтани илҳом аз табиат падида омадаанд ва ин қадар содаанд, ки танҳо бо ҷанд хат тарроҳӣ мешаванд. Ҷунончи, дарахти сарв нақше дар ҳадди сеқунча мешавад, парасту ва моҳӣ ба сурати ду хати нимақамон меоянд ва ба ҳам мепайванданд. Бисёрии нигораҳои ҷандасӣ нақшаи шохмотиро ба хотир меоваранд ва зехнан бофта мешаванд. Бо ин ҳол, маъруфттарин хелҳои гуландозии суннатии мардуми хунарманди нуратой аз ҳошиядӯзӣ, нақши шикаста, тируқамон, қафи содаи мурғӣ, нақши қолаби ангуштарӣ, шона, нақши занҷира, нақши гулӣ (мисли гулҳои садбарг, лола, бунафша), нақши мевагӣ (мисли меваҳои ангур, олуҷа, анор, себ), сояандозӣ иборат аст.

Бешубҳа, намешавад нақшу аксҳои дастбофтҳои мардуми деҳоти Нураторо ҷудо аз дигар нақшҳои кӯҳани хунароҳи суннатӣ ва тазйинии кишвар дида баромад, чаро ки ин нақшо бо собиқаи хунароҳи миллии дигар нуқоти кишвар пайвандии наздик доранд.

Мушоҳида мешавад, ки ин хунароҳи дастии мардум сина ба сина аз насл ба насли дигар мегузаранд ва ҳамин кӯшишҳо сабаб мегардад, ки ҳама ҷиз пок ва беолойиш боқӣ бимонад.

Рӯномаи «Овози тоҷик», 22 апрели соли 1998.

ҲАМОВОЗИ ОҲАНГИ ЗИНДАГӢ

*Хушо диле, ки мудом аз пайи назар наравад,
Ба ҳар дараи, ки бихонанд, беҳабар наравад.*

(ҲофизиШерозӣ)

«Бо дилҳои пуралам рустоҳои харобу валангоршударо тамошо мекардем. Ба атроф дуду ғубори гулугир аз танаю шоҳаҳои сӯхташудаи дарахтону буттазор, аз кулбаҳои пасту баланди яқсоншуда ва аз теппаю чарҳои доғ-доғи сиёҳшуда дамида паҳн мешуд. Гоҳ-гоҳ кӯдакони урону нимаурён бо тарсу ҳарос дар пушту пеши хонаҳо медаванд, бо чашмони аллакай маъносшудаву ҳузнангез ба сӯйи мо имдодҷӯена менигаристанд. Дар он ҷо овози хастаомези зане, ки шояд модари кӯдакон буд, бо лаҳни гӯшншини тоҷикӣ баланд шуда буд ва он овоз ҳанӯз ҳам дар пушти гӯшҳоям садо медиҳад: «Писаронам, дур наравед, ҳамин атроф бозӣ кунед. Лаънатиҳо ҳама чоро хароб карданд, кошки дигар наоянд».

Бо дидани ин гуна манзараҳои ғамангез дилам фушурда мешуд, аз қаҳру ғазаб дандон мегазидам, ба ҳоли бачагони бегуноҳ дарун-дарун месӯхтам, аз нолаҳои дардомези модарон қалбам таҳ мекашиду нороҳатиам афзун мегардид. Бо алам меандешидам, ки чаро одамони лубол навмеду гирифторанд? Чаро ин диёри зебо оғуштаи дуду хун шудааст? Чаро Афғонистону халқи заҳматию онро бечораю ғариб месозанд?»...

Ин сатрҳо аз хотироти Давлатбек Саъдуллоев аст. Ў аз он айёми пурмоҷарою нороҳати Афғонистон ёдовар шуда охи чуқур мекашад ва боз меафзояд: «Қариб даҳ соли ҳамрозию ҳамнафасиам бо мардуми Афғонистон аллакай сипарӣ шудааст, аммо ҳоло ҳам ба ҳолашон дилам месӯзад. Саҳт орзу дорам, ки онҳоро дар ҳолати рифоҳу осудагӣ бубинам». Давлатбек солҳои кори худро дар Афғонистон чун як чузбӣ асосии зиндагиаш медонад. Ў эътироф мекунад, ки бештарин саҳтиҳои рӯзгорро дар он ҷо дида таҳаммул кардааст, маънии одамшиносиро бештар дар он ҷо фаҳмида, сабру тоқатро омӯхтааст. Дар он шароит қимати зиндагӣ, ширинии ҷонро эҳсосу дарк кардааст. Шояд ба ин сабаб бошад, ки мушкилоти зиндагии баъдина барои ӯ он қадар душворӣ надошанд.

Давлатбек Саъдуллоев мутғасилан илмомӯзӣ кард. Тамоми фаъолияти худро ба хотири омӯзиши фанҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ ва суҳаншиносӣ сарф намуд. Чанд сол дар Вазорати умури хориҷаи ҷумҳури дар мақоми раҳбарии шӯба фаъолият карда, саҳми боризе дар густаришу таҳкими сиёсати берунаи кишвар гузошт.

Давлатбек Саъдуллоев дар риштаи забоншиносӣ пажӯҳишҳои худро идома дод ва имрӯз ҳам бо унвони доктори илмҳои филологӣ ба донишҷӯён, ба рӯзноманигорони оянда, ки берун аз марзи ҷумҳури низ фаъолият хоҳанд кард, сабақ медиҳад. Фаъолиятшро дар соҳаи омӯзишу парвариш ва ҷомеашиносӣ олимону коршиносони соир кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил низ эътироф кардаанд. Ў имрӯз узви вобастаи Фарҳангистони улуми педагогӣ ва иҷтимоии Федератсияи Русия мебошад.

Бунёди фарҳанги тоҷикони Тошканд – «Ориёно» ҳамчун яке аз созмонҳои бонуфузи Маркази байналмилалӣ фарҳангии ҷумҳури таҳти раёсати Давлатбек Саъдуллоев мутобиқи барномаю нақшаҳои кории таъйину мушаххасшуда фаъолият дорад. Аз тариқи ин созмон баргузорию мулоқоту маҳфилҳои гуногун бо иштироки олимони ҷомеашиносон, адибон, донишомӯзону хонандагони мактабҳо, аз наздик ошно шудан бо шароити таълиму тадрис дар мактабҳои миёна ба ҳукми анъана даромадааст. Аъзои «Ориёно» на танҳо ба густаришу таҳмили забони тоҷикӣ, ҳамчунин ба омӯзиш ва эҳёи расму оини миллӣ тавачҷӯх зоҳир мекунанд. Бо мушоият ва сарпарастии Давлатбек Саъдуллоев чанд намоишгоҳи наққошиҳои миллӣ, маҳфилҳо бо фарогирии овозхонӣ ва рақсу бозиҳои миллӣ, намоиши амалҳои зардӯзӣ, кулолгарӣ ва дигар намуди ҳунармандии мардумӣ, мушоира ва сӯҳбатҳои дилнишин бо соҳибони касбу кори гуногун ташкил дода шудааст. Акнун аъзои раёсати «Ориёно» аҳд кардаанд, ки гузашта аз

точикони пойтахт, равобиту алоқаҳои худро бо марказҳои тоҷикон дар вилоятҳои дигар мустақкам намоянд ва доираи фаъолияти худро дар саросари ҷумҳурӣ густариш диҳанд.

Албатта, қору фаъолияти қасро ташреҳ додан он қадар душвор нест, аммо ҷаҳонбинӣ, тахайюлот ва андешаҳои ӯро дарк намудан басе заҳматгалаб аст. Аз сӯхбатҳои тӯлонии худ бо Давлатака мо то ҷое фаҳмидем, ки ин марди донишманд аз фалсафаи ҳаёт ба хубӣ иттилоъ дорад, маънии неку бади зиндагиро пай бурдааст, ҳастӣ ва камолоти инсонро бо бешу камаш то қадри имкон дарк намудааст. Аз гуфтаҳои ӯ бармеояд, ки мо бар асари шигифтиҳои даврае ба муддати як умри инсонӣ зиндагиро охуру обишхӯре беш нашинохтаем. Эҳтиёҷоти моддиву маънавии инсонро сода дониста, ба мураккаб гардидани муҳити ҷомеа мувофиқат кардаем. Ин ҳама содаандешӣ ва бепарвоӣ то ҳадде расид, ки тақдири халқ ва мушкилоти рӯзгори он бароямон бетафовут монд. Дар натиҷа, бӯхроне ҳам дар ақлу ҳам дар амал нуфуз кард.

Ин гуна мушкилотро, пеш аз ҳама, эҷодкор, суҳанвар, ҷомеашинос дарк мекунад. Ӯ мекушад муносибати худро ба воқеият, ба масъалаҳои забон, марзи ватан, муҳити маънавий ва вазъи иқтисодии кишвар баён созад. Ва бузургии эҷодкор дар он аст, ки ӯ на фақат нозири айёми худ, балки ифодагари майлонҳои ғоявӣ сиёсии рӯзгор барои муддати тӯлонитар аст. Ӯ гузаштаро равшан ёдоварӣ намуда, ба фарзандон, ба насли нав аз ҳаёти воқеӣ сабақ медиҳад.

Давлатбек Саъдуллоев ба унвони як нафар эҷодкори воқеъбин саҳнаҳои зиндагиро бо ҷилои аслиаш аз мадди назар мегузаронад ва мубрамтарин масъалаҳои иҷтимоӣ ва маънавию баррасӣ қарданӣ мешавад. Масалан, барои ӯ масъалаи таъинсозии миллат, моҳияти мавҷудияти инсонҳо ҳамеша дар пешғаҳи назар қарор дорад. Ӯ возеҳан мегӯяд: «Тоҷикону ўзбекон аз бисёр ҷиҳат ба ҳамдигар шабоҳат доранд. Таъриху фарҳанг, расму одат ва ҳатто забони онҳо ҷунон омехта шудааст, ки ин гуна ҳодисаи тӯлонӣ ва печидаи ғайримунтазираро хеле кам дучор мешавем. Ин аст, ки мисли ман тоҷикон бо падари тоҷику модари ўзбек ва ё ўзбекон бо падари ўзбеку модари тоҷик бешуморанд. Аммо бо ин ҳама омезиш, ҳар миллат, гузашта аз муқтазиёти қонунҳои давлатӣ, ҳуқуқи озод ба омӯхтану фаъолият қардан дорад. Миллати мо дар радифи халқҳои дигари кишвар бо эътиқод ва андешаи азалии бетағйир зиндагӣ дорад ва имрӯз ба ҳар гӯшаи кишвар равед, тоҷикон бо овози баланд мегӯянд, ки ин диёр – Ўзбекистон ватани мост ва инсонии олий касест, ки ин эҳсоси нозуқи қалби миллатро дарк карда тавонад».

Агарчи зодбуми бобоии Давлатбек деҳаи Пасурхӣи ноҳияи Бойсун мебошад, ӯ дар Тошканд бузург шудааст. Самеъхӯча Саъдуллоев, падари Давлатбек, яке аз зиёиёни пешқадам ва бонуфузи Бойсун буда, маҳорати устодии ҳешро на танҳо ба шогирдон, балки ба тамоми фарзандонаш ҳам ато кардааст. Тавре ки Давлатбек эътироф дорад, хислатҳои шоистаи инсонӣ, мисли қатъият, росткорӣ, андешамандӣ, бурдборӣ ва ҳақиқатҷӯйиро бештар аз ҳама дар падари худ дидааст ва худаш ҳам барои доштани ин хисоли ҳамида талош меварзад.

Бале, Давлатбек Саъдуллоев тайи фаъолияти худ ва дар давоми зиндагии худ ҳақиқатро дарёфтани мешавад. Шояд замон илқо карда, ки ҳамагуна фаъолияти ӯ, ҳатто андешаи ниҳонии ӯ дар зимн ҳадафе дорад. Ва ҳадафро, бешак, аксаран гардиши рӯзгор муайян мекунад. Дарки арзиши ҳадафҳои лаҳзаина ё фардоина хеле муҳим аст. Суҳанвару ҷомеашинос ин тафовутро дарк мекунад, дурнамои фардору дар раванди воқеияти рӯз шинохта, тавачҷӯҳи ҷомеаро ба он ҷалб менамояд. Пайдост, ки решаи дарахти ҳамешабози фардо дар хоки замини имрӯз устувор аст. Ҳунарманди асил як умр сӯйи фардо менигарад ва дар хидмати фардост.

Давлатбек Саъдуллоев низ бо доштани ин гуна андешаву ҷаҳонбинӣ лоиқи таҳсину икромии ҳаммиҳанон гардид. Боиси хурсандӣ ва ифтихори мост, ки ӯ ҳамчун инсонии инсоншинос, тарғибгари дӯстиву рафоқат, посдори арзишҳои миллӣ ва фарҳангӣ ба нишони давлатии «Дӯстлик» муфтахар шуд. Ин ҳам иқдоми некест, ки ҳақиқати рӯзро таҷассум карда, ба зебоии фардо роҳи тозае кушодааст. Ин гӯё маҳсули ҷустуҷӯии қаҳрамони мо дар дунёи ҳақиқат аст.

Давлабек Саъдуллоев соли 1987 ба медали Анчумани байналмилалии устодони забон ва адабиёти рус (дар Женева) мушарраф гаштааст ва имрӯз дар маркази забонҳо ба донишчӯён қариб даҳ забонро меомӯзонад.

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 29 декабри соли 1999.

ШОГИРДИ ЗИНДАГӢ

(Дар сӯҳбати адиб)

– Ростӣ гап, ба сабру бардошти шумо, ки дур аз зодбуми худ, дур аз ёру дӯстони ҷавонӣ зиндагию қору эҷод мекунад, ҳавасам меояд. Оё чашмаҳои зулоли Гулибоғу Мурғобак, ҷамоли деҳаи гармоғӯши Эҷро пазмон намешавед? Ба фикри шумо Ватан чӣ маънӣ дорад?

– Э, нагӯед, пазмонӣ ҳам гап-мӣ? Ба одами дар кӯйи дур афтода ҳар ваҷаби зодгоҳ, ҳама ҳусну ҷамолаш, ҳатто сангу шаҳу хокгӯдаҳояш чун ҳалво ширин будаасту мисли зар пеши назар ҷилва мекунад. Воқеан, ба чандин шаҳру деҳа сафар кардаву ҳанӯз ҳам обе ба монанди оби бомаззаи Гулибоғу Мурғобак наёфтаам. Ба фикрам, ҳама орзуву ҳавасҳои ширини ман дар пайроҳаҳои деҳаи азизам, дар ҷӯйбору чашмасор ва адирхову дараҳои Эҷ нухуфта аст. Ватан барои ман аз ҳамон зодгоҳ шурӯъ мешавад. Ва, албатта, дили инсон ҳавасҳои фарохтарро меписандад ва маънии ватан низ ба хости рӯзгор васеътару доманадор мешавад. Эҷ, кӯҳсори Нурато, сарзамини Самарқанд, Тошканди азим ва ниҳоят, Ўзбекистон ба номи «Ватан» дар тасаввури ман таҷассум шудаанд. Ҳамин макону манзиле, ки дар он гармию меҳрубониҳои падару модарро чашидаем, бо ёру дӯстони ҷавонӣ шӯхию бозӣ карда ҷамоғӯш шудаем, беҳтарин лаҳзаҳои зиндагиро сипарӣ намуда дунёи ҳаёлот ва осори худро офаридаем ва дар он ҳамроҳ бо халқи озодихоҳу покширишт зиндагӣ дорем, барои ман ватан аст.

– Устод, шундидаем, ки шумо дар солҳои бачагӣ ба мусиқию таронагӯӣ хеле алоқа доштаед, ин рост аст?

– Аввалин касе, ки ба деҳаи мо рубоб оварда буд, Қурбонбой Ғаффоров мебошанд. Ман он вақт дар синфи дуҷум мехондам. Вақте ки муаллими Қурбон рубоб менавохтанд, ман ба ваҷд меодам, як қувваи ниҳоние маро ба шӯр меовард, гӯшу ҳуш ба навоҳои эшон мешудам. Шояд ҳамин иштиёқи ман ва дӯсти бачагиам Ҳусинро пай бурда буданд, ки раҳмати муаллим аз ҳама пеш асрори рубобнавозиро ба мо ёд доданд. Пайваста сурудҳои мекардем. Дар идҳои мактаб, ҳатто дар тӯю арӯсиҳо ману Ҳусинро ҳамроҳ мебуданд. Рафта-рафта рубоб ҷойи дуторро гирифт. Оилаи Шомуродовҳо дар деҳаамон дуторнавоз буданд. Ҳоло ҳам дар ёдам ҳаст, ки устодон Эсанбой Муродов, Даврон Мансуров ва худи муаллим Ғаффоров дар дарсҳо сурудхонӣ таронагӯӣ моро ташкил медоданд. Аз овозхонии ман ба ваҷд омада, ба обу арақ ғӯтида рақс мекарданд.

Аз овони наврасӣ орзуи ёфтани рубобро доштам. Аҳёнан аз ҷӯбу тахта «рубоб» сохта, гоҳ пинҳону гоҳе ошкоро онро навохта мегаштам. Вақте ки ба Самарқанд рафтаам, аввалин чизи харидаам рубоб буд. Тӯйчи ҷӯраам – писари до-Деҳқони дуторнавоз оҳанг ёд меод. Ба сурудҳои Ҷӯрабек ихлосу эҳтироми баланд доштам. Шабҳо наҳобида сурудҳояшро ҳифз мекардам ва бо оҳанг мехондам.

Ҳамин тавр, баъдан дар солҳои донишҷӯӣ ва ҳоло ҳам гоҳ-гоҳ барои таскани дили худам менавозаму аз таронаҳои дӯстдоштаам замзама мекунам.

– Ҳамин муҳаббати гарми шумо ба мусиқӣ будааст, ки сӯҳбати воқеан дилкаше бо устод Ҷӯрабеки Мурод оростаед. Устод, шумо дар ҷавонӣ ба гуштигирӣ ҳам лаёқати хуб доштаед...

– Ин рост. Ба шумо гӯям, ки дӯстам Абдуназар қобилияти гӯштингирии маро нағз медонист. Дар Самарқанд як рӯз ба чону ҳолам намонда, ба варзишгоҳи университет бурд. Маро ба мураббиаши шинос кард. Устодаш назарногириро «наход ту ҳамин бачаро таъриф карда будӣ?»-гӯён ба Абдуназар рӯ овард. «Не, устод, аввал санҷед, баъд хулоса кунед» – дарҳол ҷавоб дод дӯстам.

Сипас, бо ишораи мураббӣ пайи ҳам бо ду паҳлавонаш гӯштин гирифтам. Ҳар ду роғалтондам. Устод ба завқ омаду хушам маро ба майдон кашид. Ҳоло ҳам намефаҳмам, он вақт устод қасдан кард ё воқеан қувваи ниҳоние маро ёр шуда буд, ки ўро низ бо кашша (*услуби гуштигириӣ, ки пойро ба пой печонда боло мекунад; ҳалук*) ба замин хобондам.

Ҳамин тавр, аз зои маҳфили гӯштингирии университет шуда мондам. Бо мушоаят ва сарпарастии устодамон Фозилов дар мусобиқаҳо ширкат меварзидам. Лекин ин ҳунарро ҳам то охир набурдам. Ҳоло ҳам бо ҳавас гӯштингирии паҳлавонҳоро тамошо мекунам. Аз бурду бохти онҳо ба вачд меоям.

– **Чанд ҳикоятонро ба ин мавзӯ бахшидаед. Ба хусус, ҳикояи «Қисмати талхи паҳлавон» хеле ҷолиб аст.**

– Бале, ин мавзӯи дӯстдоштаи ман аст. Дар ин робита нақлҳои бисёр дорам.

– **Устод, баъди ин ҳама дилгармӣ ба мусиқӣ, ба варзиш чаро касби омӯзгориро пеша кардед?**

– Мегӯянд, ҳар касро тақдирчунбоне ҳаст. Дар солҳои бачагиам фақат амаки Холназарам ба ман китоб ҳада мекард. Ў аз Ленинобод омадан замон, маро ҷеғ мезад. Ҳар гоҳ сарамро сила карда, «ҳамин додарам нависанда мешавад» мегуфт. Меҳри зиёд ба китоб, ба забону адабиёти тоҷик маро ба донишкадаи омӯзгорӣ овард. Баъди хатми донишкада чанд сол омӯзгорӣ кардам. Сипас бо ҳидояти дӯстон ва даъвати эҷодкорони рӯзномаи «Ҳақиқати Ўзбекистон» ба кори журналистӣ пардохтам.

– **Кори рӯзноманигорӣ мушкил аст?**

– Барои ман мушкilotи асосӣ паси сар шудаанд. Агар аз машаққатҳое, ки дар оғози кор доштам ва навбатдориҳои шабонарӯзӣ ҳарф занам, ба риққат меоем. Ҳоло маҷоли дар он хусус гап задан надорам. Агар хоҳед, дар сӯҳбати дигар дар ин бора нақл мекунам.

– **Гуфтаи шумо шавад, устод. Бешак, ҳар ҳунарманд ё эҷодкор устоде дорад. Шуморо дар нависандагӣ кӣ роҳнамо шудааст?**

– Медонед, шояд ин фикр рост бошад, аммо ман устоде мушаххасу ягона надорам. Ман осори нависандаҳои маъруф, мисли Фазлиддин Муҳаммадиев, Саттор Турсун, Баҳром Фирӯзро хеле меписандам, аз ашъори шоирони классик ва муосир ба вачду ба эҳсос меоям ва шояд ҳамин дурдонаҳо манбаи илҳами ман бошанд. Аммо зиндагӣ, зиндагии одамони гуногунсират ва мухталифахлоқ устодаи асосии ман аст. Маро бештар аз ҳама ҳамин зиндагӣ бо тамоми бурду бохташ ва хусну ҷамолаш манбаи эҷод аст.

– **Яъне шумо шогирди зиндагӣ ҳастед?**

– Бале, агар таъбири шогирдию устодӣ бошад, ҳамин тавр.

– **«Бори дил» мукамалтарин китоби шумост, ки ба қарибӣ пешкаши хонандагон гардид. Дар он беҳтарин ҳикояҳо ва эссеҳои шумо гирд омадаанд. Меҳостем бидонем, ки чаро номи китобатонро «Бори дил» гузоштед, ин самари дил аст ё сангиние, ки аз дил канор гузоштаед?**

– Дуруст дарк кардед. Ҳар овозхон бо сурудани таронаи дилписанд худро сабук ҳис мекунад, рӯҳаш болида мешавад. Мисли ин, ҳама дардҳои ҷамъшуда дар дили ман ҳамон суруди овозхон аст, ки агар нагӯям нанависам, дилам сабук намешавад. Бо навиштани «Бори дил» худамро хеле сабуку роҳат ҳис кардам.

– **Ба унвони адиб, нависанда аз чӣ хел аъмолу хислатҳои қаҳрамонҳои худ хуштон намеояд?**

– Дар нависандагӣ ба ҳама қаҳрамонҳои худ бо як чашм нигоҳ мекунам, аммо дар асл аз одамони чоплус, дурӯғгӯ, хушомадгӯ, ҳарис, намкаш, фиребгар, суханчин ва шайтонтабиат нафратам меояд.

– Инак, панҷохумин солгарди зодрузи худро пешвоз мегиред. Ин ҷашни зеборо бароятон табрик мегӯем. Барори кор ва хушиҳои рӯзгор ҳамеша ҳамроҳатон бошад! Ба сад дароед!

– Ташаккур, шумо ҳам ба синни мо расед.

– **Худо насиб кунад, шод бошед!**

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 13 ноябри 1999.

Замима:

Бекназар Тӯйназар яке аз адибони варзидаи муосири тоҷик ва журналисти боистеъдод ба шумор меравад. Ӯ чоруми ноябри соли 1949 дар деҳаи Эҷи ноҳияи Фориш, ки имрӯз номи Нураторо дорад, таваллуд шудааст. Ӯ соли 1971 Донишқадаи давлатии омӯзгории Самарқандро хатм намуда, ду сол дар мактаби миёна ба унвони муаллими забон ва адабиёти тоҷик ифои вазифа мекунад ва сипас ба хизмати ҳарбӣ меравад. Аз соли 1974 то соли 2009 дар рӯзномаи ҷумҳурии «Овози тоҷик» буд. Ӯ моҳи ноябри соли 2009 бознишаста шуд.

Аввалин хабару мақола, ҳикояю тарҷумаҳои адиб соли 1967 ба табъ расидаанд. Намунаҳои эҷодии ӯ дар китобҳои «Саргузашти Амонбой ва Давлатбой», «Чакомаи пирӯзӣ» ва «Хумчойнак» чоп шудаанд. Бекназар Тӯйназар муҳаррири шӯбаи давлату ҳуқуқ ва ахлоқу ҷавонони рӯзномаи «Овози тоҷик» аст.

Заҳамоти эҷодии ин нависандаи хушсалиқа ва рӯзноманигори варзида ба таври шоиста арзёбӣ шудааст. Ӯ соли 1999 яке аз ғолибони озмуни ҷумҳурии «Беҳтарин журналисти сол» гардида буд. Ҳамон сол, дар ҷашни Истиқлол, ба ивази хизматҳои арзандааш дар арсаи пеширафти маънавиёт ва фарҳанги мардум, таъвиқи тарғиби дӯстӣ, ҳамгароӣ ва волотарин хислатҳои ҳамидаи инсонӣ аз ҷониби давлат ба медали «Шӯҳрат» сазовор гардид. Ба ҳайси армуғон дар панҷохумин солгарди зодрузи адиб нахустин китоби пурраи ӯ, ки иборат аз ҳикоя ва эссеҳо мебошад, бо номи «Бори дил» ба табъ расид. Онро наириёти давлатии «Ўзбекистон» аз чоп баровардааст. Китоби баъдӣ нисбатан мукаммалӣ ӯ соли 2013 бо номи “Дар кӯчаҳои шаҳр” ба табъ расидааст, ки ҳикояҳо ва ёддоштҳои фаро мегирад.

ҶАШНИ АРҶСӢ ДАР НУРАТО

Халқи мо хеле ҳассос аст. Дар байни мардум аз қадимулайём расму одатҳои писандидаи миллӣ риоят ва ҳифзу нигоҳдорӣ мешаванд. Аз ҷумла, баргузории ҷашнҳо, бозиҳо, нишастҳои миллӣ ҳам аз лиҳози вақт ва ҳам бо мӯҳтавои ранг ба рангу ҷолиби худ тафовут доранд ва ба унвони одати ҳамешагӣ бар равону ақлҳо ворид шудаанд.

Яке аз суннатҳои ҳаётӣ ва умдаи мардуми мо ҷашни арҷсӣ аст ва он дар манотиқи мухталиф мутабиқи майлу хоҳишҳои мардум ҷиҳатҳои мушобеҳ ва фарқкунанда дорад. Дар арҷсӣ расму амалҳои дӯстдошти мардумӣ дар ниҳояти эҳтирому эъзози якдигар ва бо камоли хушнудӣ анҷом мепазиранд. Мардуми сарзамини бостони Нурато низ ҷашнҳо ва базмҳои арҷсиро бо услуби хос ва фарогирии амалҳои дилписанд барпо мекунанд ва ин нигоштаҳо низ бозгӯи мухтасар дар ин хусус аст.

1. Хостгорӣ

Тамоми ҳангомаҳои арҷсӣ бо амали маъруфи хостгорӣ оғоз меёбад. Нахуст ин амалро аз хонаводаи ҷавоне, ки ба синни балоғат расидааст, шурӯъ мекунанд. Волидаини ҷавон наздиктарин шахсони худро пайдо ва интиҳоб менамоянд. Онҳо аксаран суҳандон, латифу меҳрубон ва ромкунандаи дилҳо ҳастанд. Одатан ба хостгорӣ одамони солхӯрда ва рӯзгордида, занҳои дар ин кор таҷрибадор ҷалб мешаванд. Онҳо бо хоҳиши падару модари

чавон ба хонае, ки духтари қадрасида дорад ва мавриди писанди чавону аҳли хонаводаи ӯ қарор гирифтааст, мераванд. Дар қадамҳои аввал сӯҳбати хостгорон ва «соҳибон»-и духтар тӯл мекашад. Розигӣ гоҳе бо як бор рафтани ва гоҳе баъд аз хостгориҳои тақрорӣ ба даст меояд ва баъзан ҳам ризоят тамоман ҳосил намешавад. Бо ишора ба ин заҳматҳо дар байни халқ гуфтаанд, ки «то чон нақанӣ санги сиёҳ лаъл нагардад».

Бояд зикр намуд, ки талошу ҳаракатҳо аз тарафи домодшаванда ба хоҷаи дарёфтани дили духтар ва соҳибони ӯ пур аз сӯҳбатҳои гарм ва хулосаҳои дилангез аст. Дар сурати гирифтани ҷавоби рад хостгорон волидайнӣ чавонро дил медиҳанд: «Як дари баста, сад дари кушода». Дар вақти ризоятмандӣ бошад, аз сӯйи одамони арӯсшаванда чунин суханҳои маъмул ироа мегардад: «Духтар моли мардум, Худо ӯро ба шумо насиб карда будааст».

Маълум аст, ки чӯяндагони арӯс бисёр вақт дурри мақсудро пайдо намекунад. Вале пас аз ҷустуҷӯю хостгориҳои зиёд дармеёбанд, ки арӯсшавандаи таъби дил аз манзилашон дур набуда, духтари ҳамсоя, духтари гузар, духтари дӯсту ошно ва мисли ин аст. Ба ин маънӣ байти зебӯе машҳур шудааст:

*Об дар кӯзаву мо ташиналабон мегардем,
Ёр дар хонаву мо гирди ҷаҳон мегардем.*

2. Рӯмолак

Доду гирифтани рӯмолача ва ба истилоҳи маъруф дар баъзе маҳалҳои Нурато, «рӯмолак», аз ҷумлаи русуми баъдина аст, ки пас аз анҷоми амали хостгорӣ сурат мегирад. Ҳамин ки падару модари духтар ва худӣ ӯ розигӣ медиҳанд ва дар ин хусус маслиҳати хешовандон қабул мешавад, рӯзи додугирифтани рӯмолак таъин мегардад ва аслан сарони оилаи чавон ва наздиктарин одамони хонаводаи ӯ ба хонаи духтардор меҳмон мешаванд. Бо эҳтиром ва эътиқод ба якдигар, бо гузоштани дуоҳои нек ва орзумандии ҳаёти хуши чавону духтар «латта» иваз мешавад. Яъне, нону кулча, шириниҳо, аз қабилӣ қанду мавизу чормағз, газвор (матоъ) ба якдигар дода мешаванд ва рӯмолачае аз ҷиҳози духтар тақдим мегардад.

Маҳз дар ҳамин рӯз «сарбанд» шудани духтар эълон мешавад ва бо ризояти тарафайн маҳри арӯс, яъне «ҳаққи шири модар» низ таъин мегардад. Одамони тарафи чавон бо хушҳолӣ ва хурсандии беҳад ба манзил бармегарданд. Баъд аз додугирифтани рӯмолак касе ҳақ надорад ба хонаи духтардор хостгор фириштад, зеро духтар сарбанд шудааст.

3. Муборақҳо

Баъд аз расми «рӯмолак» одатҳои фаръӣ оғоз меёбанд. Пеш аз ҳама, ба хоҷаи тасбита эътиқоду эътимод асосан занони солдида аз ҳар ду ҷониб «мубораки дуздӣ»-ро анҷом медиҳанд. Мубораки дуздӣ мисли як меҳмони оддӣ сурат мегирад ва ҳадафи аслии он наздиктар ошно шудан бо ҳавои хонаводаҳои якдигар, бо одобу ахлоқи аъзои оилаҳост.

Пас аз мубораки дуздӣ аз ҷониби одамони чавон «мубораки калон» ба амал меояд. Модари писар ҳамроҳ бо апаю хоҷарон, ҳамсоязанҳо ва дугонаҳои худ ба теъдоди зиёд нону кулча, фатиру чалпак¹ ва дигар хӯрданию шириниҳои болаззат ҳозир мекунад ва бо чанд нафар ба хонаи қудушаванда меравад. Боз ҳамон шиносоии наздик, икрому иззат, ҳосил кардани боварии бештар ба якдигар сурат мегирад. Тарафайн бо ҳам унс мегиранд, нақшаю тадбирҳои ояндаро меандешанд.

Қобили таваччӯҳ аст, ки дар ин гуна мавридҳо аксаран модари духтар саъй мекунад худро бо бехтарину шоистатарин амалу одоб намоиш диҳад. Зеро ҳар як духтардор ба хубӣ дарк кардааст, ки ҳикмати халқии «модара бину духтара гир» ё «модар чӣ гуна, духтар намуна» беҳуда пушти гӯшҳо садо намедиҳад. Ҳангоми чунин боздидҳо, ки аз тарафи одамони домодшаванда ба вуқӯъ мепайванданд, духтар шарм мекунад, аз модарарӯси ояндааш ва ҳамраҳони ӯ руст мешавад. Духтар чараёни меҳмониро аз дур, пинҳонӣ наззора мекунад.

4. Ноншиканон

Калонтарин ва бошукӯхтарин расм қабл аз ҷашни арӯсӣ «ноншиканон» аст. Дар ин маросим ғайр аз занон мардон низ иштирок мекунанд. Ноншиканон бо кумаки бевоситаи одамони ҷониби писар дар манзили духтар баргузор мешавад. Аз тарафи домодшаванда ҳамроҳ бо ғатиру чалпаку шириниҳо нони махсуси гӯшакдор ба миқдори дилхоҳ таҳия мегардад ва ба ин маросим аз ҳар ду ҷониб мӯйсафедон, ҳамсоҷҳо, сарони маҳалла даъват мешаванд. Ҳозиршудагон аз наздик хабар меёбанд, ки духтар ба ҷавон сарбанд ва дар ин хусус тавофуқ ва розигии ҳар ду ҷониб ҳосил шудааст. Онҳо бо ибрази дуоҳои нек нонҳои гӯшакдорро мешикананд. То қадри имкон неъматҳои дасторхон ба ҳамсоҷҳо, хешовандон, ёру ошноҳо тақсим мешавад.

Дар расми ноншиканон амали маъруфи дигар – «тӯйандозӣ» сураг мегирад. Дар тӯйандозӣ тамоми мушаххасот ва тааххудоти ҷашни арӯсӣ таъин мешавад. Ба хусус, вазифаҳои тарафи ҷавон аниқ мегардад. Аз ҷумла, миқдори маводи масрафшаванда, аз қабилҳои орд, равған, қанд, гӯшт, нӯшоқиҳо, ҳезум, ки қарор аст дар рӯзи тӯй ба хонаи арӯс фиристода шаванд, маълум мешавад. Аъзои ҳайати раёсати тӯй, масъулини ҷашни арӯсӣ, оройишгарон мушаххас мегарданд. Саҳеҳан рӯзи баргузори тӯй – ҷашни арӯсиро низ эълон мекунанд.

Пас аз расми ноншиканон ҳар ду ҷониб итминони комил ҳосил менамоянд, ки онҳо қудошаванда ҳастанд. Ба хусус, ҷониби арӯс аз омодагиҳои оилаи ҷавон қонеъ шуда, бо қамоли мамнуният амали мубораки калони худро анҷом медиҳад. Ана дар ҳамин мубораки калон нонҳои бузурги «бақаймоқ», ки ҳар яке маъмулан 9-12 килограмм вазн дорад, ҳозир мешаванд. Ин нонҳоро на ҳар кас омода карда метавонад. Ба пухтани онҳо устоҳои ҷирадаст ва собиқадор, занони ҳунарманд ҷалб мешаванд. Нонҳои мазкурро «нони домодӣ» низ меноманд. Онро дар манзили духтардор пухта, бо тантанавӣ махсус ба хонаи ҷавон меоваранд. Одатан, нони бақаймоқро ду дона дуруст мекунанд. Якero бо эҳтиром барои домод ва дигарero барои мӯйсафедон ва меҳмонон ихтисос медиҳанд. Бо расондани ин нонҳои бузург одамони духтар ошкоро эътимоди худро ба домод ва аҳли хонаводаи ӯ ибраз мекоранд.

Дигар, то фаро расидани вақти арӯсӣ ҳеҷ гуна маросими бузург доир намегардад. Аммо амалҳои ҷолиб дар ин муддат низ мушоҳида мешаванд. Минҷумла, «чормағзчошон». Чормағзро домод ҳамроҳи дӯстони худ асосан дар идҳо, пас аз шомгоҳон ба сари духтар мепояд. Дар хонаи духтар ҳангоми чормағзчошон дугонаҳояш ва кӯдакони бисёр ҷамъ мешаванд. Онҳо аз чормағзҳои арӯсшаванда талош мекунанд. Ба монанди ин, амали дигар «қандпошӣ» аст. Ҳам аз ҷониби ҷавон ва ҳам аз ҷониби духтар, яъне модарону хешовандони онҳо ҳар ҷо, ки арӯсу домоди худро мебинанд ва ӯ хичолат қашида фирор кардани мешавад, аз сараш қанд ё мевачоти хушк мепоянд. Аз одамони ҳамдигар ибто кардани арӯсу домод далели эҳтиром ва иззат гузоштани онҳост. Ин як одати латифи мардумист.

5. Чашни арӯсӣ

Баргузории чашни арӯсӣ бо фаро гирифтани расму одатҳои зиёд, ки ҳама бо тартиб ва пайи ҳам иҷро мешаванд, сурат мегирад. Нахустин амал боздид кардани вакилон аз ҳар ду ҷониб аст. Гурӯҳи вакилон аввал ба хонаи ҷавон ва баъдан ба хонаи духтар ташриф бурда, бо ҷараёни омодагӣ ба тӯй, басанда² будани лавозими тӯй ва дигар анҷому корҳои муҳим ошно мешаванд. Танҳо пас аз ин амал, расми «тӯйбарӣ» иҷро мегардад. Ҳама тӯйбарон, яъне одамони домод – хешовандону меҳмонон, дӯстони ӯ, бо овозхониҳои махсус ва ҳангомаю шодию нишот вориди ҳавлии духтардор мешаванд. Аз тарафи духтар онҳоро бо сафедӣ – молидани орд ба сару сурат, додани қанду парварда ва ҳазломез бо гӯшкашию чиндани³ бадан истиқбол мекунанд.

Дар хонаи духтардор мулло бо иштироки домод, ки одатан бо ду нафар дӯсти худ ба пушти дар ё тоқча (тиреза) меояд ва вакили духтар (маъмулан ба унвони вакил тағо ё бародари духтар баргузида мешавад) хутба меҳонад. Дар «хонаи ақд» суфраи ақдро паҳн мекунанд ва бар рӯйи он як чилд «Қуръон», як пиёла асал, як коса об, як дона нон, намак ва ширинӣ мегузоранд. Вақте ки мулло (оқид) каламоти заруриро хонда, аз вакили духтар розигӣ мепурсад, вакил нозукандешона дарҳол ризоят намедиҳад. Дар ин маврид аз одамони домод, ки назди онҳо менишинад, ҳадя ё аз рӯйи ҳиммат миқдори пуле медиҳад. Ва дубора, пас аз такрор шудани калимот аз ҷониби мулло вакили духтар розигӣ медиҳад. Баъд аз ин, пурсишҳои мулло аз домод низ сурат мегирад. Танҳо пас аз «қабул кардам» гуфтани ӯ мулло баста шудани ақди никоҳро эълон мекунад. Ин амали мусалмонӣ ва миллии ақди никоҳи ҷавонон аст.

Пас аз хондани мулло арӯсу домод ба назди дӯстони худ, ба хонаҳои махсус, ки қаблан менишастанд, бармегарданд. Арӯсро барои гуселондан ораста мекунанд. Ба домод низ янгахҳои арӯс либосвории домодиро мепӯшонанд. Дӯстони хонадор нашудаи ӯ бо умед аз оби косаи суфраи ақд меҳӯранд.

Арӯс ашкрезон бо аъзои хонаводаи худ худоҳофизӣ мекунад. Ӯ мегиряд бо алам, беист, бо овози баланд. Зеро ба хубӣ дарк мекунад, ки дигар аз оилаи ҷоноҷони худ дур мешавад, минбаъд ба ин ҷо танҳо ба меҳмонӣ меояд. Арӯс гирён, дигар ҳама шоду хурсанд дафзанону сурудхонон ба роҳ меафтанд. Маъмулан, арӯсро дар хонаи худаш падари ӯ (ё бо хоҳиши падар агар бошад бобояш) гусел мекунад ва дар манзили домод ӯро падар ё модар ва ё бузургсоли хонаводаи ҷавон қабул мекунад. Ба маҳзи қабул кардан арӯсро аз болои дуди ҳазориспанд мегузaronанд. Баъд аз тафриҳи кӯтоҳ чашни арӯсӣ дар хонаи домод бо шукӯҳу тараби бештар давом меёбад.

¹ *чалтак* – нонест нозуктар аз лавош, ки паҳни гирд буда онро аксаран дар равшан меомезанд; чалпакро қабат-қабат ба шакли чоркунҷа ҷамъ карда, сипас барои тановул пешкаш мекунанд;

² *басанда* – кофӣ;

³ *чиндан* – пучидани бадан.

Рӯзномаи «Фарҳанги Осиёи Марказӣ», августи соли 2000.

ДАРГУЗАШТИ БЕМАҲАЛ

(Таҳти рукни «Поси хотир»)

Олими ҷавон дар утоқи худ танҳо нишастааст. Чанд адад китобу маҷаллаву рӯзнома ва қоғазҳои сафеду сиёҳшуда дар пешу гирди ӯ паҳну парешон. Касе музоҳимаш намешавад, ҳатто чуръати ворид шудан ба хонаи ӯро надорад. Олими ҷавон намехоҳад риштаи андешаҳои гусаста шавад. Ӯ оромиро дӯст дорад, танҳо оромиро.

Бо меҳр китобчаи “Ғазалиёт”-ро ба даст мегирад, пешгуфтори он диққаташро ҷалб мекунад: «Ҳарирбофи сухан». Ин асар маҳсули заҳматҳои чандинсолаи ӯст, маҳсули пажӯҳишҳои ӯ дар хусуси сабку мавзӯоти назми Мӯхташами қарни шонздаҳ, ки аввалин бор ба дӯстдорони адабиёт тақдим шудааст. Бо ҳаяҷони ниҳонӣ, бо завқи вофире, ки нисбат ба навиштаҳои худ дорад, саҳифаи аввалро боз мекунад.

*«Боз фитода дар ҷаҳон шӯр, ки карда Мӯхташам,
Булбули боғи ошиқӣ таъби ғазалсаройро», –*

бо ин байт дар чашмандози олими ҷавон навори «филм»-и дӯстдоштааш, ки бозгӯкунандаи таъби ғазалгӯӣ ва фалсафаи ҳаёту эҷоди Мӯхташами Кошонист, зоҳир мешавад. Ӯ китобчаро бо диққат, аз сар то по меҳонад, агарчи қаблан ҳам чандин бор варақ зада буд. Ниҳоятан, бо хондани байте, ки дар охири саҳифаи рисола омадааст, бештар мутаассир мешавад, ин байт гӯё аз дили ӯ садо меод:

*Чу бар дарди ҷудой, Мӯхташам, гардидаӣ собир,
Ба сабр ин дард пайдо мекунад бехбуд, пиндорӣ.*

Олими ҷавон каме сукут мекунад, дубора ба олами андеша фуру меравад...

Даргириҳои Иттиҳоди Шӯравӣ бо кишвари ҳамсоия Афғонистон ҳанӯз идома дошт. Ба назар мерасид, ҳамроҳ бо низомии рафтуомади мутахассисони риштаҳои мухталиф ва ирсолу таҳвили¹ қорвонҳои маводи мавриди ниёз поён надорад. Дар он айём, вақте ки гармои тобистон пиряхҳои баландтарин қуллаҳои Помирро низ об мекард, дархостномаи вазорати нафту гози мамлакат ба се нафар фориг-ут-тахсили донишқадаи шарқшиносӣ низ расида омад. Се нафар дӯсти қарин – Абдувоҳид, Абдурауф ва ӯ ҳама қору ташвишҳои худро қанор гузошта, аз Душанбе ба мақсади Маскав ба роҳ бароманд. Се рӯз бозпурсию санҷишҳои ниҳойи сураи гирифт ва дастандаркорони умури хориҷа ҳар се ба шаҳри Мазори Шариф раҳсипор намуданд. Мазори Шариф онҳоро аз ҳам ҷудо кард: Абдувоҳидро ба Ҷарқудук, Абдурауфро ба Ҳирот ва ӯро ба Шибирғон фиристоданд.

Шибирғон чашми ӯро қалонтар кушод. Маҳз дар ин шаҳраки дурдаст ба ҳубӣ эҳсос намуд, ки дарди фироқ, дарди ҷудой аз ёру диёр чӣ қадар мушкилу пуразоб аст. Бо вучуди ин, муҳити қорӣ, ҳамнишинӣ бо миллати ақвоми мухталиф ва ба вижа, шуғли мутарҷимӣ ӯро аз банди нороҳатӣ ва ҳаёлотӣ мубҳаму печида раҳо месохт. Бештар аз ҳама, аз шаҳраки қадимаи Шибирғон хушаш меомад, ки ҳамроҳ бо фазои сабзи атрофаш ҳанӯз ҳам торкӯчаҳои тӯлонии пурпечу ҳам, хонаҳои сангини пасу пеш коҳилгирифта ва мардуми «кӯҳнапарасте» дошт. Соқинони ин шаҳрак аксаран яктаҳу ҷомаҳои баланд ва чорукӯ кафшу маҳсӣ мепӯшиданд. Онҳо ҳанӯз ҳам аз василаҳои қадимисохт, мисли қошуку табақҳои ҷубӣ, қосаҳои сафолӣ, утуҳои зуғолӣ², юғу омоч, аробачаҳои чархфилизи тасмадор истифода мебуданд. Алалхусус, масҷиду мадраса ва китобхонаи Шибирғон хушу ёди ӯро рабуда буданд. Ҳар гоҳ барояш вақти холӣ даст меод, бо ачала ба сӯйи китобхонаи дӯстдоштааш, ки бинои кӯчаки ба назар ноаён, вале мӯхтавои бое дошт, мешитофт ва машғули мутолиаи китобу нусхаҳои хаттӣ мешуд. Он ҷо ҳар чӣ ба назараш тозаву қолиб менамуд, рӯнавис мекард, орзу дошт рӯзе бар асоси онҳо қори илмӣ хоҳад

навишт. Дар китобхона пайдо шудани матолиби муаррихон роҷеъ ба зиндагинома ва осори муҳаддиси бузург – Имом ал-Бухорӣ таваҷҷӯҳи ӯро ҷалб намуд. Ҳадисномаи мураттабсохтаи ин донишманд бештар ӯро ба вачд оварда буд. Гузашта аз ин, бо оқои Шаҳриёри хаттот машқи хат кардани ӯ самараи хуб бахшид. Баъдан, дар ҳар нишасту маҳфила хаттотиаширо ба наҳви аҳсант эътироф кардаанд.

Аз байн чанд сол гузашт. Дубора аз Афғонистон ба Душанбешаҳр баргашт. Ба хотири бекор набудан чанд муддат дар яке аз мактабҳои ноҳияи Марказӣ ба гурӯҳҳои забони русӣ аз забони тоҷикӣ дарс дод. Бо амри тасодуф, айнан дар ҳамон рӯзҳо, вақте ки аз дарсҳо фориғ шуда, ғарқи хаёлотӣ худ дар пайроҳаи канори хиёбон қадам мезад, мулоқоти ӯ бо устои забони арабӣ Матин Ҳусейнзода ба вуқӯъ пайваст. Миёни онҳо сӯҳбати гарму самимие ба амал омад. Вақте ки устод аз машғулиятҳои пурсон шуд, ӯ таъби дил набудани шуғли омӯзгориро пинҳон накард, рӯйирост эътироф намуд, ки аслан майли дарсдиҳӣ надорад, мехоҳад мавзӯе аз адабиёт гирифта кори илмӣ кунад. «Мехоҳам олим шавам», – нимҳазлу нимчиддӣ гуфта буд ӯ. Устод Ҳусейнзода хандаи ширине карда, ба русӣ афзуда буд: «Вот здорово! Как хорошо, что мой ученик хочет стать учёным!». Сипас илова намуд: «Чанби Пажӯҳишгоҳи ховаршиносӣ шӯъбаи дастхатҳо ташкил шудааст. Устод Камол Айнӣ хоҳиш карда буд, агар касеро аз шогирдонӣ хуб суроғ дорам, ба пешаш фиристам. Айнан ту, додар, боби он шӯъбай. Бо устод мулоқот кун!».

Он сӯҳбат будо ба дидори раиси пажӯҳишгоҳ, адабиётшинос ва ховаршиноси маъруф Камол Айнӣ низ мушарраф гардид. Олим ӯро, ба истилоҳ, «аз элак гузаронд». Он рӯзе, ки Камол Айнӣ ӯро имтиҳон мекард, устодон Абӯбакри Зухуриддин ва Баҳром Шермуҳаммадов низ ташриф доштанд. Дар ҳузури онҳо Камол Айнӣ пас аз саволу ҷавоби тӯлонӣ девони ғазалиёти Хоча Ҳофизро, ки китобе буд хеле фарсуда, пеши ӯ гузошту амр кард, ки аз ҳар саҳифае мехоҳад ғазале кироат кунад. Ин амр барояш ҳеч мушкилие надошт. Сипас устод аз ёд хондани ду-се ғазалро дархост намуд. Ин амр низ бо суҳулат иҷро шуд. Вақте ки тибқи супориши сеюм ду матнро ба хатҳои насху настаълиқ навишт, дигар устод Камол Айнӣ аз ҷо баланд шуду ӯро ба оғӯш кашид ва бо изҳори итминону хушҳолӣ иброз намуд: «Ту аз имрӯз истихдом шудӣ, Абдучалил, туро ба ихтиёри устод Абӯбакр месупорам».

Он лаҳзаи масарратбахшро ҳанӯз ҳам дар худ эҳсос мекунад. Таърифу эътирофи донишманде, мисли Камол Айнӣ, ба ӯ болу пар бахшид. Ӯ ба шӯъбаи дастхатҳои пажӯҳишгоҳи ховаршиносӣ, ба олами пурасрори адабиёти классикӣ роҳ ёфта буд. Дигар метавонист китоби дилхоҳи худро аз бойгонии китобҳои нодир дастрас намояд ва ҳар қадар мехоҳад мутолиа кунад. Оре, равшан дар хотир дорад, он рӯзҳо ҷунон шефтаи кор буд, аз субҳи зуд то бевақтии шаб машғул будани худро нафаҳмида мемонд.

Аввалин маҳсули заҳматҳои шабурузии ӯ таҳияи феҳристи адабиёти мавҷуд дар бойгонии пажӯҳишгоҳ буд. Ин феҳрист мутобиқи алифбои кирилӣ ва бо тасхеҳу таҳрири устод Абӯбакр Зухуриддин ба ҷоп расид. Танҳо пас аз ин кор сӯҳбати «ҳақиқӣ»-и устод бо ӯ сурат гирифт. Боре, бе он ки аз майлу орзуи вай бохабар бошад, устод суол кард: «Мехоҳӣ мавзӯе бигирӣ ва кори илмӣ анҷом диҳӣ?». Ӯ бо хушҳолӣ беҳад, дар ҳоле ки гӯё мунтазири ин пурсиш буд, як андоз ҷавоб дод: «Албатта, устод, орзуи деринаи ман ин аст!». «Боракаллоҳ! – бо изҳори қаноат афзуд устод, – рӯйи қадом мавзӯӣ мехоҳӣ кашфиёт кунӣ?». Он лаҳза дар як он сафари Афғонистон, китобхонаи Шибирғон, маводи омӯхтааш роҷеъ ба муҳаддиси бузург Имом ал-Бухорӣ аз навори хотир гузашт. Дар сурате, ки ҳудаш ҳам намедонист чаро ба ин мавзӯӣ дилбастагӣ дорад, андешамандона гуфта буд: «Ният дорам парда аз розҳои нуҳуфтаи Имом Бухорӣ Самарқандӣ бардорам». Устод ба фикр фуру рафт. Ду-се бор зери лаб «Имом Бухорӣ, Имом Бухорӣ» гуфту изҳори назар кард: «Ту, ҷонам, ба мавзӯи мушкил даргир нашав. Таҳқиқи китобҳои илоҳӣ, баррасии илми тасаввуф вақти зиёд металабад, аммо имрӯз фурсат дорем хонандагонро бештар бо осори шоироне, ки дар ин бойгонии мо маҳфузанд, ошно кунем. Масалан, Мӯхташами Кошонӣ. Ин шоири пурборест, вале девонаш зери гарду хок хобида. Касе нест, ки онро ба хати имрӯз гардонда, мағзашро аз пӯчок ҷудо кунад»...

Дигар ҷойи фикр намонда буд. Ў пайрави фармудаҳои устои худ амал кард ва алхамдулиллоҳ, дурри максуд ба даст омад. Дар тӯли як сол девони Мӯхташами Кошонӣ ба хати тоҷикӣ баргардонда шуд ва ӯ рисолаи номзадӣ хешро низ дар ҷаҳорҷӯби мавзӯ ва мундариҷоти осори ин шоири, воқеан, «пурбор» дифоъ кард. Ў тавонист «мӯхташамӣ»-и Мӯхташамро дар каломи мавзун исбот намояд ва гуфтаҳои шоирро ба аҳли фаҳм расонад:

*Ҳар кучо мутриб зи назми Мӯхташам хонд ин газал,
Офарин карданд бар табъи суҳанпардозӣ ӯ...*

Олими ҷавон дар утоқи худ танҳо нишастааст. Як лаҳза риштаи хаёлотӣ ӯ қатъ мешавад. Китобчаи «Ғазалиёт»-ро рӯи чашм мекашаду канор мегузорад. Боз назар меафканад ба китобу қоғазу рӯзномаҳои паҳну парешон. Ҳар яке хабаре аз олими ҷавон доранд. Ў бо иштиёқ, бо меҳр ба навиштаҳое, ки имзои ӯро доранд, дида меӯзад. Дар ёд дорад, баъдан ба донишгоҳ ҷалб шуда буд, аз фанҳои забони форсӣ ва матншиносии классикӣ дарс мегуфт. Бо вучуди ин, фаъолияти адабиётшиносии худро қатъ накард. Чандин достону ашъори дигарро ба хати муосир баргардонд, даҳҳо мақолаи илмию интиқодии худро марбут ба осори гузаштагон иншо намуд. Дар саҳифаҳои маҷаллаҳои «Мардумгӯ» ва «Фарҳанг» бошад, ба таври муттасил сеҳри хаттотии худро намоиш дод. Ў мисли наққоши нозукбин аксҳои кӯза, анвои гул, олоти мусиқӣ ва соир ашқоли ҷолибро тавассути хатти насху настаълиқи форсӣ офарид.

Ҳоло, ки фурсат дорад, ҳар як асари худро рӯи даст мегирад, дуру дароз зехн менамояд, вале аз хондану тамошои онҳо сер намешавад. Эҳ, аҷаб рӯзгоре, аҷаб талошҳое дошт ӯ!

Олими ҷавон аз мутолиаи сар мебардорад, ҳамёна мекашад, эҳсос мекунад, ки беҳабар аз худ хаста шудааст. Дар ин ҳол чашмаш ба бастаи суратҳо меафтад. Беихтиёр аксҳоро ба даст мегирад. Фарзандони азизаш бо табассуми малех ба ӯ менигаранд: Ҳилол, Фаррух, Дилноза, Дилрабо. Аз дидаҳои онҳо меҳонад, ки гӯё гуфтанианд: «Додочон, мо тӯро дӯст медорем, асло аз мо хавотир накаш, нороҳат нашав...». Ў танҳои худро ҳис мекунад, хӯриаш меояд, беҳи чашмонаш пури об мешавад. Бо маъносӣ акси дигарро ба даст мегирад – сурати «шайтон»-ро. Ин дафъа авзояш тағйир меёбад, чинҳои пешониаш таранг мешаванд, муштҳояш гирех меҳӯранд. Тез-тез нафас мегирад, аз беҳи гулу хиррас мезанад. Дар ҳоле, ки гӯё баданаш аланга мегирифт, бо ҷаҳл аксро байни ангуштонаш ғичим мекунад ва бе он ки худашро ниғаҳ дорад, бо садои баланд дод мезанад: «Лаънатӣ! Беор! Ту, беимон, ҳоло ба дастам меафти, албатта, қасос мегирам! Мекушам тӯро, шайтони одамсурат!».

Доду ғиреви нобаҳангоми олими ҷавон хонаю дарро ба ларза меоварад. Ҳамон лаҳза дари утоқи ӯ боз шуда, падару модари ба изтироб афтида ворид мешаванд. Падар «писарчон, писарчон»-гӯён ӯро ба оғӯш мекашад. Аз пайи ӯ модари нолон ҳам ларзону харосон ба рӯяш об мепошад. Бо мушкилӣ ӯро ором мекунанд...

Оре, олими ҷавон мубталои дард буд, дарди равонӣ. Чанд муддат аст, ки ҳама қору зиндагиро таътил карда, ба зодгоҳ, назди волидон омадааст. Вақте ки худашро ором сари ҳол ҳис мекунад, аз рафтори номуносиб ва азиятҳое, ки ба сари падару модари азизаш овардааст, хичолат мекашад. Аммо чорае надорад, дигар торҳои аъсобиаш хароб, хеле-хеле нозук шудаанд. Падару модар ва хоҳару бародаронаш наметавонианд дардҳои ҷонҳои ӯро таҳаммул кунанд. Бо ин ҳол, ҳар коре дар тавонашон буд, анҷом доданд: ба ҷор атроф дунболи духтур, дунболи эшону табиб, дунболи фолбин давиданд...

Олими ҷавон дар утоқи худ, рӯи тахтҳои беморӣ танҳо нишастааст. Ў охири бор саъй карду ба мағзи худ фишор овард, то ёддоште, асаре тоза офарад. Аммо, сад афсӯс, талошҳояш зоеъ рафтанд. Азбаски хаёлаш парешон буд, ҳарфҳои парешон зери лаб хоид, ибороти бемаънӣ, ҷумалоти бесару нӯг пушти ҳам чид.

Олими ҷавон асабонӣ шуд ва боз рӯ ба рӯи зехнаш, пушти рангҳои хира чехраи зишти он бевафо – «шайтони одамсурат» чилвагар шуд. Дигар тоқати дидани ӯро надошт, аз қаъри дил фарёд кард: «Нобакор! Беҳаё!!». Хаёлаш парт шуд, пеши чашмонаш сиёҳӣ зад, гӯё ба қалбаш нештаре халид. Беҳолона якпахлӯ афтид, дар ҳоле ки чизеро ҳис намекард, аз кунчи лабонаш кафки сафеди ҳубобдор захидаи гирифт...

¹ *ирсолу таҳвил* – фиристодан ва қабул кардан;

² *зугол* – ангиштсанг

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 19 январи соли 2005.

Замима:

Номзади улуми филологӣ, дотсент Ҷалили Орзумурод яке аз ховаршиносон ва адабиётшиносони пуркор буд. Ӯ мактаби миёнаро дар зодгоҳи худ – деҳаи Эҷи ноҳияи Нурато хонда, барои идомаи таҳсил ба шаҳри Душанбе меравад. Дар он ҷо бахши форсии факултети шарқшиносии Донишгоҳи давлатии Тоҷикистонро хатм мекунад. Фаъолияти кори худро ба унвони мутарҷим дар Афғонистон оғоз намудааст. Сипас дар Пажӯҳишгоҳи ховаршиносии Душанбе бо таҳқиқи баррасии осори ниёгон ва ба хати тоҷикӣ (кириллӣ) баргардондани дастхатҳои нодир машғул мешавад. Ӯ дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон низ ба унвони устоди забони форсӣ ифои вазифа намуда буд. Даҳҳо мақолаи илмию интиқодӣ, осори ба хати тоҷикӣ гардондаи ӯ, маҳсули хаттотиҳои мутааддид ва тарҷумаҳои дар матбуоти даврии Тоҷикистон ба нашр расидаанд. Ӯ аз аввалин касонест, ки дар Тоҷикистони мустақилишуда ҷиҳати таълиму тадриси хат ва матни классикӣ дастуру китобҳои илмию методӣ таҳия кардааст.

Мутаассифона, ҳоло Ҷалили Орзумурод дар қайди ҳаёт нест. Ӯ соли 2004 мубталои дарди бедавои рӯҳӣ гардида, дар синни чилу шашсолагӣ зиндагиро падруд гуфт. Рӯҳи ин марди худогоҳ шод бод!

АДИБЕ БЕ КИТОБ, ОЛИМЕ БЕ УНВОН

«...Дар пайроҳаҳои деҳа қадам мегузорему бо одамони мухталиф рӯ ба рӯ мешавем. Кӯдаке аз болои кӯҳ ба роҳ санг мепартояд, чойи ин ки роҳро аз санг тоза кунад, ки онро гузаштагон савоб меномиданд. Зане дар дами оби чашма, ки мардум аз он барои хӯрдунӯш истифода мебаранд, чомашӯӣ мекунад, ҳол он ки ифлос намудани обро аҷдодамон убол донистаанд. Ҷавоне бо харе ҳезум меорад, ҳезуми тар. Боз кадом як ниҳоли сарсабз қурбони табари ӯ гардидааст, ҳол он ки гузаштагони мо «тар бурию сар бурӣ» гуфтаанд. Гоҳо аз пахлӯят ҷавонони бекору бепарво мегузаранд, ки ҳастию нестии туро эҳсос намекунанд, духтароне дучор меоянд, ки симои нимурупой доранд...».

Муаллифи сатрҳои боло касест, ки ҳар як андеша ва баҳси худро бо сӯзу гудоз даставвал аз одамони худ, аз маҳалу зодбуми худ оғоз мекунад. Ӯ тахайюлотӣ пуробурангро бо дарки воқеият чунон вусъат медиҳад, ки хонанда беихтиёр ҳис мекунад гӯё оинае аз падидаҳои рӯзгор рӯ ба рӯяш истодааст ва ин оина мисли китобест роҳнамои зиндагӣ. Худ аз худ суоле пеш меояд: ин китоби роҳнамоиро кӣ метавонад таълиф кунад? Чӣ касе метавонад ба миллати худ ин гуна китоберо, ки бозгӯӣ асрори ҳаёт бошаду бурду бохт ва орзуву омоли халқро тараннум кунад, тақдим намояд?

Оре, чунин афрод, агарчи ангуштшуморанд, дар нишебу фарозҳои зиндагӣ, дар байни мову шумо, гоҳ аёну гоҳе нопаёдо, босубот қадам мезананд. Барои онҳо лаззату талхҳои шабу рӯз як аст, дарду ранҷҳои рӯҳиро дар худ таҳаммул мекунанд, аммо асли воқеият, роҳи дуруст ва имону оқибатро ба дигарон ошкор месозанд. Онҳо худро фаромӯш мекунанд, беҳабар аз худ, пайваста ғами дигаронро мехӯранд, роҳати худро дар таровати зиндагӣ ва ғайзу баракати ҳаёти дигарон мебинанд.

Абдуназари Набӣ, бе муболиға, аз зумраи ин гуна мардони поксирӣ аст. «Ман намедонам, ман аслан надидаам, ки одаме чун Абдуназар ҳама роҳату осойиши худро фаромӯш кардаву фақат ғами халқро хӯрад, – мегӯяд раиси хочагии ҷамоавии «Нурато» Зайниддин Амонов. – Ман саъй мекунам ҳамчун раҳбар ин хислатро дошта бошам, аммо ҳеч ба Абдуназар намерасам. Ба ӯ ҳавасам меояд, ба донишу истеъдодаш тан медиҳам. Раёсати маҳаллаи Эҷро, ки се кишлоқро фаро мегирад, ба ӯ бахшида, хаёламро роҳат кардам. Дили халқро ёфтани ӯ бароям кифоя аст».

Абдуназари Набӣ зодаи кӯхпояи Нурато ва аз шаҷараи маъруфи «Абдуназарӣ» аст. Падари ӯ Абдунабӣ Назаров низ дар сафҳаи хотироти мардуми диёр нақши босазое гузоштааст. Ӯ яке аз ташкилкунандагони мактабу муассисаҳои маърифатии нав буд ва бештар аз сӣ сол вазифаи мудирияти мактаби Эҷро ба ӯҳда дошт. Шояд тарбияи дурусти ӯ буда, ки Абдуназари Набӣ ҳам номи гузаштагони худро боз ҳам ба иртифои шӯҳрат расонид ва чун ниғаҳбони осори ниёгон, забондон ва фолклоршиноси нуктабин ва миллатдӯсту ҳештаншинос дар дили мардум маъво гирифт.

Ҷарчанд имрӯз, дар овони бознишастагӣ Абдуназари Набӣ ба ҳайси раиси маҳалла икдомоти ҷамъиятиро анҷом медиҳад, ӯ бештари умри худро ба унвони омӯзгор сипарӣ кардааст. Асрори касби омӯзгориро дар пеши устодони донишгоҳи Самарқанд фаро гирифта, ҳунари худро дар мактаби миёнаи деҳаи Эҷ сайқал додааст. Ӯ бо собиқа ва фазилатҳои омӯзгории худ таку танҳо буд. Ҳеч кас наметавонист «Абдуназар» шавад. Маҳорати забондонӣ, корбурди услубу равишҳои хоси тадрис, бархӯрдҳои фавқулода оқилона бо шогирдон шӯҳрати ӯро беш аз пеш афзудааст. Дар тӯли фаъолияти омӯзгорӣ усули кори Абдуназари Набӣ чандин бор дар миқёси мактабҳои ноҳия ва вилоят оммавӣ гардида буд. Ӯ борҳо ба унвони омӯзгори пешқадам дар анҷуманҳои муаллимон, ки дар шаҳрҳои Навой, Самарқанд, Тошканд ва Душанбе барпо шудаанд, ширкат варзидааст.

Абдуназари Набӣ аз гирдиҳамойии омӯзгорони мактабҳои тоҷикзабон, ки дар Душанбе баргузор шуда буд, хотироти масарратбахш дорад. Ӯ ба баҳонаи он анҷуман бо олимони риштаҳои забону адабиёт, таърих ва аҳли қалами Тоҷикистон, мисли Абдулғанӣ Мирзоев, Камол Айнӣ, Аҳрор Мухторов, Лоик Шералӣ, Гулрухсор, Адаш Истад сӯҳбатҳои дилнишин доштааст ва то ҳаде дар дили онҳо шавқи сафар ва дидани Ўзбекистонро барангехтааст. Маҳз бо даъвати ӯ баъдан муаррихи маъруф Аҳрор Мухторов ба кӯхистони Нурато ташриф оварда, таҳқиқоте дар бахши мардумшиносӣ, катибаомӯзӣ ва таҳлили осори ниёгон анҷом додааст.

Абдуназари Набӣ дар давоми омӯзгорӣ шаш сол пайи ҳам ба озмунҳои ҷумҳурӣ, ки аз фанҳои забону адабиёти тоҷик баргузор шудаанд, ҳамчун узви ҳайати озмун доварӣ кардааст. Дар ин муддат низ бо зиёиёну равшанфикрони пешқадам мулоқотҳо намудаву ҳамроз шудани ӯ илҳомовар буд ва ба афзудани таҷрибаю обрӯю манзалаташ дар миқёси кишвар мусоидат кардааст.

Донишгари урфу одат, расму оини миллӣ, таърихи бостонӣ ва эҷодиёти мардумӣ ҷону дили Абдуназари Набист. Ӯ дар ин бахш очерку мақолаҳои бешумор навиштааст. Бояд қайд намуд, ки ӯ ханӯз аз овони ҷавонӣ дӯстдору ҳаводори рӯзномаю маҷаллаҳои тоҷикӣ, ба хусус, рӯзномаҳои «Илғор чорводор» (ин рӯзномаи ноҳиявӣ саҳифаи тоҷикӣ бо номи «Рангинкамон» дорад ва ҳоло бо номи “Нурнома” чоп мешавад), «Овози Самарқанд», «Овози тоҷик» аст ва аз ин минбарҳо истифода бурда, ҷакидаҳои пурмӯхтавои худро ироа намудааст. Ӯ дар хонаи худ китобхонаи бузурге дорад ва як гӯшаи тӯлониро танҳо бастаҳои чандинсолаи рӯзномаю маҷаллаҳо ишғол мекунад.

Абдуназари Набӣ барандаи чанд конкурс низ мебошад, ки тавассути рӯзномаи «Овози тоҷик» эълон шудаанд. Солҳои навадум мақолаҳои ӯ дар мавзӯоти ҳештаншиносӣ ва озодандешӣ диққати хонандагонро ба таври шигифтангез ҷалб намудаанд. Дар озмунҳои «Маърифат» ва «Қадамҳои истиқлол»-и рӯзномаи «Овози тоҷик» мақомҳои аввалу дувумро гирифтани ӯ аз ин нукта далолат медиҳад.

Ҷойи зикр аст, ки Абдуназари Набӣ дар соҳаи назм низ қувва озмудааст, вале бо фурутанӣ ханӯз байтеро ҳам ба дасти чоп намодааст, дар сурате, ки овозхонони маҳаллӣ аз

шеърҳои ӯ пайваста истифода мекунанд ва дар чашнҳову арӯсиҳо пораҳои шеъриаш аз забони сухангӯҳо намеафтад. Яқинан ироа ва таҳлили ашъори «ниҳон»-и устод як мавзӯи алоҳидае аст, ки як нафар аз дӯстдорони каломии мавзун метавонад ба он камари Ҳиммат бибандад.

Дар таърифи марде чун Абдуназари Набӣ, ки воқеан, адибест бе китобу олимест бе унвон, ҳар қадар сухан гуфта шавад, кам аст. Кош хислатҳои нек ва осори боарзиши ин ҷонсупори миллат ва дӯстдори фарҳангу оини мардумӣ ба наслҳои дигар софу шаффоф интиқол ёбад.

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 16 августи соли 2006.

***Ёддошт:** Мақолаи мазкур таҳти рукни «Ба ҷойи табрик» ба муносибати 60-солагии зодрӯзи омӯзгор ва адиб Абдуназари Набӣ ҷон шудааст. Қобили зикр аст, ки акнун Абдуназари Набӣ ҳам соҳибкитоб аст. Ӯ ду китоби худ – якеро иборат аз баргузидаи шеърҳо бо номи “Раҳоварди кӯҳистонӣ” ва дигареро роҷеъ ба таърихи зодгоҳаш деҳаи Эҷ бо номи “Сарзамине дар доманакӯҳ” дар соли 2010 аз тариқи нашриёти “Ўзбекистон” ба таъбъ расондааст.*

НАЗАРЕ БА ГАВҲАРИ МАШРИҚЗАМИН

(Таҳти рукни «Сафар дар ватан»)

Ба мисдоқи мақоли «шунда кай бувад монанди дида», тамошоии маконҳои диданиии кишвар чӣ қадар фараҳбахш аст! Бе муболиға, баъзан аз тасвири зебоиҳо забон очизӣ мекунад. Ҳар қадар бештар сафар мекунему амиқтар ба мӯъҷизоти диданиӣ фуру меравем, беш аз пеш ба асрори тозатар рӯ ба рӯ мешавем ва дар дил ҳисси кунҷковӣ ва дарки ҳақиқат бештар туғён мезанад.

Ҳамеша фикр мекардам ҷаҳонро дидану доништан фақат ба туфайли ҷаҳонгардӣ дар мамолики дигар, дар сарзаминҳои берун аз марзи кишвар муяссар мегардад. Вале, ахиран, пас аз он, ки сафарҳои дар чанд ғушаи ватани маҳбуб анҷом додам, ба хубӣ дарк намудам, ки диёри худро ба серӣ тамошо кардан беҳтарину рӯҳбахштарин ҷаҳонгардӣ аст. Фақат пас аз тамошоии маконҳои бостонӣ ва ҳамешачавони диёри худ ва тавачҷӯҳ ба арзишҳои воқеии он мумкин аст ба ҷаҳони дигар, ба диданиҳои сарзаминҳои дигар баҳои ҳаққонӣ дод. Агар мо оби дари хонаро тира бинем, бешак, ба манзилҳои ёдгориҳои диданиии бегонагон кӯр-кӯрона фирефта хоҳем шуд ва ағёрро ҳамеша болотару тавонотар аз худ хоҳем дид. Барои тавзеҳи ин нукта шарҳи нуқоти диданиии Хеваи куҳантаърих хеле бамаврид аст.

То расидан ба сарзамини Қароқалпокистону Хоразм лозим меояд роҳи дурударози биёбониро, ки аз Бухорои Шариф оғоз меёбад ва хеле хастакунандаву тазйиқовар аст, тай намоем. Вале ҳар гуна азият дар пеши шавқу иштиёқи дидорбинӣ ва тамошоии диёри ноошно ҳеҷ аст. Ба хусус, касе, ки воридаи муҳити гарму самимии мардуми он диёр мегардад, бо расму оинҳои ҳамидашон ошно мешавад ва ҷойҳои диданиии он сарзаминро аз наздик тамошо мекунад, ба хубӣ ин маъниро дарк менамояд ва аз ҳар гуна хастагӣ фориғ мешавад.

Дар ин сафар мақсади асосии ману бародарам Рабимҷон тамошоии Хоразм буд. Вале, қабл аз он ки ба ин диёр расед, бояд марзи ноҳияҳои Тӯрткӯлу Эликқалъа ва Беруниро убур намоед. Аз ин ноҳияҳо гузашта, тавре ки мардуми маҳаллӣ мӯътақиданд, боздид накардани қадамҷоҳои муборак, мисли «Наримҷонбобо», «Кечирмасбобо», «Султонбобо» гуноҳ аст. Зиёратгоҳҳои мазкур муддатҳои зиёд ҷойи тавофу тамошоии мусофирону зиёраткунандагон буда, ҳар яке дорои таърих ва моҳияти ба худ хос аст.

Одамон бештар ба хотири рӯҳи тоза гирифтанд, барои муяссар шудан ба мағфирату иноятҳои Парвардигор ба ин муқаддасҷойҳо ташриф меоваранд.

Аз рӯдхонаи Амударё гузашта ба вилояти Хоразм дохил мешавад. Ҳар мусофире, ки пояш ба ин диёр мерасад, бе мулоҳиза, ба навбати аввал роҳи Хеваи бостониро пеш мегирад. Ин шаҳр, ки бо номи рамзии «гавҳари шарқ» маъруф аст, дар сию панҷкилометрии Урганҷ – маркази Хоразм воқеъ мебошад. Иҷонқалъаи Хева дар соли 1967 ҳамчун мамнӯъгоҳи давлатӣ эълон шудааст ва соли 1990 дар феҳристи мероси фарҳангии ҷаҳон (аз сӯйи ЮНЕСКО) ҷой гирифтааст. Моҳи октябри соли 1997 ду ҳазору панҷсадумин солгарди шаҳри бостонии Хева таҷлил шуд ва ба ин муносибат Фарҳангистони Маъмуни Хоразм низ эҳё гардид.

Ба истилоҳ, ду қалъа – Иҷонқалъа ва Дишонқалъа шаҳри қадимаи Хеваро ташкил медиҳанд ва ҳама ёдгориҳои таърихӣ ва зиёратгоҳҳо мавҷуд дар ин қалъаҳоанд. Вақте ки кас вориди шаҳри бостонии Хева мегардад, худро дар олами дигар, ки бо кӯчаю сохтмонҳои қадимисохти худ имтиёз дорад, ҳис мекунад. Агарчи аз назари тарху хушгилий ин шаҳр ба маконҳои бостонии Самарқанду Бухоро намерасад, аммо бартарии он ин аст, ки ҳама ёдгориҳои дар як қалъа ҷамъ омадаанд ва ниёзе нест, ки кас аз ин сӯ ба он сӯ ранҷи рафтуомад кашад. Дар Хева низ ҳар як созаву иншоот ва иморат дорои услуби меъмории ба худ хос аст ва аз ҷиҳати намои зоҳириву дохилӣ, рангубор, нақшу ниғор, кошӣ ва очуркорӣ, тарху теъдоди роҳраву зинаҳо ва утокҳо аз ҳам фарқ мекунанд. Дар ҳамон замонҳои пеш аз лӯлаҳои гилӣ (сафолӣ) насбу иҷро намудани шабакаи оби сартосарӣ ва фозилоб¹ яке аз бартариҳои дигари ин шаҳри қадима аст.

Аввалин сохтмоне, ки пас аз дохил шудан аз «Ота-дарвоза» ба чашм меҳӯрад, Қалтаманор аст. Ин манора бо остари сабзу нилӣ ва лочвард, нақшунигори арзии мугавозӣ ва ҳалқай ва ба хусус, абёти тоҷикӣ-форсии худ, ки дар охири ҷалқай мунаққаш сабт шудаанд, ҷолибу дилкаш менамояд. Мутассифона, соли 1855 ба сабаби марги бемаҳали хони он замон – Муҳаммад Аминхон (солҳои ҳукмронии ӯ: 1845-1855) амалиёти сохтмони манораи мазкур қатъ мешавад ва ба шакли имрӯза, ки гӯё сарбурида аст, боқӣ мемонад. Мегӯянд, қутри пойдевори он бештар аз чордах метр аст ва қарор буда баландиаш ба ҳаштод метр бирасад, ки он вақт баландтарин манораи дунёи мусалмонҳо мегардид. Дар ҳалқай шеърӣ манора, аз ҷумла, чунин мисраъҳо омадааст:

*Расида чун сутун бар кохи гардун,
Зи васфаш қосир омад ақлу идрок.
Аз ин рӯ оғаҳӣ, соли бинояш
Рақам карда: «сутуни кохи афлок».*

Ибораи «сутуни кохи афлок» (ستون کاخ افلاک) баёнгари соли бунёди манора (ба ҳар ҳол, сохта шудани манора то ҳамон ҳалқай шеърӣ, ки қариб итмоми манора аст) буда, аз рӯйи ҳисоби абҷад мутобиқи соли 1269 ҳиҷрии қамарӣ (соли 1853 милодӣ) аст.

Баъди Қалтаманор дар самти чапи хиёбони вурудӣ ба шаҳри қадима маҷмӯаи Арки Кӯҳна воқеъ гардидааст, ки он шомили хонаҳои абзори анҷом, зарробхона, оҳангархона, ҳарамхона, намозҷой ва айвони тобигона, майдони сафороӣ ва ҷазодихӣ, зиндон, масҷиду мадрасаҳо мебошад.

Ба шаҳри кӯҳнаи Хева мадрасаҳои Муҳаммад Раҳимхон, Қозикалон, Шерғозихон, Исломхоча, Қутлуғмурод Иноқ, Хӯҷамбердибӣ, Оллоҳқулихон, Абдуллохон, бинои Масҷиди Ҷомеъ ва Оқмасҷид, манораҳои Муродтӯра ва Исломхоча, маҷмӯи иморату манораҳои Абдулбобо, Полвонкорӣ ва Саид Шолиқорбой, ҳаммомҳои Анӯшахон, мақбараи Се авлиё ва Саид Алоуддин, саройи Нуруллобой ва қорвонсарой ва дигар сохтору биноҳо, ки ҳар яке таъриху меъмории хосе доранд, бо зебоӣ ва шаҳомати худ хусни дилангез илқо мекунанд.

Дар шаҳр созаи баландтарин манораи Исломхоча аст, ки аз тарафи Исломхоча – вазири Исфандиёрхон дар соли 1910 бино шудааст. Қутри пойдевори он нӯху ним метр

буда, баландиаш чилу чору ним метр мебошад. Дар ин чо зиёраткунандагон бо ҳавас аз тариқи зинаҳои морпечи дохили манора ба боло мебароянд ва аз панҷараҳои айвони болоии он шаҳри кӯҳнаву нави Хеваро бо иштиёқ тамошо мекунанд.

Дар байни ёдгориҳои таърихии Хева маҷмӯаи Паҳлавон Маҳмуд Пурёивалӣ (1255 – 1322) аз ҳар ҷиҳат ягона аст. Дар асл ин маҷмӯа ба хотири бузургдошти паҳлавони хоразмӣ, шоир ва даббоғи маъруф Маҳмуд Пурёивалӣ бунёд шудааст, вале баъдан, бо мурури замон, қабрҳои Абулғозихон, Анӯшахон, Худойдодхон, Аранхон, Шохниёзхон, Ёдгорхон, Темурғозихон ва дар кунчи хонақоҳи гунбаздор қабри Муҳаммад Раҳимхон ва дар дахлези он қабри Оллоҳқулихон ҷой гирифтаанд.

Ба ҳавлии маҷмӯаи Паҳлавон Маҳмуд аз роҳрави гунбаздори Дарвозахона медароянд. Дар самти ғарбии ҳавлӣ қироатхонаҳо (дар ду ошёна) ва суфаи калони хиштӣ воқеъ буда, дар самти шарқиаш айвон, гулҷой, ҷоҳи об, масҷиди тобистона ҷой гирифтаанд. Аз дари самти шарқии хонақоҳ ба дахлез ва аз дари дулингаи кандакоришудаи самти ғарбии он ба зиёратхонаи гунбаздор медароянд. Дар қисмати шимолии ин зиёратхона дари паҳне насб шудааст, ки даромадгоҳ ба мақбараи Паҳлавон Маҳмуд мебошад.

Зиёратгоҳи Паҳлавон Маҳмуд дар Хева аз намунаҳои барҷастаи хунари меъмории Машрикзамин ба шумор меравад. Дар он амалҳои нозуку зариф ва волои очуркорию қошикорӣ, наққошию ҳаққокӣ бо тахайюлотӣ фалсафии хунармандон мунъакис шудааст. Диққати бинандаро пеш аз ҳама рангомезии деворҳо ба худ ҷалб мекунад, ки дар он тараннуми рамзҳои покизағӣ ва равшанӣ, бахту омад, покии осмон, талош барои хубӣ ва озодӣ эҳсос мешавад. Иҷрои ғажқорӣ бо шаклҳои мутаносиби ҳандасӣ ва нақшунигори бо қошиҳои хушранг анҷомшуда низ назаррабо аст.

Аз он ҷое, ки шакли ҳаштгӯшаи деворҳои бино оғоз мешавад, гирдогирд рубоиёти Паҳлавон Маҳмуд бо хати қашанги настаълиқи форсӣ ба забони тоҷикӣ (форсӣ) сабт шудаанд. Аз ҷумла:

*Чаши аз ситами замона гирён дидам,
Ҳар ранҷу бало, ки мумкин аст, он дидам.
Нӯҳе, ки ҳазор сол як тӯфон дид,
Ман Нӯҳ наям, ҳазор тӯфон дидам.*

* * *

*Аз санги сиёҳ лочвардӣ маталаб,
Аз филфилу занҷабил сардӣ маталаб.
Бишнава сухани Маҳмуди Пурёивалӣ,
Аз одами нодуруст мардӣ маталаб.*

* * *

*Шаб ҳомила аст, то ҷӣ зояд, бинам,
Ангушти замона то ҷӣ хоҳад, бинам.
Аз аввали умр ҳар ҷӣ омад, дидам,
То охири умр ҳар ҷӣ ояд, бинам.*

* * *

*Дар гуфтани зикри Ҳақ забон аз ҳама беҳ,
Тоат, ки ба шаб кунӣ, ниҳон аз ҳама беҳ.
Хоҳӣ, ки пули Сирот осон гузарӣ,
Нон деҳ ба ҷаҳониён, ки нон аз ҳама беҳ.*

* * *

*Бо бад манишину бош бегонаи ӯ,
Дар дом фитӣ, агар хӯрӣ донаи ӯ.
Тир аз сари ростӣ камонро қач дид,
Бингар, ки ҷӣ гуна ҷаст аз хонаи ӯ.*

* * *

*Дар қудрати Ҳақ наз(з)ора мебояд кард,
В-аз мардуми бад канора мебояд кард.
Ҳар дил, ки дар ӯ сирри илоҳӣ набувад.
Он дил ба ҳазор пора мебояд кард.*

* * *

*Марде, ки ба мардӣ ҳунари шер кунад,
Сад қалъаи сангин забару зер кунад.
Сад сол ба рӯз рӯзаву шаб ба намоз,
Чандон набувад, гуруснае сер кунад.*

* * *

*Бо ёди Чалол дар биёбон рафтем,
Аз олами тан ба олами ҷон рафтем.
Ҳафтоду ду сол фикр карда шабу рӯз,
Саргашта даромадему ҳайрон рафтем.*

* * *

*Модом, ки сокини чаҳонем ҳама,
Андар талаби луқмаи нонем ҳама.
Фардо, ки хурӯси рӯҳ парвоз кунад,
Маълум шавад, ки мо киёнем ҳама.*

Дар ин «осорхона»-и таърих ҳамчунин оромгоҳи Паҳлавон Маҳмуд бо рангу ҷилои мунҳасир ба фарди худ мутамоиз аст. Ба маҳзи ин ки кас аз остонаи дарҳои ҷӯбини кандакоришуда ворида оромгоҳ мешавад, худро дар як даҳмаи афсонавӣ тасаввур мекунад. Аз фарш то сакф назаррабоӣ кардани нақшунигори пайваста, бо рангҳои мухталиф ҷило додани қошиқориҳои девор ба бинанда рӯҳи сафо мебахшанд.

Дар пештоқи дари даромадгоҳ ба қабри Паҳлавон Маҳмуд ин рӯбиҳои пурмаъноӣ эшон бо хати зебои настаълиқ иншо шудааст:

*Сесад кӯҳи Қофро ба ҳован судан,
Нӯҳ тоқи фалак ба хуни дил андудан,
Сад сол асири банду зиндон будан,
Беҳ з-он, ки даме ҳамдами нодон будан.*

Агарчи Паҳлавон Маҳмуд Пурёивалӣ (Қаттолӣ) шеър гуфта, даббоғ, пӯстиндӯз ва кулохдӯзи маъруфе будааст, аммо дар таърих ва хоҳири аҳли Хоразм ҳанӯз ҳам чун гуштигири тавоно ва паҳлавони миллӣ ёд мешавад. Дар ин хусус китоби «Маҷолис-ул-ушшоқ»-и Камолиддин Ҳусайн Гозаргоҳӣ яке аз манбаъҳои ҳуби таърихист. Аз ҷумла, дар он ҳикояти гуштигирии Паҳлавон Маҳмуд дар яке аз тӯйҳои бошукӯҳи подшоҳи он замони Ҳиндустон ва даҳҳо асири хоразмиро аз асорат озод намуда, ба ватан баргардондани ӯ хеле ҷолиб аст.

***Рӯзномаи «Овози тоҷик», 23 феввали соли 2008 ва
5 марти соли 2008 (дар ду шумора).***

МО ДАРУНРО БИНГАРЕМУ ҲОЛРО

(Таҳти рукни «Нақди адабӣ»)

*Гаҳ оташ, гоҳ дудӣ, ай дил, ай дил,
Наво гоҳе, гаҳ удӣ, ай дил, ай дил.
Най аз қатра беш, овезӣ бо баҳр,
Чӣ узве дар вучудӣ, ай дил, ай дил?*

Муаллифи ин сатрҳои дилангез яке аз шоирони намоёни тоҷикигӯи Ўзбекистон Абдулло Субҳон аст, ки дар адабиёти муосири ҳавза мақоми хоссае дорад.

Абдулло Субҳон бар замми таахҳудоти худ ва навиштани шеър, бори устодӣ бар эҷодкорони ҷавонро низ мекашад. Аз чашмаи устодии ӯ чандин шоиру адиби ҷавон об хӯрдаанд.

«Гарди анҷум» феълан охири дафтари ашъори ӯст. Ин дафтар ғайр аз шеърҳои, ки аз маҷмӯаи «Уфуқи пиндор» гулчин шудаанд, чанд шеъри нав бо сабки нимой, силсилаи дубайтиҳо таҳти рукни «Гарди анҷум», боби «Модарнома» ва ғазалу рубоӣҳои тозаӣ шоирро фаро мегирад.

Маълум аст, ки ҳоло шеъри тоҷикӣ ҳам дар шаклҳои суннатӣ ва ҳам бо усули нав (мисли «шеъри сафед») гуфта мешавад. Агарчи Абдулло Субҳон шефтаи шакли ҷадиди шеърфаринӣ аст, ӯ дар қолабҳои қадима, аз қабилӣ дубайтӣ, рубоӣ ва ғазал низ ҳадафи худро ба курсӣ нишондааст. Аз навиштаҳои пайдост, ки ҳеч гуна шакли шеърӣ дар баёни фикру андешаҳои банд намеандозад. Ӯ на танҳо аз ин ё он шакли шеърӣ парҳез намекунад, ҳатто сабъаш бар он аст, ки ба ҳар шакле бо шеваи тозаӣ суҳан гӯяд.

Ҷини мутолиаи шеърҳои «Гарди анҷум» дар назари аввал барои хонанда чунин менамояд, ки шоир меҳода ҳар падидаи атроф, ба хусус, зухуроти табиатро бо тамоми вижагӣҳои, бо он ҳама шаклу таровате, ки дорад, тасвир намояд, аммо ин тавр нест. Хонандаи заки ва борикбин бо як баррасии ҷиддӣ ва бо назари амиқтар метавонад дарёбад, ки манзури шоир баёну маълум сохтани зухуроти ба чашм бархӯрда нест, балки бо ин васила меҳода розҳои зиндагӣ, дарду талошҳои одамон, ҳиссиёт ва орзуҳои ҳамешагии бани башар, ниёшҳои ниҳони қалбҳои хасташуда, эҳсосоти шӯрангез ва дар айни ҳол пинҳони аҳли дардмандро ифшо намояд.

Табиат, ҳамон оламе, ки дар зер дегӣ посғонаи фалак аст, бо дамидани субҳи ҷон мегирад. Ҳама мавҷудоти он аз шири субҳаш, ки тамоми рӯз покии худро ниғаҳ медорад, баҳра мегиранд. Вале аз пайи субҳи пардаи шом медарояду ҳастии табиат гӯё аз ҳаракат бозмеонад. Табиат таҳаммули ин хоби ғафлатро надорад, дар ҳавои худ дубора дунболи бедорӣ – шири рӯз меравад, то ки мавҷудоташ аз он сер шаванд. Табиати инсон низ ба ин сон аст: гоҳе чун субҳи рӯзи беолойиш асту гоҳе чун шому шаб сиёҳ; гоҳе ба хубиву ободӣ мекӯшаду гоҳе бадиву харобиро пеша мекунад; гоҳе имону эътиқод дораду гоҳе доди шайтонӣ ва нохудоиро мезанад... Ин тазод, ин манзара фақат дар дунёи фонӣ бо ҳамин намояш боқӣ мемонад, аммо дар рӯзи қиёмат, ки рӯзи хатм шудани ҷаҳон аст, Худованд чораандешӣ мекунад – табиатҳоро ба як сурат ошкор месозад. Тасвири чунин як манзараи муқоисавӣ дар шеъри «Ду нима» омадааст, ки хулосаи шоир низ ба ин зайл аст:

*...Як умр мегурезам,
Аз нимаи сиёҳ ба нимаи сафед,
Аз нимаи соя ба нимаи нур,
Аз нимаи шайтон ба нимаи раҳмон...
Танҳо рӯзи растохез хоҳӣ дид,
Маро як нима:
Ё сиёҳ,
Ё сафед.*

Ҳангоми баррасии шеърҳои шоир кас то дараҷае фуру дар фикрҳои тамсилии ӯ мегардад, ки баъзан дар назар гӯе тамоми истилоҳу иборот ба маънии маҷозӣ омада бошанд. Чунончи, шеъри «Хонаи вайрон» хонандаро, дар навбати аввал, ба чунин андеша водор мекунад. Гӯе «хонаи вайрон»-и шоир, ки болорҳои пӯсидаю боми фурурафта, дару дарвозаи абгору деворҳои шусташуда ва сақфу фарши ваҳмноке дорад, маҷозан як сарзамине ё зодбуме аст, ки ҳама ободию зебоиҳои худро аз даст додааст. Охир, шоир пайи тахайюлот ба надоштани маъвои обод, ба ғаму ғуссаи мардум ва ба он, ки макони онҳо ҷойгоҳи ҷуғду чорпоён гардидааст, низ ишораҳо дорад! Аммо пас аз хондани банди охир хонанда ба матлаби аслии шоир наздик мешавад:

*Бо ман ба тамсил гӯяд ин хона:
Ҳуш дор, рӯзе хонаи умри ту низ абгор хоҳад шуд,
Аз он садое ҷуз садои зилла шабҳо барнахоҳад хост.
Илло чароги маҳ чароге дар шабистонаш намесӯзад,
Боми баландаш бо замин ҳамвор хоҳад шуд...*

Маълум мешавад, ки манзури шоир фақат тасвири манзаравӣ аст ва он хонаро барои муқоиса бо «хона»-и умри инсонӣ рӯйнамоӣ кардааст. Ӯ аз ин тариқ инсонҳоро хушдор месозад, ки дар сурати безътиной эҳтимол дорад рӯзе ҳаёти онҳо низ ба ҳоли он хона гирифтаанд.

Бо вучуди ин, аз бисёр шеърҳои шоир, ки фикрҳои тамсилии ӯро фаро гирифтаанд, бармеояд, ки ӯ аз обхӯри маънавии ниёгон то ҳадде, ки ташнагиашро шикаста бошад, об хӯрдааст. Ба хусус, нуктаҳои аз аҳодису қиссаҳои паёмбарон ва аз афкори Мавлоноӣ Румию Ҳоҷа Ҳофиз дар нигоштаҳои ӯ обуранги тоза касб намудаанд. Гӯе ӯ низ дар қабри дили худ бозтоби ин шиорро эҳсос мекунад:

*Ҳар касе, к-ӯ дур монд аз асли хеш,
Боз ҷӯяд рӯзгори васли хеш.*

Пӯшида нест, ки шоир дар чанд шеъри худ («Дар роҳи начот», «Дар ёди обҳои оғозин», «Нағҳати дӯст», «Дӯсти азали», «Дар домани кӯҳи хоб», «Пурсиш») ба навъе муноҷотҳо барои Худованд дорад. Ӯ ба фаромӯш шудан ва аз байн рафтани обҳои зулоли оғозин, чашмаҳои сероб ва боғҳои пурбору атромези биҳиштӣ, ваҳдати гилу гул, ки офарандаи одами нахуст аст, ҳаёти осудаи Ҳазрати Одам ва Момо Ҳавво, саодати покзистӣ ва амсоли инҳо ҳасрат меҳӯрад ва фақат аз Парвардигор умедвор аст, ки дар ҳаёти инсонҳо он ҳама зебоӣ ва хушиҳоро эҳё гардонад.

Дар шеъри «Дар ёди обҳои оғозин» истилоҳи «обҳои оғозин» ба фикри шумо ба чӣ маънӣ омадааст? Ишораи шоир бошад, ба нахустин обҳоест, ки ханӯз олула нашудаанд: «Худованд барои шумо замин густурд ва осмонро барафшофт ва аз осмон обе фуру борид, ки берун овард ба сабаби он об меваҳои гуногун, то рӯзии шумо гардад...» («Қуръони карим», сураи «Бақара», ояти 22). Шоир аз забони Одами нахустин, ки ханӯз гуноҳе содир накардааст, мегӯяд:

*Пок буд ин рӯди бузург,
Моҳиёнаш ба назар менамуданд.
Обҳои кабуду шаффофаи,
Дидаи ҳуши маро мерабуданд...*

Дар идома қаҳрамони лирикии шоир аз он гиламанд аст, ки баъдан он обҳои поку зулолро лойолуду касиф кардаанд, ба он туф андохтаанд, то ҷое, ки ҳатто на сангу на моҳиёни покаш ба назар менамоянд ва на хӯрдани он обҳо мучоз аст. Дар тасвирҳои

бадеии шоир ошкоро касодии маънавии одамон эҳсос мешавад, ки ҳатто оддитарин улгуҳои муқаддас, чун оби даҳан наандохтан ба об, фаромӯш шудааст. Шоир дар охир аз забони одаме, ки дучори қаҳри Худо гардида, аз макони аслиаш берун афтид ва дар ин дунёи инсонӣ ҳама ҳолро мебинад, ҳарф зада, ашки ҳасрат мерезад:

*Ҳолиё ҷорӣ шаванд аз чашмам,
Обҳое, ки бихӯрдам з-он рӯд.
Моҳиёнаш бихироманд сабук,
Рӯди ашкам чӣ зулол асту кабуд.*

Аз пайи ба бозӣ андохтани калимоти хушоҳанг офаридани мисраъҳои ноб на аз дасти ҳар кас меояд. Фақат шоире, ки вожаро бо ҳама чехраҳояш дарк мекунад, метавонад онро ба мисли дурру марҷон дар риштаи сеҳрангези назм бикашад.

Шоир Абдулло Субҳон дар шеъри «Нағҳати дӯст» бо истифодаи гилу гул, хуни гил ва раги гулу решаи гул тасвирҳое офаридааст, ки ношӣ аз ривоятҳои қадимӣ буда, аз пайдоиши одам дарак медиҳанд. Бино ба нақлҳои асотирӣ, дамидани чон ба қолаби одам аз хуну нутфаест, ки ба хок рехтааст. Аз ҷумла, Мавлоно Румӣ дар чанд ҷойи маснавии худ ба ин маънӣ ишоратҳо кардааст:

*Арза кардӣ нури одамро аён,
Бар малоик гаит мушқилҳо баён...
Сирри хуну нутфа ҳусни одамист,
Собиқи ҳар бешиёе охир камист.*

Бо истинод ба он гуна ривоятҳо, аз хуну нутфаи ба хок (гил) афтида гуле сабзидааст, ки ду барг ё ду шоха доштааст. Яке аз баргҳо (шоҳаҳо) музаккар ва дигаре муаннас будааст. Шеъри «Нағҳати дӯст» низ бо тавачҷӯҳ ба нақли мазкур, бо талмеҳи шоиронае оғоз меёбад:

*Гулу гилро бинигоранд ба як ҳарфу ҳичо,
Каламоти ҷӯранд.
Бидавад хуни гил андар раги гул.
Раги гул, решаи гул,
Ба рагу решаи мо –
ба ҳамон нутфаи инсонии асотир,
ки ба гил рехта буд, пайвандад...*

Ва дар идома қаҳрамони лирикии шоир боз ҳамон одамест, ки дар боғи пур аз гулу муаттар нишастааст ва гӯё дар ҳар сӯйи боғ, дар гулҳои савсану садбаргу раъно, дар насими атрогин чамоли Худоро мебинад. Бо ин тасвири бадеӣ шоир ҳамчунин ишора карданист, ки «Машрику Мағриб ҳар ду мулки Худо аст, пас ба ҳар тараф рӯ кунед, ба сӯйи Худо рӯй овардаед. Худо ба ҳама ҷо мухиту ба ҳар чиз доност» («Қуръони карим», сураи «Бақара», ояти 115).

Чун қаҳрамони шоир ҳузури Худоро пай мебарад, ба муноҷоту ниёиш менишинад ва ин ҷо асли матлаби шоир ошкор мегардад. Ё аз Худои меҳрубон илтиҷо мекунад, ки дар замини ҳастии мо низ тухми ваҳдат бикору ниҳоли имон бинишон, тавре ки дар аввали аввал буд. Сипас, дар ҳоле ки он сахар аз нақҳати дӯсташ – Худованд нашъа бардоштааст, эҳсоси роҳат мекунад:

*Чу зи ҷо бар шудаву мерафтам,
Бинамудам эҳсос:
Нафасаш атрогин,*

*Ба сару рӯйи ман аз соҳати бог,
Вазидан дошт сабук боди саҳар.*

Ҳанӯз барои хонандагони тоҷик возеҳ нест, ки доираи биниш ва дарки шоир Абдулло Субҳон то чӣ андоза густурда аст. Вале баъзе шеърҳои ӯ ҳокӣ аз он аст, ки шоир мехоҳад аз аламу абадро бо ҳам бипайвандад ва тасвири аз вусъати ҳастӣ биофарад. Тасвири шоир аз маъниҳое падида омадаанд, ки ҳам дар шеърҳои гузаштагон ба чашм мехӯранд ва ҳам дар ашъори шоирони муосир рангу ҷилои тоза гирифтаанд.

Аз ҷумла, ҳар кӣ шеъри «Дӯсти азали»-ро мурур мекунад, беихтиёр дунболи тахайюлотӣ шоир ба сӯйи зистгоҳи азалии одам сафар мекунад. Тавре ки дар қиссаҳо омадааст, бо фармони Худо ҳама фариштагон ба Одам сачда кардаанд, ба ҷуз шайтон. Одам бо ҷуфти худ дар бихишт ройгону беаҳмад чой гузидааст ва ба хӯрдани атъима (хӯроқиҳо) ва ҳар чӣ дар бихишт буд, дастбӯб гаштааст. Фақат барои онҳо наздик шудан ба дарахти гандум (ё себ) мамнӯб буд, ки агар наздик шаванд, аз ҷумлаи ситамгарон мегардиданд. Вале шайтон Одаму Ҳавво ба лағзиш афканд ва онҳо аз дарахти гандум хӯрданд ва аз пайи ин исён ҳар ду аз бихишти пурнеъмат берун шуданд.

Баъд аз ин «одам»-и шоир, ки замоне дӯсти Худованд буд, ба азобӣ ва кулфатҳои бепоён рӯ ба рӯ шуд ва беватан гардид. Дигар пас аз дурии тӯлонӣ фақат танҳоиро мехоҳад. Албатта, дар рӯзгори баъдина «одам»-и шоир дӯстхое пайдо кардааст, аммо рафоқати онҳо чун хубобхоест, ки бо як насими сабук метаракад. Аз ин рӯ, эътиқоди «одам»-и ҳамешагии шоир фақат ба Парвардигор аст, ки ӯро ҳеҷ гоҳ танҳо нагузоштааст:

*Ай монда дар варои пардаи гуноҳоям,
Ту дӯсти азали ва абадии манӣ,
Ҳеҷ гоҳ нагузоштаӣ, ки танҳо бошам.
Танҳои чист?
Танҳои хилват бо Туст,
Дар гӯшае, ки хомӯштар аз ҷамъияти гунгон аст.*

Дар хошияи шеъри «Дӯсти азали» метавон гуфт, ки шоир қиссаи ронда шудани Одаму Ҳавво аз бихишт ва ҳасрати онҳоро бо сабки тоза баён дар қолаби шеъри нав ба қалам додааст. Ин тозапардозӣ хеле мақбул даромадааст, агарчи маншаъ аз ҳарфи гузаштагон дорад:

*Гандуме хуршеди Одамро кусуф,
Чун занаб шаъшои бадреро хусуф.
(Ҷ.Балхӣ)*

Ё:

*Аз дили танги гунаҳгор барорам оҳе,
К-оташ андар гунаҳи Одаму Ҳавво фиканам.
(Ҳофиз)*

Меғӯянд, сайри сулук намудани солиқин роҳравиест (кӯшишест) барои тақарруб бо Ҳақтаъоло. Ин сайри сулук дар мӯҳтавои худ азобу мушкилот ва тазйику укубатҳоеро фаро мегирад, ки бояд ҳар солиқ ё сӯфӣ, ё дарвеш барои расидан ба ҳадафи худ дар умурот таҳаммул кунад. Аз ин назар, ба навъе андешаҳои тасаввуфӣ шоир дар шеъри «Дар домани кӯҳи хоб» нуҳуфтаанд. Тасвири ҳоли як нафар солиқ дар шеъри мазкур чунин оғоз мешавад:

*Танҳо мерафтам,
Сӯзани офтоб ба сару рӯям мехалид.
Ҳоки дашт пойи урёнамро месӯхт.*

*Дилам об мехост, набуд.
Ногаҳ дар канори роҳ море пайдо шуд...*

Зухури мор мушкилоти соликро бештар мекунад. Ин бадхоҳ ӯро таъкиб мекунад, аммо намерасад. Боз ҳам:

*Хок пойи урёнамро месӯхт,
Вучудам об мехост, набуд...*

Дар ниҳоят, пас аз тай намудани роҳи пуразоб ва паси сар кардани ҳама ваҳму таҳлукаҳо солик ба доманаи кӯҳе мерасад, ки он кӯҳ чашма ва боғе дошт дорои себу гандум, гулу булбул, обҳои шаффоф, ҳавои атрогин...

*Гуфтам:
«Худоё, ин магар нест ҳамон боғ, ки дӯш
Падарам бар ивази донаи гандум бифурӯхт?»*

Оре, он боғи биҳиштӣ ҳамон боғе буд, ки Ҳазрати Одам ва Момо Ҳавво аз он матрук шудаанд. Дигар Одаму Ҳавво («падар»-у «модар»-и шоир ва мо) аз кардаи худ пушаймонанд, онҳо намоз мегузоранду Қуръон мехонанд, яъне ба Худо тавбаву тазарруъ мекунанд:

*Модарамро дидам:
Дар сояи коче намоз мегузорид,
Падарам канортар аз ӯ Қуръон мехонд.*

Ба ин маънӣ дар Қуръони карим низ омадааст: «Пас Одам аз Худои худ калимоте омӯхт (ин калимот сабаби пазируфтани тавбаи ӯ гардид), ки Худованд тавбапазир ва меҳрубон аст» («Қуръони карим», сураи «Бақара», ояти 37).

Аз фикрҳои сӯфиёнаи шоир, ки дар шеъри «Дар домани кӯҳи хоб» баён кардааст, бармеояд, ки зоти инсон аз азал гунаҳкор аст, вале бо роҳнамоии Яздони ҳақ ва бо эътиқод ба ин зоти пок мешавад аз шарри шайтон раҳой ёфт. Ба даст овардани дурри мақсуд низ аз пайи заҳмату машаққатҳо имконпазир аст, дар сурате ки асли матлаб фаромӯш нагардад. Ба гуфтаи Мавлоно Румӣ:

*Мо бурунро нангарему қолро,
Мо дарунро бингарему ҳолро.*

Дар асл, шоир ба ҳеч як падидаи атроф бефарқ нест. Ӯ мехоҳад аз хоку гили заминӣ сар карда, то анҷуми фалак, ҳар чизеро, ки мебинаду мушоҳида ва дарк мекунад, дар каломи мавзун ифода намояд ва бо ин васила розу дардҳои ҳамеша пинҳон ё дар хурӯчи худро гоҳ аёну гоҳе мастур бозгӯ кунад. Ин гуна матолиби шоир дар шеърҳои «Нақш ва наққош», «Боғе дар роғе», «Набарди ҷовид», «Фаввора», «Таваллуди дигар», «Ду манзара», «Суол» низ нухуфтаанд. Ба назар мерасад, шеъри «Суол» то ҷое равшанкунандаи манзуру матлабҳои ӯст, ки аз ҷумла мепурсад:

*Дунё бигӯ, бо ман бигӯ,
Хуршеду моҳат рӯйи кист?
Чашми киянд истораҳот,
Дарёи ту гесуи кист?...*

Бояд зикр намуд, ки Абдулло Субҳон бо тавачҷӯҳ ба завқи мардуми замона шеваҳои тозаву мутаносиби баёнро барои ифодаи маъниву мазмунҳои шеърӣ ба кор мебарад. Нуктаи муҳиме дар нигоштаҳои ӯ он аст, ки ҳама ҷо аз гуфтани сухани такрор хударӯй мекунад ва ба хоҳири пур қардани мисраъ ва анҷоми қофияи дуруст аз истифодаи вожаҳои номарбут даст мекашад. Аммо ҷолиб ин аст, ки барои ҷаззобии фикри худ аз санъатҳои бадеӣ устокорона истифода бурдааст.

Воқеан, моҳирона ва дар мавқеи худ ба кор бурдани санъатҳои бадеӣ бурди ҳар як шоир аст. Дар ин робита, Абдулло Субҳон пуробурангӣ ва дилкашии нигоштаҳои худро бо истифодаи истиораю ташбеҳҳои дилчасп ва ба хусус, аз тариқи офаридани маъниҳои маҷозӣ таъмин намудааст. Агарчи сурудаҳои шоир содаву раван ба назар менамоянд, хонандаро лозим меояд, ки барои дарки матлаби ӯ ҳатто дар паси оддитарин вожаҳо, мисли сафеду сиёҳ, рӯду об, чашму абру, боғу мева, субҳу шом, гилу гул, гарду ғубор, сангу шиша, нуру сӯзан, ки ба қадом маънӣ омадаанд, ба таври ҷиддӣ ва амиқ андеша кунад.

Дигар, шоир дар шеърҳои худ чандин бор ба масал ё қиссаҳои маъруф ишораҳо кардааст, ба иборати дигар, санъати талмехро низ ҳамчун силоҳи ибрози фикр қарор додааст. Аз лобалои шеърҳои ӯ пайдост, ки шоир аз қиссаҳои ошиқона, чун «Лайливу Маҷнун», аз талошҳои Хурмузи некхоҳ алайҳи қувваҳои бади аҳриманӣ, аз қасру саройҳои бемонанди Хусраву Қубод, аз саргузашти Одаму Ҳавво, аз дами ҷонбахши Исои афсонавӣ ва амсоли инҳо ба хубӣ огоҳ будааст.

Дардҳои зиндагӣ, ғаму ташвишҳои рӯзгор ҳамеша шоиронро нороҳат кардаанд, аммо хубиву хушиҳои ҳаёт асбоби роҳату хурсандии онҳоро фароҳам овардаанд. Бо вучуди ин, баёни ҳақиқат ва ифшои воқеият дар ҷомаи сухан ҳадафи ҳар як шоири нуктабин аст. Шоир Абдулло Субҳон дар зикри ин мавзӯ аз санъати дӯстдоштаи худ – тазод ба таври васеъ ва хеле ҷолиб истифода мекунад. Қариб дар ҳама шеърҳои ӯ ин санъат тараннум ёфтааст.

Дар ҳақиқат, ҳаёти инсон гоҳе ширин гоҳе талх, миҳану зодбуми ӯ гоҳе обод гоҳе хароб, духтарону писаронаш гоҳе серу пӯшида ва гоҳе гуруснаву лухтанд. Чунин тазодҳои зиндагиро шоир ҷомаи бадеият пӯшонда, шеъри пурмазмун меофарад.

Чунончи, бо ҳам зид гузоштани ду ҳодиса дар шеъри «Набарди ҷовид» имтиҳон шудааст. Дар сатрҳои ин шеър талошҳо аз олами табиат ба олами инсонҳо убур мекунанд ва манзараҳои шигифтовар хонандаро ба ваҷд меоваранд, аз ҷумла:

*Саҳар бо Шом, оре, Шом бо Субҳ,
Ҳамеша дар талошанду набарданд.
Ба мисли Неку Бад, Шайтону Раҳмон,
Замоне ошӣ бо ҳам накарданд.*

*Баду Некиву Шайтоневу Раҳмон,
Биҷангад дар дили мо ҳам шабу рӯз.
Гаҳе Шайтону Бад пирӯз оянд,
Гаҳе Раҳмону Нек оянд пирӯз.*

Тавре ки дар оғози сухан мутазаккир шудем, тозапардозӣ ва салосати забони шоир, гузашта аз шеърҳои озоди ӯ, дар дубайтиҳо, рубоиёт ва ғазалҳои низ мушоҳида мешавад. Ин ҷо суханро ба дарозо нақшида, чанд байтро аз дафтари «Гарди анҷум» меоварем, ки бе муболиға, бо як хондан хотирнишинанд ва дар қалбҳои ташнағони шеър ба осонӣ маъво мегиранд:

*Сукут дар мо ба фарёд аст медонӣ, намедонӣ?
Раҳаширо сурма бикшодаст медонӣ, намедонӣ?
Ҷафоҳое зи худ дидам, ситамҳое зи бегона,*

Сароям ҳама дод аст медонӣ, намедонӣ?

* * *

*Шоҳбози фикрро болу паре даркор нест,
Дил ба хониш ояд ар, хунёгаре даркор нест...
Борҳо санҷидаам дар умри кӯтоҳи сарам,
Шеър агар аз дил барояд, минбаре даркор нест.*

* * *

*Меҳмоно, чӣ шитобӣ, бинишин, менӯшем,
То иҷозат нашавад, ҳаққи туро рафтан нест.*

* * *

*Дӯстони безараз, нодӯстонам будаанд,
Азбаҳову вартаҳо дар пешу пас бошад маро.*

* * *

*Ман нахоҳам давлати дунё, ки бошад бебаҳо,
Гӯшаеву махзани ашъор бас бошад маро.*

* * *

*Ману мурғи чаман як нола дорем,
Ту гӯйӣ дарди чандинсола дорем.
Ба зоҳир сабзтар аз шохи гул, лек
Диле хунрезтар аз лола дорем.*

* * *

*Маро он ҳамнафас хуни ҷигар кард,
Ки созаи савту оҳанги дигар кард.
Ман аз ғамҳои миллат лаб кушодам,
Вай аз нархи наво ҳангома сар кард.*

* * *

*Ку маҳрами роз, шишае боз кунем,
Рағҳои ҳазини дил нахи соз кунем.
Сар монда ба сар мисоли мастон то субҳ,
Аз дард суруди тоза оғоз кунем.*

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 5 ноябри соли 2008.

ДАР ҲОШИЯИ ЧАШНУ ИДҲОИ МАРДУМӢ

1. САЙРЕ БА ТАЪРИХИ НАВРӢЗИ КУҲАН

Расму оини истикболи Наврӯз ва бардошту масаррати мардум аз он то ҳаде барои мо аён аст. Ин чо суоле пеш меояд, ки чашни Наврӯз аз кай инҷониб таҷлил мешавад ва барои чӣ онро «наврӯз» номидаанд?

Барои посух додан ба ин савол ба мақолаи муфассале, ки онро донишманди эронӣ Саид Нафисӣ дар маҷаллаи «Шарқ» дар Техрон ба чоп расонда буд, рӯ меоварем. Саид Нафисӣ дар мақолаи худ «Наврӯз дар замони Сосониён» роҷеъ ба таърихи чашнгирии Наврӯз, маросим ва сабабҳои пайдоиши он маълумоти муфассал медиҳад, ки барои ошкор намудани ин ҳама маънӣ қаблан навиштаҳои олимони мухталиф, мисли Абӯрайҳони Берунӣ, Ибни Балхӣ, Умари Хайём, Муҳаммад Наршахӣ ва дигар маъхазҳои таърихро омӯхтааст.

Наврӯз таърихи дуру дарозе дорад. Он на як асру ду аср, балки аз давраҳои хеле қадим арзи вучуд кардааст. Нашъунамои Наврӯз бештар дар замони салтанати Ҳахоманишо ва Сосониён мушоҳида гардидааст. Ин чашн чузъи ақидаҳои бисёр қадими аҳли Аҷам мебошад, ки онро дар афсонаҳои бостонии худ дохил кардаанд. Ба ибораи дигар, афсонаҳои гуногуни мардум аз пайдоиш ва расму оини он гувоҳӣ медиҳанд ва заминаи воқеаи доранд.

Баъзеҳо мӯътақиданд, ки Наврӯз аз замони Кайхусрав нумӯ мекунад. Гӯё маҳз Кайхусрав аз насли Парвизи Ҷаҳон (ба ривояти «Шоҳнома» писари Ковус) нахустин касест, ки Наврӯзро асос гузоштааст. Мегӯянд, ӯ коҳҳои муҷаллал сохт, пояи подшоҳиро устувор кард, симу зар ва филиз бароварда олот сохт ва санъатҳои омӯхту ҷӯйҳои равон кард. Дар натиҷа, подшоҳии ӯ равақ ёфт, неъматҳои фаровон шуданд ва ин айёми хушро «Наврӯз» номиданд.

Гурӯҳе ба ин фикранд, ки Наврӯз ба саъю кӯшиш ва заҳматҳои Сулаймон-пайғамбар ба вучуд омадааст. Бино ба ривояте, боре вай ангуштарии худро гум мекунад ва салтанат аз дасташ меравад. Баъд аз гузаштани чил рӯз ангуштариашро меёбад ва фараҳи пешина ба ӯ бармегардад: подшоҳон ба суроғаш меоянд, мурғон ба лонаҳои худ бармегарданд ва эронӣён мегӯянд «наврӯз омад» ва он рӯзи хушро чашн мегиранд.

Аксарияти донишмандон бошанд, пайдоиши Наврӯзро ба Ҷамшед, ки аз силсилаи Пешдодиён – аввалин силсилаи подшоҳони эронӣ мебошад, марбут мешуморанд. Бо номи Ҷамшед ривоятҳои мухталиф баён шудааст. Ҳоло сари чанде аз онҳо истода мегузарем.

Гӯё Ҷамшед гӯсолаеро гирифта ба болои он менишинад ва чину шайтонҳои ӯро дар як рӯз аз Дамованд то Бобул бар рӯи ҳаво мебаранд. Мардум ин воқеаи шигифтангезро дида, он рӯзро чашн мегиранд ва минбаъд «Наврӯз» меноманд.

Чунин мепиндоранд, ки Ҷам (Ҷамшед) дар шаҳрҳои мегашт. Вақте ки хост ба Озарбойҷон ворид шавад, мардум, ки аз вай хубӣҳо ва фаровонии неъмат дида буданд, ӯро бар тахти зар нишонда, бар дӯши худ бурданд. Ҷамшедро бузург хонданд, эҳтиром варзиданд, бо вай шодӣ карданд ва он рӯзро чашн гирифтанду рӯзи тоза, яъне «рӯзи нав» – «Наврӯз» номиданд.

Сабаби «Наврӯз» хондани ин рӯз он буд, ки соибон¹ дар рӯзгори Тахмураш (подшоҳи силсилаи Пешдодиён, бародари Ҷамшед) падид омаданд. Чун Ҷамшед аз миёни онҳо ба подшоҳӣ расид, динро тоза кард, барои ҳама поксирештиро талқин намуд ва аз ҳама ҳалолкориро талаб кард. Ин рӯзро, ки дар он ҳама иқдоми неки шохро пазируфтанд, «Наврӯз» номиданд ва чашн гирифтанд.

Нақл мекунад, ки Иблиси палид баракатро аз миён мебарад. Дар ҳама чо қаҳтӣ, хушксолӣ ҳукмфармо мешавад. Одамон барои худ чизи хӯрданию нӯшидани пайдо намекунад. Ҳатто бод аз вазидан бозмемонад. Дарахтон низ хушк мешаванд ва қариб буд, ки ҷаҳон ба адам² равад. Хушбахтона, бо фармону роҳнамоии Яздон Ҷам меояд ва ба

сӯйи чануб меравад. Бо Иблиси палид разм намуда, бо ғалаба бармегардад. Мардум аз бадбахтию нобудшавӣ раҳой меёбанд. Онҳо мебинанд, ки аз Чамшеди ғолиб нур меборад, чавохироти тоҷи ӯ аз нури офтоб медурахшанд, растаниҳо аз нав сабз мешаванд, табиат чони тоза мегирад. Пас, одамон мегӯянд, ки рӯзи нав – «Наврӯз» омад.

*Чу хуршеди тобон миёни ҳаво,
Нишааста бар ӯ шоҳи фармонраво.
Чаҳон анҷуман шуд бар тахти ӯй,
Аз он бар шуд қурраи бахти ӯй.
Ба Чамшед бар гавҳар афшонданд,
Мар-он рӯзро рӯзи нав хонданд (Фирдавсӣ).*

Ҳамин тавр, мардум бо ворид шудани рӯзи нав хурсандӣ мекунанд, рӯҳи тоза мегиранд. Чашни Наврӯз расо сӣ рӯз барпо мешавад.

Баъд аз он то ба имрӯз анъанаҳои наврӯзӣ, новобаста аз ҳучуму зӯргӯйиҳои бодиянишинони ғаддор, арабҳои чоҳил, туркони яғмогар ва соир душманони зишткор, дар дилу дида, дар вучуди халқ зинда монданд ва ҳамроҳ бо таҳаввулу тағйирот такмилу рушд ёфтанд.

¹ соибон – дурусткорон, ҳалолкорон;

² адам – нестӣ

Рӯзномаи «Чавонони Тоҷикистон», 19 март соли 1989.

2. РӯЗИ МЕҲРУ ЧАШНИ МЕҲРГОН

Рӯзҳои фархунда барои мардуми форсизабон зиёд аст, ки чашн мегиранд, шодию хурсандӣ мекунанд. Яке аз он айёми хуррам иди Меҳргон маҳсуб мешавад ва он баробари Наврӯзи Ачам фарру шукӯҳ дорад. Гуфтаанд: «Меҳрмоҳ моҳи ҳафтуми солшумории форсӣ-тоҷикӣ (мутобиқан аз 23 сентябр то 22 октябр) ва рӯзи шонздаҳуми он рӯзи меҳр аст, ки иди бузург бошад, ба номи Меҳргон ва давраи ҳазони дуҷум аст».

Абӯрайҳон Берунӣ дар китоби «Осор-ул-боқия» менависад, ки «меҳр» номи офтоб аст. Чун дар ин рӯз офтоб барои аҳли олам пайдо шуд, онро «Меҳргон» гуфтанд. Сосониён тоҷеро ба сар ниҳоданд, ки сурати офтобро дошт ва гӯё офтоб ҳангоми давр задан дар он тоҷ савор буд. Дар ин рӯз неъматҳо барои эронӣён фаровон шуд, бозоре пайдо гардид.

Рӯзи бисту якуми меҳрмоҳ «Ромрӯз» аст, ки онро «Меҳргони бузург» меноманд. Таҷлили иди Меҳргон дар ин рӯз пуршукӯҳтар аст. Сабаби ин ид дар он буда, ки Фаридун бар Заҳҳоки мордӯш зафар ёфт. Ӯро банд карда дар кӯҳи Дамованд ҳабс намуд. Ва мардум аз шарри Заҳҳок ҳалос шуда ин рӯзро ид гирифтанд. Фаридун ба мардум амр кард, ки рӯмоле ба камар бибанданду замзама кунанд ва ҳангоми таом сухан нагӯянд, ба Худованди худ сипос гузоранд, ки онҳоро пас аз ҳазор соли тарс тасаллути мулк раво донист. Ва ин кор дар онҳо суннату одат монд.

Эронӣён Меҳргону Ромрӯзро ба як андоза бузург медонанд. Хурмуз писари Шопури паҳлавон миёни ин ду ро ба ҳам пайваستاаст ва муддати чашнгири тӯлонитар шудааст. Меҳргонро ҳам мисли Наврӯз сӣ рӯзи тамоми чашн гирифтаанд ва ба ҳар табақае (қишри аҳоли) панҷ рӯзи ид қарор додаанд.

Аз сӯйи дигар, Меҳргонро далел бар қиёмат ва охири олам медонанд, зеро дар ин вақт ҳама чиз аз сабиш менамояд. Наврӯз бошад, баръакси он аст, онро оғози олам мехонанд. Аммо баъзан Меҳргонро бар Наврӯз афзал мешуморанд, чунон ки тирамоҳро

бар баҳор бартар донидаанд. Ин назар мабно бар он аст, ки Искандар аз Арасту пурсид: «Қадам яке аз ин ду фасл беҳтар аст?». Арасту гуфт: «Подшоҳо, дар баҳор хашароту газандаҳо оғоз мекунад, ки нашъунамо ёбанд ва дар тирамоҳ оғози аз байн рафтани онҳост. Пас, тирамоҳ аз баҳор беҳтар аст». Ҳамчунин дар ин дам мардум аз меҳнати гарон сабуқдӯш мешаванд, хирмани пурбаракатро мебардоранд, заминаи роҳати фардору муҳайё месозанд.

Дар ситоиши Меҳргон Салмони Форс гуфтааст: «Мо дар аҳди Зартуштӣ будан мегуфтем, Худованд барои зинати бандагони худ ёкутро дар Наврӯз ва забарҷадро дар Меҳргон бурун овард. Ва фазли ин ду бар айём монанди фазли ёкуту забарҷад аст ба ҷавоҳири дигар». Эроншаҳрӣ хотирнишон мекунад, ки «Худованд аз нуру зулмат байни Наврӯзу Меҳргон паймон гирифт». Ва асҳоби найранг афзудаанд: «Ҳар касе бомдоди Меҳргон қадре анор бихӯрад ва гулоб бибӯяд, офати бисёр аз ӯ дур хоҳад шуд».

Ҳамин тавр, Меҳргон ҳам чун Наврӯз иди бузургест, ки аз қадимулайём чашн гирифта мешавад ва дар солшумории мо таҷлили он аз шашум то дувоздахуми октябр рост меояд. Масъуди Саъд фармуда:

*Меҳрубонӣ кун ба ҷашни Меҳргону рӯзи меҳр,
Меҳрубонӣ беҳ ба рӯзи меҳру ҷашни Меҳргон.*

**Рӯзномаи «Илғор чорводор» (саҳифаи «Рангинкамон»),
27 апрели соли 1996.**

3. ЗАКОТИ ТАҲ РӯЗА АСТ

Тамоми мусалмонони соҳибиродаи дунё, ки ба Парвардигор эътимоди комил доранд, дар моҳи шарифи рамазон рӯза мегиранд. Воқеан, дар ин моҳи нек рӯза гирифтани вочиб аст, зеро рӯзаро чун яке аз муҳимтарин дастурҳои ибодатии ислом донидаанд. Тартиби он чунин аст, ки шахс ба фармони Худои мутаол итоат карда, аз азони субҳ то шом аз ҳар чизе, ки рӯзаро ботил месозад, худдорӣ менамояд. Корҳое, ки рӯзаро ботил мекунад, ба таври аниқ баён шудаанд ва онҳо иборатанд аз хӯрдани ошомидан (ҳарчанд кам бошад), омезиши ҷинсӣ, истимно (чалқ задан, яъне бе наздикшавӣ берун овардани манӣ), дурӯғ бастан ба Худо ва расулу имомон, расондани ғубори ғализ (ва дуди ғализ) ба гулу, фуру кардани тамоми сар дар об, боқӣ мондан бар ҷанобат (нопокии пас аз ҷимӯ ва эҳтилом, ҳолати пеш аз ғусл) ва бар ҳайзу (хунравии ҳармоҳаи зан) нифос (хунравии баъд аз таваллуд дар занон), имола (қлизма) бо чизҳои равон, истифрои (қай кардан) амдӣ.

Агар инсон қасдан ва аз рӯйи ихтиёр қореро, ки рӯзаро ботил месозад, анҷом диҳад, рӯзаи ӯ вайрон мешавад ва агар аз рӯйи саҳву ғалат ё беихтиёрӣ бошад, мушкил надорад. Инчунин, агар чизеро бо зӯрӣ дар гулуи рӯздор бирезанд ё сари ӯро зӯран дар об фуру созанд, рӯзаи ӯ ботил намешавад. Аммо агар мачбураш кунанд, ки рӯзаи худро ботил кунад, масалан, таҳдидаш кунанд, рӯзааш вайрон мешавад.

Рӯзаи моҳи рамазон барои ҳар мӯъмину мусалмон вочиб аст. Агар ӯ қасдан ва бо ихтиёр рӯзаи худро тарк кунад, илова бар қазои рӯза бояд каффора (он чизе, ки дар товони гуноҳ дода мешавад) бидиҳад. Ва дар дастурҳо баён шуда, ки каффорои як рӯзи рӯза озод кардани як асир ё шаст рӯз рӯза доштан, ё хӯроки шаст нафар фақирро додан аст. Агар бо чизи ҳарома рӯзаи худро ботил кунад, бояд ҳар се каффорои мазкурро анҷом диҳад ва агар барояш мумкин набошад, ҳар қадоме аз онҳоро, ки мумкин аст, анҷом диҳад.

Дар ҷанд маврид рӯза гирифтани вочиб нест. Аз ҷумла, бар шаҳси беморе, ки рӯза барояш зарар дорад; бар касе, ки ба сабаби пирӣ наметавонад рӯза бигирад ё рӯза гирифтани барояш машаққат дорад; бар зани ҳомила ё кӯдаки ширмақдошта, ки рӯза барои ҳадаш ё кӯдакаш зарарнок аст. Бояд хотиррасон кард, ки баъд аз бартараф шудани узр қазои онро бояд анҷом дод.

Қоидае роиҷ аст, ки агар ҳар кас ба иллати беморӣ рӯзаи рамазонро нагирад ва беморӣ то рамазони соли дигар тӯл кашад, қазои рӯзаҳои нагирифта бар ӯ вочиб нест. Бояд барои ҳар рӯз як мад, ки тақрибан даҳ сер (як сер баробари 750 грам аст) мебошад, гандум ва монанди он ба фақире диҳад. Ин қоида бар касоне низ дахл дорад, ки узрашон баъди моҳи рамазон бартараф шудааст. Вале агар ба сабаби узри дигаре, масалан, барои мусофират рӯза нагирифта бошад ва узри ӯ то рамазони баъд боқӣ монад, беҳтар аст, ки барои ҳар рӯз як мад таом ба фақирон диҳад.

Рӯзаи мусофир тақозои махсус дорад. Мусофире, ки намозҳои чорракаи тиро дар сафар ду ракаат меҳонад, набояд рӯза бигирад. Мусофире, ки намозашро пурра меҳонад, мисли касе, ки шуглаш мусофират бошад, бояд дар сафар рӯза гирад. Агар рӯзадор баъд аз зуҳр ба сафар барояд, бояд рӯзаи худро тамома кунад ва агар пеш аз зуҳр мусофирати худро оғоз намояд, метавонад рӯзаи худро ифтор кунад (ба шарте, ки аз маҳали расидаи ӯ деворҳои шаҳр маълум набошад ва садои азонро нашунавад). Агар мусофир пеш аз зуҳр ба ватанаш расад ё ба ҷое ояд, ки меҳонад ақаллан даҳ рӯз он ҷо бимонад, бояд он рӯз рӯза гирад.

Дар рӯзи идҳои Фитр (Рамазон) ва Қурбон рӯза гирифтани ҷоиз нест.

Ислом дини таҳорат ва покизагӣ аст. Ҷунончи, дар Қуръони карим меҳонам: «Худо покуну покизагон ва тавбакоронро дӯст дорад». Маҳз дар айёми рӯзадорӣ ниғаҳдории таҳорат ба эътидоли олии худ мерасад. Ҳар як мӯъмини рӯзадор тамоми қоидаҳои таҳоратро ба мавқеъ анҷом медиҳад. Дар ин маврид мебошад тазақкур дод, ки баъзе чизҳои нопок иборатанд аз бавл, мадфӯъ, хун ва ҳар мурдории инсонӣ ҳайвон, сағ ва ҳуке, ки дар хушкӣ зиндагӣ мекунад (ҳатто мӯю устухон, панҷаву нохун ва рутубатҳои онҳо), шароб ва ҳар чизи масткунанда. Агар вақти ҷӯш задани ғизо чизи наҷисе (нопок, наҷосатолуд) ба он биафтад, ҳарчанд кам бошад, тамоми ғизо ва зарфи он ҳаром мешавад ва ҷӯшондану ҳарорат додан поккунанда нест. Ба ғайр аз ин, ҳар мӯъмин бояд бидонад, ки хӯрдани ошомидан аз чизи наҷис ҳаром аст. Инчунин наҷис кардани ҳатту варақи Қуръон ва чизе, ки исми Худо ва паёмбар ё имом бар он навишта шудааст, ҳаром мебошад ва агар наҷис шавад ё дар ҷойи наҷису олуда биафтад, февран онро берун оварда, татхир (пок) бояд кард. Ҷоиз нест, ки шахс дар ҳангоми қазои ҳоҷат рӯ ба қибла ё пушт ба қибла бошад ва ё дар кӯчаю роҳҳо, дар макону заминҳои мардум, ки розӣ набошанд, қазои ҳоҷат кунад. Инчунин дар хиёбон, гузаргоҳҳои умумӣ, назди хона, зери дарахте, ки мева медиҳад, дар лонаи ҷонварон, дар об, махсусан дар оби норавон, қазои ҳоҷат кардан ё истода бавл кардан ва бавл кардан дар замини саҳт ё рӯ ба рӯйи бод макруҳ аст.

Ин ҷо худ аз худ саволе пайдо мешавад, ки поккунанда чӣ метавонад бошад?

Бо оби тоза метавон чизҳои, ки наҷис шудаанд, пок кард. Онро дар шарият оби кур(р) хондаанд, ки дар ҳудуди 377 литр аст. Дар он ҳар чизи нопок татхир мешавад. Обе, ки маҳзани зеризаминӣ дорад ва аз замин ҷӯш зада мебарояд, монанди оби ҷоҳу корез ва чашма, ҳукми оби курро дорад. Агар ба чизе, ки наҷис шудааст, борон биборад, пок мешавад. Зарфи наҷисшударо бо оби кам бояд се маротиба шуст ва дар оби кур(р) ё ҷорӣ, пас аз бартараф кардани наҷосат, як маротиба шустан кофӣ аст. Зарфери, ки сағ онро лесидааст ё аз он чизи дигарро хӯрдааст, ибтидо бояд бо хоки пок хокмол кард ва сипас онро ду маротиба бо об шуст. Агар кафи по ва таҳи кафш дар асари роҳ рафтани дар замини наҷис нопок шавад, метавон онро бо роҳ рафтани рӯйи замини хушк пок, ба он андоза, ки наҷосат бартараф шавад, пок кард ва эҳтиёҷи ба об кашидан нест. Инчунин қоидае роиҷ аст, ки хӯрдани ошомидан аз зарфи тиллоию нуқрагин ҳаром аст. Аммо агар зарфери оби тилло ё нуқра давонда бошанд, монанди надорад.

Баробари ниғаҳдории покизагӣ рӯзадор бар нафс ғолиб меояд. Ӯ бештари вақти худро бо гирифтани вузуву таҳорат, намозҳои, анҷом додани корҳои дунявӣ мегузаронад. Аз сухани бисёр гуфтан, ба ифрот хоб кардан ва хӯроки зиёд хӯрдани парҳез мекунад. Ба ин маънӣ дар ҳадисҳои паёмбар низ омада: «Се чизро Худо душман дорад: пургӯйӣ, пурҳоби ва пурхӯрӣ». Тибқи ин гузориш, сабук ниғаҳ доштани бадан, рӯҷӯ ба камхӯрӣ ва муддате ором сохтани узвҳои доҳила боиси аз нав неру гирифтани аъзои

хозима ва барқарор шудани қувваи бештар дар вучуди инсон мегардад. Тани инсон аз гаронии олудагиҳо фориг мешавад ва барои ҳаракоти ояндаи узвҳои бадан, маҷмӯи ботини инсон заминаи мусоид фароҳам меоварад. Бар тақвияти ин фикр дар ҳадисҳои паёмбар мехонем: «Ҳар чиз закоте дорад ва закоти тан рӯза аст». Ё ба ин маънӣ Шайх Саъдӣ афзудааст:

*Закоти мо бадар кун, ки фазли разро
Чу бозгон бизанад, бештар диҳад ангур.*

Паёмбари ақрам фармуда: «Се чиз ҳофизаро қавӣ кунад: мисвок, рӯза, Қуръон хондан» ё «мӯъмин дар дунё се хушӣ дорад: мулоқоти бародарон, ифтор баъд аз рӯза ва ибодати охири шаб».

Дар ҳақиқат, ҳар касе рӯзадорӣ мекунад, ба дурустии ин суҳанони ҳикматнок итминон ҳосил менамояд. Таваҷҷӯҳи зоҳирӣ аён месозад, ки ҳаёли осудаи инсон, нахӯрдани ғами таом бевосита шахси соҳибхӯшро ба дарки мазмуну масъалаи дилхоҳ водор мекунад. Ў хеле осон ҳар чиро, ки бихонад, онро ба осонӣ дар хотир ниғаҳ медорад. Чӣ басо масарратангез аст пас аз рӯзадорӣ ифтор намудан! Инро фақат касе эҳсос мекунад, ки рӯзадор бошад ва бо иштиҳои хуш ба сарфи таом пардозад.

Бешубҳа, аз кори рӯзадор, ки бо эътимоди комил ва итминон нисбат ба Худои мутаол ба амри воҷиб даст андохтааст, хулосае бармеояд: рӯзадор шахси боимон, парҳезкор, ботаҳаммул, тақводор ва покиза аст. Ў одами ростин, дурусткор ва ҳалол буда, ҳар дуояш мустаҷоб мегардад. Бо ин поксиришӣ рӯзадор дар поёни моҳи шарифи рамазон ба иди Фитр, иди рӯзадорӣ мерасад.

Худо ҳар бандаи мӯъмини хешро дар паноҳаш ниғаҳ дорад!

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 11 январи соли 1997.

4. ИДИ САҲОВАТ ВА САДОҚАТ

(Таҳти рӯкни «Иди Қурбон муборак, ҳамдиёрони азиз!»)

«Ҳар чиз бар асли худ бозгарданда аст», – фармуда дар ҳадисе паёмбари ислом Муҳаммад (дуруд бар ӯ). Имрӯзҳо, аз пайи гардиши чархи таърих, мо шоҳиди он мешавем, ки беҳтарин расму оин, ахлоқи ҳамидаи инсонӣ, пояҳои фурурафтаи маънавиёт эҳё мегарданд. Мо ба асли худ, барои чашидани лаззатҳои фаромӯшшуда бармегардем. Дар ҷомеаи мо барои омӯзиши шарифтарин илм – илми ахлоқ саъю талош меварзанд.

Дар маҷмӯи илми ахлоқ эътиқоди аҳли башар ба Худои яккаву ягона ва меҳрубону бахшоянда ва паёмбарон, эҳтироми расму оини неки динӣ мавқеи босазо дорад. Қабл аз ҳама, ин эътиқоду эҳтироми баргузида, ки дар дили аҳли муслим туғён дорад, айёми Рамазон ва ҳангоми таҷлили иди Қурбон зоҳир мегардад.

Иди Қурбон ҳамчун Рамазони шариф ҳамонро аз соли аввали ҳичрати паёмбар аз Маккаи мукаррама ба Мадинаи мунаввара то имрӯз таҷлил меёбад. Ҳар сол иди Қурбон аз рӯйи тақвими ҳичрӣ-қамарӣ рӯзи даҳуми моҳи зулҳиҷча баргузор мешавад. Маънии калимаи «қурбон» забҳи ҷондоре, яъне дар роҳи Худо қурбонӣ кардан аст. Чунин номгузорӣ ба Иброҳим-пайғамбар марбут мебошад, ки ӯ бо амри Худо ба қурбонӣ намудани писари худ – Исмоил аҳд кардааст. Ин воқеа дар Қуръони карим, «Қасас-ул-анбиё» ва дигар китобу рисолаҳои динӣ батафсил баён мешавад.

Тавре ки нақл мекунанд, дар хоб ба ҳазрати Иброҳим ҳукм мешавад, ки қурбонӣ кунад. Ў се рӯз дусадтой шутур забҳ намуд. Ниҳоят амр шуд, ки писараш Исмоилро қурбонӣ кунад. Чун хоби паёмбарон ба дараҷаи ваҳй буд, бомдод барҳост ва бо дастури Соро ба шутур савор шуда, назди Ҳоҷар (зани аввалаш, ки Исмоил аз ӯст) омад, то ягона

писари нӯхсолаи худ – Исмоилро бо фармони Ҳақтаоло қурбон кунанд. Бо эътиқоди бузургу эҳтироми бепоён ба Худову паёмбар модару писар розӣ шуданд ва Исмоил ораста гардиду аз пайи падар рафт. Дар ин лаҳза, гузашта аз ошкор намудани эътиқоди бузурги худ, писар бесаброна мегӯяд: «Эй падар, зуд анҷом бидеҳ он чӣ Худои таъоло фармудааст. Иншооллоху таъоло, маро аз ҷумлаи собирон гардонад, то мутеи ӯ бошам ва нофармонӣ накунам. Эй падар, зуд бош, ки иблиси лаин васваса мекунад ва меҳаҳад, ки маро аз роҳ бибарад...».

Падару писар чун ба Мино расиданд (он ҷо имрӯз ҳоҷиён амали қурбониро адо мекунанд) аз пайи иҷрои фармони Худованд шуданд. Аммо сабурӣ, тоқату бардошт ва эҳтироми онҳо ба Ҳақтаъоло мақбул омад ва эшон аз заҳмат озод гардиданд. Ҷабраил бонг зада хабар овард, ки Худованд фидои Исмоил гӯсфанд дод, сиёҳу сафеду баланд. Баъзан гӯянд, ки гӯсфандро ҳама тан сафед буд, магар сари вай сиёҳ.

Пас Иброҳим гӯсфандро қурбонӣ карда, аз пӯсти он суфра сохт ва халқро ба он таом дод. Аз пашми он гӯсфанд Соро гилеме бофт.

Бар асоси ривояти зикршуда ҳар сол мусалмонон дар иди Қурбон аз рӯи тавоноӣ шутур, гов ё гӯсфандро қурбонӣ мекунанд. Гӯшти онро ба оилаи худ, ҳешовандону ҳамсоҷо ва дигар оилаҳои ниёзманд тақсим мекунанд.

Дар аҳкоми шариат омадааст, ки барои ҳар як мусалмони имкониятдошта қурбонӣ кардан амри воҷиб аст. Мумкин аст ин амри воҷиб бо забҳи як ҷонваре аз сари аъзои оила (ё ҳафт каси аҳднамуда бо аъзои оилашон) соқит шавад.

Амали қурбонӣ кардан пас аз намози ид шурӯъ шуда, то се рӯзи дигар давом мекунад. Барои қурбонӣ ҷонвареро омода месозанд, ки саломат бошад, ҳеҷ айбу нуқсон дар он зоҳир нагардад, синнаш аз як сол бештар бошад. Бояд ҷонварро ҳуди соҳиби хона ҳалол кунанд ва агар ӯ қассобиро надонад, бояд касеро, ки эътимодбахш аст, даъват намояд ва ҳаққи ӯро аз қурбонӣ надиҳад. Пеш аз забҳ ба ҷонвар об медиҳанд. Сипас ба паҳлуи чап, рӯ ба сӯйи қибла хобонида, бо қироати дуои «Бисмиллоҳ валлоху акбар. Оллоҳумма инна ҳозо минка ва илайка фатақаббал минабдиқал қоими байна ядайка» кордро дар гулу мекашанд.

Ҷонвари кушташуда ба се қисми баробар тақсим мешавад. Қисми аввал барои ҳуди соҳибхона, қисми дуюм ба хоҳири ҳадя ва қисми сеюм ба хоҳири хайру эҳсон вогузор мешавад. Мустаҳаб аст, ки агар бехтарин қисмро барои хайру эҳсон, қисми муътадилро барои ҳадя ва боқимондаро барои худ ҷудо кунанд. Хайру садақа аз шиорҳои таълимоти ислом аст.

Дар рӯзи ид, пас аз намози бомдод аҳли муслим дар масҷидҳо ҷамъ меоянд. Онҳо либосҳои тозаву озодаи худро ба бар мекунанд. Худро бо мушқу анбар ботароват месозанд. Ҳини воҳӯрӣ ҳамдигарро табрик мегӯянд. Сипас аз пайи имом намози идро мегузоранд.

Ҳаҷчи Акбар маҳз дар рӯзи ид баргузор мешавад. Ҳоҷиён аз ҷор атрофи олам дар Маккаи муқаддас, ки он ҷо Каъбатуллоҳ воқеъ аст, ҷамъ меоянд ва маросими ҳаҷро анҷом медиҳанд. Бо ин роҳ эътимоди хешро ба Худою паёмбарон, ҳамбастагии худро ба одамони дунё ироа мекунанд. Ба неъматҳои Худованд – осудагӣ, яқдилию иттиҳод шуқр мегузоранд.

Замони ҳаҷчи воҷиб аз аввали моҳи шаввол шурӯъ шуда, дар рӯзи иди Қурбон, ки нуқтаи баландтарини он – маросими ботантанаи ҳаҷчи бузург аст, ба поён мерасад. Зиёрати Каъбатуллоҳро дар рӯзҳои дигар «умра» меҳонанд.

Аҳли муслим дар рӯзи ид барои расидан ба орзуву ҳадафҳои худ дуо мекунанд, гузаштаҳои худро ба ёд меоваранд. Дар ин айём тану ҷони худро аз нопокию нооғаҳӣ тамизу озод месозанд, бар нафс ғолиб омада, дасти саховат ва олиҳимматӣ боз мекунанд, тавофи Каъба ва зиёрати маконҳои муқаддасро ба ҷо меоваранд, ҳамдилию ҳамнафасӣ ва андешаҳои некро ба яқдигар иброз медоранд.

Рӯзномаи «Овози тоҷик», 27 апрели соли 1996

МУНДАРИЧА

ҚИСМИ 2 (ОЧЕРКҲО, МАҚОЛАҲОИ ПУБЛИТСИСТӢ, ТАҲЛИЛИӢ ВА ФАРҲАНГӢ)

МЕҲМОН АТОИ ХУДО	3
«СИРРИ МАН АЗ НОЛАИ МАН ДУР НЕСТ...»	5
ОЛИҲАИ РАВШАНЗАМИР	8
САРЧАШМАДОРИ ДУНӢИ ОБОД.....	10
ПОСДОРИ ҲИММАТ ВА ҚОНФИДОИ МИЛЛАТ	14
ТАҒОЙМУРОДИ РАССОМ.....	17
НИГОРАҲОИ ДАСТСОХТ.....	18
ҲАМОВОЗИ ОҲАНГИ ЗИНДАГӢ.....	20
ШОГИРДИ ЗИНДАГӢ	22
ҚАШНИ АРӢСӢ ДАР НУРАТО.....	24
ДАРГУЗАШТИ БЕМАҲАЛ	28
АДИБЕ БЕ КИТОБ, ОЛИМЕ БЕ УНВОН	31
НАЗАРЕ БА ГАВҲАРИ МАШРИҚЗАМИН	33
МО ДАРУНРО БИНГАРЕМУ ҲОЛРО	37
ДАР ҲОШИЯИ ҚАШНУ ИДҲОИ МАРДУМӢ	44